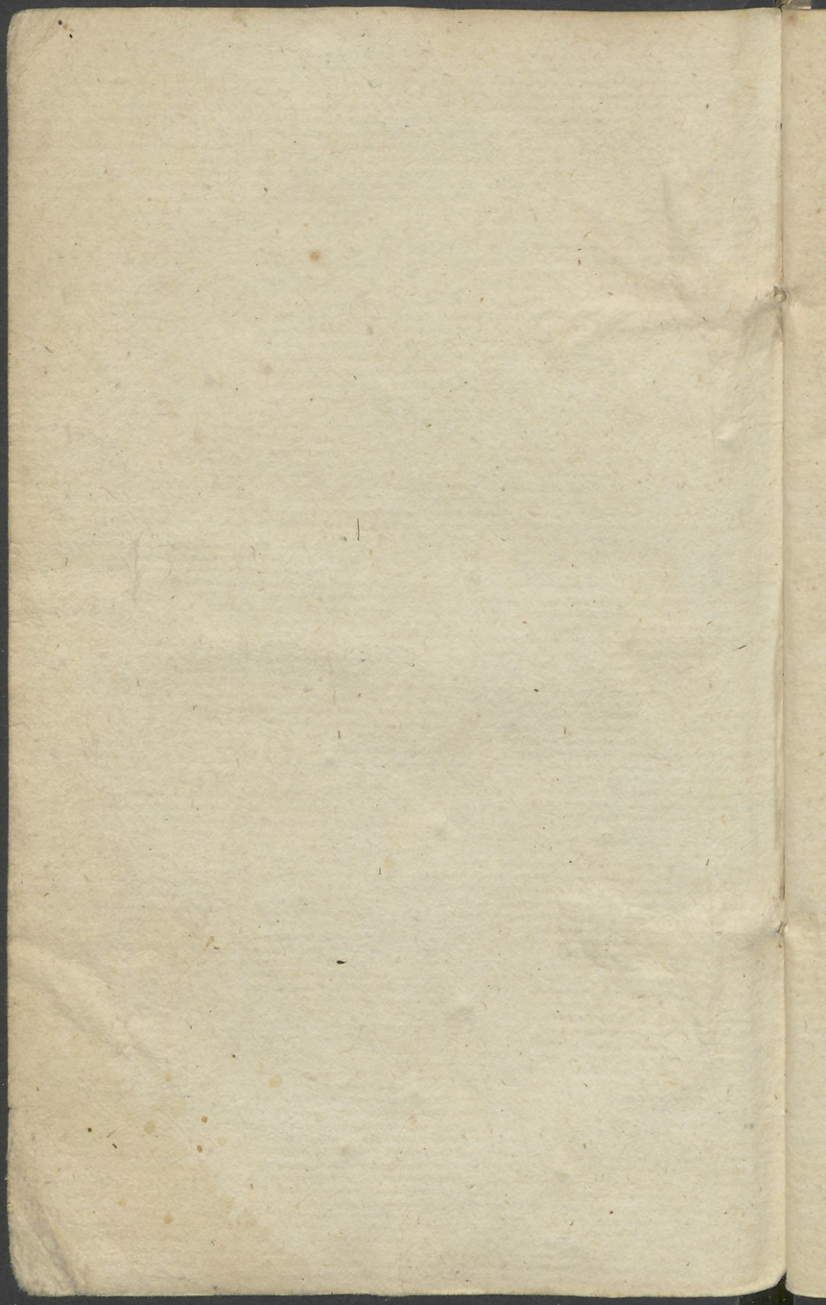
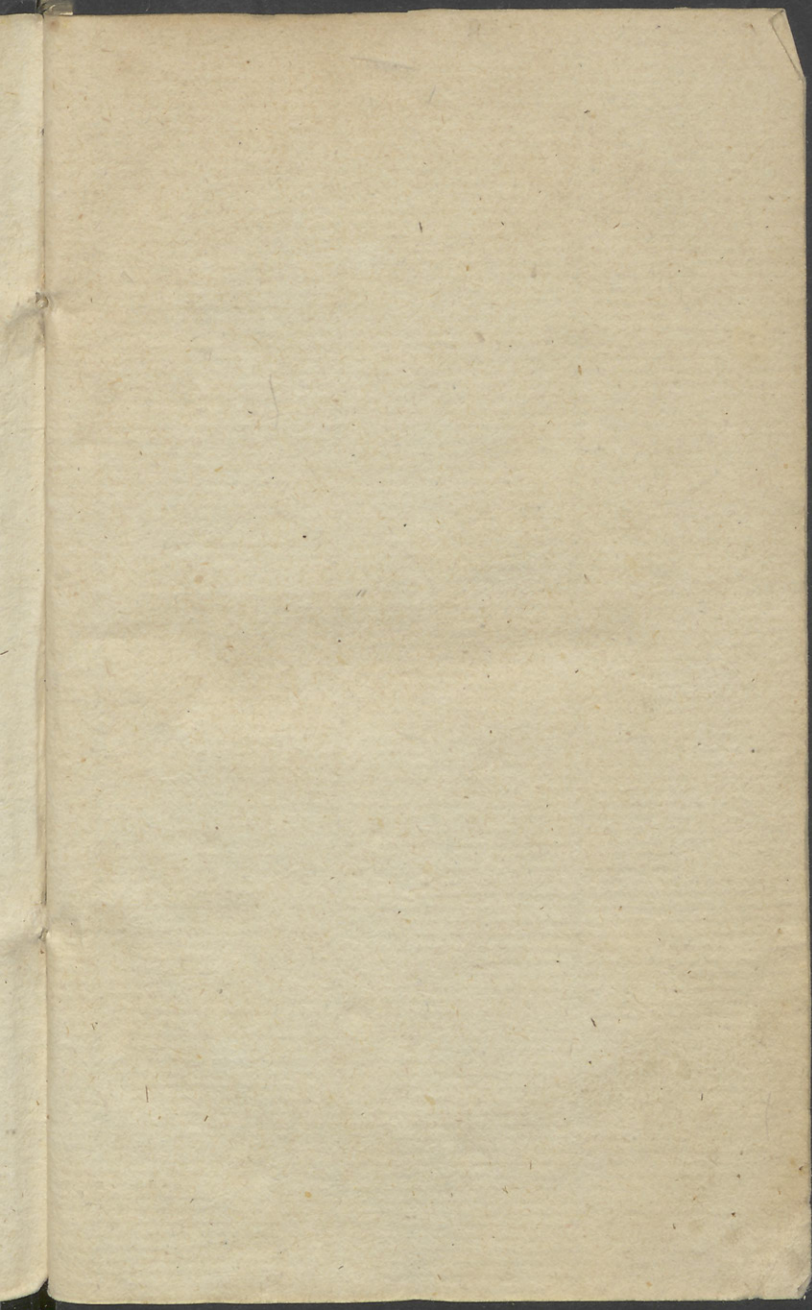

757608

TIZENHATODIK LAJOS
FRANTZIA ORSZÁG
SZERENTSÉTLEN
KIRÁLYA
ÉLETÉNEK HISTÓRIÁJA.

Német nyelvből fordította

Sarkadi Csatáry Ferencz

B é t s b e n

nyomtattatott Baumeister József, tsászári, és
királyi szabadsággal bíró könyv-
nyomtató által.

1793. esztendőben.

Koronás Mártírom! nagy szívetetteddel,
S' Jobbágyidhoz tartott buzgó hívségeddel,
Nem érdemletted-meg bajos eseteddel,
Illy rettenetessen fizetni éteddel.

Jobbágyai által veszti Koronáját
Idő előtt hagygy -el Antoniáját,
Kedves gyermekeit, nagy roppant hazáját,
Ki hallotta ennek valaha példáját?

Szerentfétlen Kirá'y! hóhérid kezéből
Történt éted vége, Isten kegye méből
Nagyobb királyfágra jutál szerelméből,
's meg. koronáztatál Krisztus érdeméből

Lajos Augustus, annakutánna Tizenhatodik Lajos Verszallyiába 1754dik esztendőben kis-aszszony havának 23dik napján született, és Berry Hertzegnek neveztetett. Az Attya Lajos, akkori *Delfin*, az az Frantzia Ország koronájának örökösse, és Tizenötödik Lajosnak fia; az Anynya pedig Mária Joséfa Lengyel-Ország Királyának, és Szakszónia Electorának harmadik Augustusnak Leánynya valának.

1757dik esztendőben szent-Iván havának 26dik napján, a *Kármelhegyi Kedves Aszszonyunknak* Királyi, és *Jerusalémi Szent Lázár* hadi Rendeinek Fő-mesterévé tétetett, melyeknek kif-

sebb-idejűségében való igazgatását *Szent-Florentin* Gróf vette fel; kevés idő múlva azután a Klúgni Apátúrfágot, és 1791dik esztendőben Szent-Jakab-havában a Spanyol arany bárány Rendét nyerte-el.

Jóllehet Lajos születése után mindigart meg-kereszteltetett; annak közönséges Tzerémoniája még is hetedik esztendőös korában ment-véghez, a mely szokás a Frantzia Országi Királyi Hertzegeknél szokott vala tartatni; ez történt 1761dik esztendőben, Mindszent havában ifjabb ötfével Próvinziai Gróffal együtt, 's a reá következő napon, leg-ifjabbik Ötfe Ártésiai Gróf, és Húga Maria Adelájde Klotilde kereszteltetnek-meg.

Ugyan ezen esztendőben Böjtmás-havának 22dik napján örebik bátya Lajos József Kszavérius, és 1765dik esztendőben karátson-havának 20dik napján édes Attya meg-haláloztak; melyre nézve Lajos a Nagy-Attyától, akkoron uralkodó Frantzia Ország

Királyától Tizenötödik Lajostól *Del-
finnek* nevezetett.

Azon Szövetség, a mely a két
Uralkodó nagy Udvarok Austria, és
Frantzia Ország között, a kik egy-
mással több száz eszendőktől fogva el-
lenkeztenek, az előtt egynehány esz-
tendőkkal kötött; ezen barátság-
gos szövetségnek atyafiúsággal le-
jendő nagyobb le-kötelezése végett,
Lajosnak az Austriai Fő-Hertzezné
Mária Antónia első Ferentz Tsfászár-
nak, 's Mária Tereziának leg-ifjabb,
leg-szebb, és szeretetre méltó Leán-
nya adatott feleségül, a mely Házas-
ság 1770dik esztendőben Sz. György
havának 19dik napján Bétsben kö-
vetség által kötött, és Pünköst-
havának 26dik napján Verzályiában
tökéletesen véghez-vitetett.

A Pompák, a melyek ezen Me-
nyegzői alkalmatossággal Bétsben,
Verzályiában, Párisban, 's minden
helyeken, a hol ez a Fő-Hertzezné
által-utazott, rendeltettek, különö-
sök, és ezen nagy Tzélhoz, 's an-

nak kívánatos ki-menereléhez valának mérfékelve. Ezen Pompáknak közelebb való le-irását, e munkának vége meg nem engedi, de némely különös környül-állásait nem lehet el halgatni. Hogy ezen vigasság alkalmatosfágánál volt szép gondolatokat, 's azoknak drága- vóltát meg lehesse fogni, csak azt jegyezzük-meg hogy azon tüzi-mesterfégben (*Fájerverk*) a mely Verzályiában Pünköst-havának 29dik napján égettetett-el, több hertzegi darabjai között, egy úgy nevezett levegő-égi bokréta vala, a mely 30000. Rakétákból volt öszverakva, melyeknek mindenike 3. Liverben (*) teltt, 's azok mind egyszerre repültek-fel; ezen tüzi-mesterfégnek végén 500. Bombák vettettek-fel. a melyek a levegő-eket fényes, és változó tüzeikkel ékesítették.

A Páris Városától adatott tüzi-mesterfég ennél, szerezhetlen voltá-

(*) egy Liver, vagy font térsen 24. Krajtzárt.

ért még jelesebb volt. a Tűz meggyújtotta azt az épületet, a melyre a Rakétákból álló bokkréták, levegőégi golyópiszok s a t. rétetve valának, és a temérdek nagy számmal a tizenötödik Lajos piatzán, s mellette lévő útzáokban öszve-gyűltt nézők között, olly rendeletlenség, 's tolyongás szármozott, hogy két óra alatt. 22. nagy rangú személyek, 7. Papi urak, 105. Polgárok, és 417. közönséges emberek, rész szerént halálra tapodtatván, 's meg sebesítettvén, rész szerént karjaik 's lábaik törtettetvén, avagy a Sokafágról halálra nyomattatván szerentsétlenítették vala; ezeken kívül pedig 88an vesztének a Szajna vizében. Az ezért rendeltetett törvényes vizsgálásból azt lehetett megtudni, hogy valamely tolvajok társasága lett legyen ennek a rettenetes rendeletlenségnek oka, a melly ezt az alkalmatosságot maga hasznára akarván fordítani, az Útzákon töröket vetett, a melyekben az emberek bé-keveredvén, földre esének.

Midőn Lajos, Felelőségével együtt leg először Párisba mentt, és bémenetelét nagy pompával tartotta, kimondhatatlan vala a Köz-népnek öröme, a melyet minden módon igyekeze meg mutatni; Az az egész nap, 's a reá következett éjrzaka közönséges vigassággal múltanak-el, másnap reggel pedig az Újj-házafoknak egy szép virág-kosáratfka, egy kis kenyérral együtt, (melynek akkoron az árra egy Szú vala (*)) ajándékoztartott. „Imé” mond Lajos Kedvesének „ezek a jó emberek nekünk fölöstökömöt hoznak.” De azután mingyárt más gondolati valának; látván t. i. a kenyér kitsínyiségéből, hogy ez a leg-szükségesebb eledel igen drága vala, azonnal Verszályiában lett vizsgálta-menetelekor Nagy-Attyát a Királyt kéré, hogy a Népnek ezen szükségén segíteni igyekezne, a mely meg is történt, és olly rendelések adattanak, melyek szerént a kenyér rövid idő alatt sokkal meg-nagyobbítottatott.

(*) egy Szú tészen $1 \frac{1}{8}$ Krajtzárt.

Antónia nem egyedül a világ előtt tudva volt szépségével, hanem egyszersmind különös szive jóságavalis, melyel mindeneket, kik hozzá járultak, fogadott, illetve Frantzia Ország lakosinak szíveit; Némely királyi nyári Kastélyokban való múlatozási atkalmatofságival gyakran a munkás paraszt-népek közé elegyedvén, tudakozódott munkáikról, 's gyakortameg ajándékozván őket, igyekezte nyomorúságaikat némű-némű képpen könnyebbiteni.

A többi között Férjével a Verzályiai Kertekben sétálván, egy kis gyermeket, a ki egy edényt tzinkalánal együtt viszen vala, szembe találván, mond a Fejedelem Aszszony. „Mit viszel te kis gyermek?” Levest felele a gyermek, szüléimnek. „'S ki a te Atyád?” Ennek a Kertnek Nap-számossa. „Hányan vagytok?” Hét testvérek, az Atyám, és az Anyám. „'S mit nyer, vagy keres az Atyád napjában?” 24. Szüt. „Jöjjön, mond férjének, kóstollyuk-

meg ezt a leveft. Nem enni való, 's emberek pedig azok is, a kik ezzel élnek, azonnal bé-nyúlván a kálánál az édegyben, azt meg kóftolta. Annakutánna erfzényét ki - vévén 4 luidórt (*) papirofba takarगतott, mondván: „ezt vidd az Aryádnak.” azonban a gyermek el - futá. És moft, mond Férjének, nézzük meg, miképpen fog ez adolog végezödni. A gyermek az ajjándékozott papiroft az afztalra le-tette, „hol, 's kitől vetted-el ezt a pénzt?” Sehonnán fem, egy ifjú-Afzizonyság ajjándékozta azt nékem, a te számodra. Akkor bé-lépe a Hertzegné Férjével együtt a szobába. „Imé itten vagyok, mond a gyermek az az ifjú Afzizonyság, a ki nékem a pénzt ajjándékozta. Az Attya azonnal meg-esmervén a *Delfinnét*, térdre esett. „Imé,” monda a Hertzegné férjéhez, „mi ezen vigaffággal gyakran élhernénk, ha annak módját tudnánk keresni, minnyájan alamifnálkodunk, de a mi Rangjainkban kevesen vagy

(*) egy luidór téfzen. 8 fl. 6 kr.

nak, a kik az alamisna-adásnak módját jól tudnák.”

A Királynak egykori vadászatya alkalmatosságával 1773dik esztendőben mindszent havának 16dik napján Áseresz nevű falunál Fontanablóhoz közel, egy Szomorú történet esett; a vadász-kutyáktól üzettetett Szarvas egy kertnek kerítésén általzökvén, egy vintzellérnek vállát (a ki feleségével, két gyermekeivel, 's más Rét azon faluból való aszszonyokkal a kertben dolgoza) szarvával veszedelmessen meg-döfte; Alig hallottamag a Király, a kivel a *Delfin*, az ő Hertzegnéje, és e Provinziai Gróf jelen valának, ezt aszerentsétlen esetet, mingyárt félben-hagyattaa vadászatot, 's azt a vintzellért gyermekeivel együt magához hozatván, kegyelméről bizonyossá tévén, azon határ Királyi Borbélyának meg-parantsolta, hogy a meg-sebessittetett ember sebjét kötögesse, szükséges és különös gondját visellye, és gyógyulásáról az Údvart tudósittsa; kevés idő múlva Antónia, a Provinziai Grófnéval azon kert mellett hintón visszaz-

menvén a vintzellérnét sírva tálalák, melynek okát meg-tudván, annak vigasztalására a hintóból ki-szállának, Antónia maga erszényét néki ajjándékozá, minden módon vigasztalván, fájdalmát kissebbíteni igyekezé, és ötet maga hintójában két gyermekeivel, 's azon faluból való két Afzszonyokkal együtt, kegyelmét, és óltalmát meg-igérvén, Áserefszbe vizsgálta vitette, a sebben fekvő beteg vintzellér is a borbélynak szorgalmatos munkálkodása által nem sokára meg-gyógyulván, ezen familiának nyomorúfága meg-enyhítettett.

Antónia, nemes szivének, s' más kellemetes tulajdonfágának példáit, melyek által magát el-felejthetetlen Annyához Mária Tereziához hasonlóná, 's méltóná tette, elő-hozhatnánk, de az által fel-tett czélunktól megszéere el-távoznánk; elég azt meg-jegyezni, hogy Antónia mindenektől szerettetett, és arra a köznöféges szerelemre méltó is vala.

Mely nagyra betsüllötte légyen

Lajos ezen szerelmes hitvesét, telyes életében hozzá tartott hivége által eléggé meg-mutatta, mindenek tudják, hogy a Frantzia Királyi Udvarnál bizonyos Politikának tartatott az Uralkodó fejedelmeknek ágyas társakkal való mulattatása: midőn ötöt ehez-képest külömb-külobféle szép Személyekkel meg akarák nyerni, minden hasonló tanácsokat, némely udvari Uraknak nem kevés szomorúságokra, magáról el-hárított.

Tizenötödik Lajos Király 1774. dik esztendőben Pünköst havának 10 dik napján, életének 64dik, uralkodásának pedig 59dik esztendejében himlőben meg-halván, két egymásra következő, meg-jegyzésre méltó Uralkodásokat (mellyek hofzszúlétékért a históriában jelesek - 's hozzájuk hasonlókát találni nem is lehet) végezett vala el, e két uralkodásnak ideje pedig 131. esztendőket, (t. i. tizen-negyedik Lajos Király uralkodásának kezdetitől 1644. dik esztendőtől fogva) foglal magában, a mely idő egy-fzersmind fontos történetekkel telyes,

mivel abban Európának nem tsak közönféges eseti, de formája is igen meg-változtanak.

Tizenhatodik Lajos tehát életének huszadik esztendejében lépett a Frantzia Ország királyi székére. Mivel akkor azon nyavalyában, a melyben a Nagy-Attya meg-hóltt, három maga után hagyott leányi, 's Királyi Hertzeg-Azfszonyi is feküdtnek vala, az egész nemzet ifjú Királynak életét féltette; ezen nyavalyának el-háritására Lajos Király magát két testvér öttseivel, és Ártésiai Grófnéval leg-ifjabik öttsenek feleségével együtt, inokuláltatta; ebből a nyavalyából mind a négyen szerentféssen, 's könnyen ki-gyógyulván, ez a példa a himlőnek inokulátzióját közönfégesebbé tette, és ezen drága 's az emberi nemzetnek javára tett jó találmánynak el-térítéfére szolgált.

Ez az ifjú Király mindent kívána próbálni, a mivel jobbágyinak szerelmét meg-nyerhetné, azért minyárt birodalmának kezdetében né-

mely gyűlölféges Ministerek az Ud-
vartól el-küldettek, 's azok helyében
Mórepá Gróf a ki 23. esztendőig az
Udvartól el-távoztatott vala, vizszi-
hivattatott. A Királyi udvarban na-
gyobb gazdálkodás hozattatott-bé,
Párisban is jó rendelések által a Ke-
nyérnek árra alább-szállott.

Midőn egyszer ez az ifjú Király
Párison keresztül Müerte felé utazna,
és a köz-népnek fokaságától környül-
vétevéen, nagy vigságos kiáltással hang-
zana az ég. „éllyen a mi Kirá-
lyunk!” fejét a hintóból kiréven vi-
szontag mondá. „éllyen az én Né-
pem! a ti szerentsétek leg-első dol-
gom fog lenni.”

Az ítélő székeknek (melyek *Par-*
*lamentum*oknak hivatnak) vizszi-
tétele, a melyeket tizenötödik Lajos
kevés idővel halála előtt fel-bontott
vala, az egész országot figyelmetessé
rette, mivel ez a Király a Nemzet
kivánfágának eleget tenni kívánván,
a régi *Parlamentum*ot vizszi-hely-
hezette; A Királynak, Királynéval,

öttfeivel, 's atyafi-herzegekkel együtt a Fő-városba lett pompás bé-menetele, az annakelőtte el-űzetett Parlamentum tagjainak jelen-léte, kik hivatallaikba ismét nagy pompával visszfa-térettenek, az egyenes lineákban álló katonákkal, 's számlálhatatlan néppel telyes Űtzták, és a temérdek emberekkel meg-arakott házak ablakai, 's fedelei a leg fényesebb győzedelmi pompához hasonlitottak, és az ellenségen nyertt győzedelemnél nagyobb örömet okoztanak, ugyannyira, hogy e napon Lajos királyi méltóságában vóltt Eleit a népnek hozzá való szerelmével felyül-haladta.

Tizenhatodik Lajosnak Koronázása az ezután következett 1775. dik esztendőben Szent-iván havában Rémiben (*) a Frantzia Királyok koronáztatásának szokott helyén mentt-véghez, a mely halasztást a ki mondhatatlan pompájú tzerémoniakra való készület okozta. A Királynak ko-

(*) Rheims.

ronázásra való elmenetele előtt a Korona, a mely 18. milliomra betűltetett, a Királyi drága-kő-árros (*Jubilér*) Öbert Úrnál mindenek látására ki-téretett, melyben a Királyi udvarhoz tartozó két gyémántok, mellyeket Regent-és Szánszinek neveznek, különös szépséggel tündöklöttek, a koronázáshoz tartozó más portékák valának, egy *Richelieu* Kárdinálístól fundáltt igen gazdag Mise-mondó Ruha, első Ferencznek *meuble de Sacre*, és azok a Királyi rzímerék, melyeket a Sz. Dienes Apátúrlága szokott költsön adni, t. i. a. Korona, Királyi páltza, és a Nagy Károly Tíászár Kardja, egy Evangyéliom Könyvel együtt f. a. t. melyeknek betse egyedül régiségekben, nem pedig magokban áll.

Azon hólnapnak ötödik napján indúltt-el az Udvar Verzályyiból; az Útak, és hidak Páristól fogva Rémiig újjonnan építetttek, és a postaúton 20000 lovak tartattanak készen. A Király szent-iván-havának 9dik napján érkezett 4. órakor dél-után

Kámpániának fő-városában Rémi-ben, kit is az oda való Ersek egy szép rövid beszéddel fogada; ez a város szokott ajándékát, a mely egy kenyérrel, és gyümöltkökkel meg rakott koszából állott, elő-nyújtá. 's a Kánonok urak 16. tuzet palatzk Kámpániai bort hozának; a városnak fel-ékesítése, a gyözedelmi-kapuk, sat. ezen vigáffágos innepnek méltóffágá-hoz valának alkalmaztatva.

A koronázást pedig ugyan azon hólnapnak 11 d'ik náján a Rémi-érfek, és Kárdinális 90. esztendős öreg, a ki a Királyt meg -keresztelte, leg élőször az Úr-vatforáját néki osztotta, és Antóniájával öfzve -szerkeztette, vitte-végbe, a melynek tzerémóniája reggeli hat orától fogva dél-utánni két óráig tartott.

Hofzszas, és fokféle környűl álláffokkal telyes tzerémóniáknak le írást a jó olvasó engedje-el, meg elégedvén annak tudásával, hogy a Koronázás, és a Kenerés a fő templomnak nagy óltárja előtt, a mely

lapossan ki-vertt arannyal vala bé-
vonva végeztetett-el, és a Király arra
az Évangéliom Könyvre, a melyet
Tóth nyelven mondanak iratva lenni,
esküdött-meg, és hogy a Kenettséghez
való olajhoz abból az el szikkadott
Olajból vettének, a melyről a monda-
tik, hogy 496dik esztendőben a Klod-
vig Király Sz. Remigius által lett meg-
kereszteltetésének alkalmatosságával,
egy galamb hozta légyen az égből;
hogy a Király meg-koronáztatása
után a Golyvák szokott orvolását vit-
te-véghez, mivel, a mint tudva van,
Frantzia ország Királyainak az az erő
tulajdonittatott vala, hogy kezeiknek
főre való tétele által, a golyvát meg-
gyógyíthaatták. f. a. t.

Ezek helyett inkább Lajosnak
némely jeles, és nemes tselekedeteit,
melyek jó szívének tiszteletére szol-
gáltak, említünk-meg

A Király azt kívánta vala kez-
derben, hogy a Koronázásnak pom-
pás inneplése továbbra maradna, mi-
vel a papi-rendek annak lételét szent-
Iván-havára, a melyben az aratás,

és úgy a Szentó-vetők lág' drágább ideje szokott esni, rendelék vala: de a papi-rend első végezésében megmaradván, a Király is annyival inkább meg-engedé, mivel azon rendek 20. milliom Líverből álló készakart ajándékot adának; megparantsolván mindazáltal, hogy a Nagy-Ármádia, a mely a Királyi udvart hasonló alkalmatosság idején Rémiüg szokta követni, kevesebb számú seregengként útazzon, 's úgy egyik a másikát fel-váltván a szántó-földek el ne rontassanak, melyeket a nagy seregnek le telepedése igen meg rontott volna.

Éppen midőn az Érfek a koronázás alkalmatosságával a Templomban ezen szokot mondaná: *vivat Rex in æternum*, ki nyittatának az Ajtok, és a nép a Templomban nagy számmal bé-tolódván vigasságos kiáltással, gyakorta kiáltotta *vive le Roi!* az az élljen a Király! oly vig örömmel, hogy, a Királynak könyvei esének szemeiből; két testvér öttsei is ezen koronázáskor volt tisztségeket félben

hagyák, hogy, szemeikből áradó könyveiket le-törölthessék, a Kitályné is annyira el-ájúltr, hogy a friss levegő-égbe kellett a templomból kivinni.

Egynehányszor, midőn a Király a köz-népnek fokaságos serege miatt az úttzán tovább nem mehetvén, a stráfa Katonák fegyver-ágyaival a népet félre-taszították vala; *Doucement*: az az halkal, mond a Fejedelem, ne akadályoztassátok őket, hogy engem láthassanak.

Midőn Lajos a szokásban vett Golyvák orvoslását akará véghez vinni, az udvari urak némely igen rútt beteget ki akarának küldeni, azon szin alatt, hogy illetlen vólna azoknak látása a Fejedelemhez, de a Király azokat visszsa hívatatta, mondván: Ők is emberek, 's nekik is azon Jussok vagyon, a mely másoknak.

A koronázásnak vége után ismét Verszályiában visszsa menttja Király.

's egyedül az orszá guralkodásában foglalta magát, hogy annak minden réizeit annyival inkább meg-foghassa, 's által-lárbassa, az által Atyai szivének méltóságát, és érdemét minden népeinek mutatni igyekezvén.

Elő gondját azért a Kenyér drágaságára fordítván, ezen szükségés ele delnek árrát meg-kissebbíteni igyekezte, hogy Jobbágyinak minden rendei az által meg-könnyebbítessenek; Minden emberekhez személy-válogatás nélkül kegyelmes, és kellemes valasfenki sem félhetett a Test-örzök-től való viszsa-igazítástól, 's azért minden ember szabadon közelíthete hozzája, nem a nagy pompában, avagy a vesztegetésben kereste Királyi széke fényességét, sőt inkább uralkodása kezdetitől fogva annak fényét, 's tündöklő vóltat, a nemes és méltóságos együgyűséggel, jó erkölcsökkel, és rend tartásokkal igyekezte fen-tartani, a mely virtusokat maga is különösen szeretvén, azoknak meg-tartását nagytól, 's Kitsíny-től meg-kivánta.

Országainak Lakosi eddig az ideig minden jövedelmeikből bizonyos *hufzad*, nevű adót fizetének; de látván a Király, hogy ez az adó a szorgalmatosfágnak, és serényfégnek nagy káráva vólna, azt a falukon elengedte, 's az által a szántó-vető, emberek szorgalmatos munkálkodásiból származott gyümölsfeivel jobban, 's szabadabban, élhetének.

Frantzia országnak hatalma a két utólsó hofzszas uralkodások alatt olly nagy méltóságra emeltetett vala, és Európának minden Királyi udvarok dolgaiba való avatása által olly nagygyá, s'jeleffé lett, hogy más hatalmas udvaroknak rettenetesnek lenni látrzatott, de a gyakori, hofzszas, és költséges hadak, azok a módok, melyekkel erre a hatalomra, 's nagy méltóságra juta, és az Udvarnak felette való pompás vóltára szükséges pénznek vesztegetése által, az Országnak költsége, 's pénzi ereje nagy rendeletlensfégre hozattatott, hozzá járúlván az Ország költségében, 's értékében való rosz gazdaság, melyhez

hasonló példa femmi más országban
nem hallatott.

Lajos Király uralkodása kezde-
tivel azon igyekezett, hogy az ország
igazgatásában bé-tsútzott, és az ő
idéjéig tartott hibákat, melyeknek
szerentsétlen, és rettenetes végétől
félni lehetett, minden lehető úton
és módon ki-irthatná; azokáért mind
az udvarban, mind pedig az Ország
igazgatásában sok haszontalan bő-
költiségek el-töröltettnék, és minde-
nekben nagyobb gazdálkodás rendel-
tetett; a maga udvarában tett gaz-
dálkodása esztendőnként egynehány
milliomra mentt-fel. A Komédiák,
Vadászatok, Királyi Istállók, rész-
szerént meg-kifsebbítették, rész sze-
rént el-töröltettek, ehez tartozik a
Muskatérofoknak, 's más némely ne-
mes katonai rendeknek 1776dik
esztendőben történtt el-eresztése, mi-
vel azok inkább pompára, mintsem
a Király személlye őrzésére szolgálta-
nak, 's több költ séget, mint hasznor-
okoztanak.

Főképpen igyekezett tizenhatodik Lajos az Ország-kintfének jobb fáfárságán, 's gondvifelésén, azért uralkodása után nem sokára, egy nemes, és derék Türgót nevezetű Ur tétetett 1774dik esztendőben kisasszony havában kints-tartó *Ministernek*, a ki Frantzia ország Bankóját (*Caisse d'Escomte*) fel-állította; Türgót után két alább való *Ministerek* következtenek, a kik ezzel a fáfársággal tsak egy eztendeig bírának: 1777dik esztendőben *Nekker*, eredetére nézve helvétziai, vallására nézve pedig *Protestans*, az ország-kintfének főigazgatójává tétetett, ez a férjfiú tisztégéhez való tudományokkal, 's böltséfféggel fel-ruházatva lévén, olly mértékletes gazdálkodást, rendelt, a melly által az országnak hitelét fen-tartotta, és azt annyira vitte, hogy annakutána Frantzia ország az Anglusokkal tartott Ámerikai hadban bé-keve-redvén, semmi újj adó-fizetést a népre nem rendelt, a mely dolog *Nekkernek* örökös ditsőtségére szolgál, olly példát adván, mellynek párja a Frantzia históriákban nem találtatik.

Eddig az ideig Lajos Király szerentfés vala, a Nemzettől nagyobbra betfűltetett, és inkább szerette-tett, mint minden Elei, békeességben élvén a külfő Királyokkal, maga országaiban is a jó rend, és tsendesség uralkodott, azért ez a bölts, és mértékletes uralkodás mindeneknek közönféges hasznokra szolgált; de a külfő békeesség rövid ideig tartott.

Ekkor időben Anglia Ország Ámérikával hadakozott, mivel északi Ámériának 13. Tartományi magokat a Nagy-britanniai uralkodás alól ki-vonván, magok között egy Tanáts-széket állítottak-fel, és 13. egyefűlt tartományok neve alatt önön magokat szabadoknak vallották; Anglia fegyveres kézzel, és erővel igyekezte ezen tartományokat ismét birodalma alá vetni, de Frantzia Ország azokkal barátságban vóltt, és a világnak ezen részében is igyekezte Kereskedését (*Commerciumát*) men-nél jobban ki-terjeszteni.

1777dik eszendőben érkezett Pá.

risban *Franklin* Doktor, az Ámerikai Tanács-széknek tagja, hogy ottan (a mint akkor mondták) némely írásait ki-nyomtatná, de nem sokára ki-nyilakoza, hogy ez alatt más rzél vala el-rejtve, mert azután nem sokára egy Ámerikai Deáné nevű *Agens* érkeze Párisban, a mely történet az Angliai udvarnak figyelme-reffégét fel-indította, és külömb-kü-lömbféle indulásokat, 's változásokot okozott.

Az akkoron Párisban lakozó Angliai követ *Lord Stormont*, Királyának nevében panaszolta, hogy Frantzia Ország az Ámerikaiaknak pártját igen fogja, és panáfszának nagyobb-eröt-akarván adni, hozzá tévé, hogy a Frantzia Országi ki-kötő helyekben az Ámerikai hajóknak semmi hely ne engedtesse, mert külömben Anglia Ország ezen kéréf-nek meg ragadását mintegy hadi-izenetnek fogja tartani, 's magát ahoz alkalmaztatni: a melyre a Frantzia udvar rövideden azt felelte; hogy a kereskedő Hajóknak a, ki-kötő-helyek

meg nem tagadatthatnak, hogy azon fenyegetések semmi félelmet sem okoznak; és hogy Frantzia Ország Angliának minden rendeléseire magát készen tartja.

Mind a két részről illy módon lett magyarázáshoz képest, ebben az esztendőben Frantzia Ország részéről nagy hadi-készületek tétettek, a mellyekből ki tettett, hogy Frantzia Ország az Ámerikai hadban részes akar lenni.

A következő 1778dik esztendőben még jobban neve kedtenek a hadi-készületek, 's akkor ki nyilatkoza, hogy a felül mondott személyek a 13 egyefűtt tartományoknak *Plenipotentiáriusi* valának, a kiknek meg vóltt parantsolva, hogy Frantzia országgal Kereskedési, és békeffégi *Tráktát*vagy szegődést végezzenek, a mely valójában is böjt-elő-havának 16dik napján meg-erősítettett.

Mihelyest a Frantzia udvar az Angliai birodalomnak ezen szegöd-

fégeknek, 's *Traktáknak* végezésér meg-jelentette, az Angliai Követ *Lord Stormont* Párisból bútsú - vétel nélkül el-útazott, és a Londonban múlatozó frantzia Követ is *Noallyé* Márk - Gróf hasonlóul tfelekedett.

Rövid idő múlva a Frantzia Országí Király különös Követet küldött a 13 egyesült tartományok fel-állítatott Tanáts-székéhez; ez a dolog az Angliai udvarnak nagyobb háborgáfát, és visszavonást, 's a hadi-készületeknek nagyobb elő-mentét okozta, úgyannyira, hogy a békeffétörése minden szempillantásba el-várratott, a melyre e következendő alkalmatofság ada okot; t. i.

Egy hajó - sereg készítettett, és építettett vala, a Breszti Ki - kötőhelyben, a mely 21. hadi hajókból, és fok más közepszerű hajókból (*Fregatte*) állottanak, a melyeket *Dorvillier* Gróf komandirozott. Erre a hajó - seregre való vigyazáfért, 's egyszersmind a tengeren ide 's tova való evedzésért az Angliai

Admiral (*) *Keppel* 27. nagy hadihajókból álló hajó-seregével szentiván havának 12dik napján a *Portzmúti* Ki-kötő helyből elhajózott. Ugyan azon hólnapnk 17dik napján észre vette egy Frantzia 26. ágyús fregattének (*belle Poule*) a szép tyúknak Komandirozója, Breszthez közel a most meg mondott Angliai Hajó-sereget, 's azután nem sokára látá, hogy egy Angliai Fregatte vitorláját feléje intézte, a mely estve felé egy Píistol-lövésnyire el-érkeze, ez az Arethúza nevű Fregatte kívánta, hogy velle együtt az Angliai Admirálhoz menyen, a melyet midőn a Frantzia Kommandirozó meg tagadtott, az Angliai fregatte minden ágyúival rája lőtt, 's azonban igen heves viadal származa a tsendes, és szél nélkül való tengeren, a mely estvéli 7. órától fogva, éjjeli 12. óráig tartott, akkor pedig a szél fúni kezdvén, az áltál az Arethúza ismét a hajó sereghez visszsa hajózott, a Frantzia hajó pedig ismét Frantzia Ország

(*) Admirál avagy hadi Hajó seregnek Fő-Generálífsa.

felé visszavoná magát; ezen hajóban 50. hóltt, és 57. sebesekek számlátartának: ez a történet, mint egy jel-adása vala a következett Hadakozásnak.

Ugyan azon a napon 5. Angliai Hadi-hajók, az egy-szarvú nevű Fre-gattét, 's ugyan annak a hólnapnak 19dik napján a Pallás nevezetű Fre-gattét vették el, 's azokat a hadi-hajó-sereghez vitték, a mely történet után Admiral *Keppel* hadi-hajó-seregének más 6 hajókkal való meg-erősítése végett *Portzmútban* visszamentt. Az Angliai hajó-sereg alig mentt-vissza a Portsmuti Ki-kötő-helyben, midőn a Frantzia hajó-se-reg viszontag Sz. Jakab havának 3dik napján a Breszti Ki-kötő-helyből a nagy tengerre ki evedzett, és közel a parthoz vas-matskákat vetett, de ugyan annak a hólnapnak 9dik napján, a nagy tengerre ki-menvén, las-fanként *Quessant* féle vitorláza. Azon közben az Angliai Admirál *Keppel* is, magát meg-erősítvén, hasonlóképpen a nagy tengerre ki-mé-ne; ugyan annak a hólnapnak 23dik

napján az a két hajó - sereg egybe találkozáván, 26dikban egymáshoz tengeri-hadi-rendben közelitének, 's a következő napon dél tályban kezdődött mind a két részről a rettenetes ágyú - lövöldözés, a melly délutánni 3 óráig tartott. A Frantziák lövéseiket főképpen az ángliai hajók Árbctz-fáira, és tevéire erányozták, és azokban olly nagy kárt okoztak, hogy az Ángliai hajók kár-váláfoknak meg-fordítása végett magokat visszsa - vonni kénytelenitettének. Azonban az éjtzaka el - közelgete, 's másnap reggel egyik seregnek sem volt kedve a hartznak meg-újítá-fára. Nehéz meg-határozni, mellyik rész győzedelmeskedett, egyik a máfikát vádolta maga visszsa-vonásáival, 's a győzdelmet magának tulajdonította. Azonban bizonyos az, hogy mind a két rész férjfiú módra hartzolt vala. Az Ánglusok 133. hóltakat, és 473. sebbe esteket, a Frantziák pedig 163. hóltakat, es 517. meg - sebesítetteteket számláltak; mind a két sereg ismét Ki - kötő - helyekbe hajójoknak meg-jobbitásáért visszsa - mentt.

A Frantzia hajó-sereg leg elébb mentt a tengerre a *Sorlingiai* Szigetekhez, 's onnan a *Finis Terrænél* való magas hegy felé evedzett, de az *Aequinoctial*-ízelek a visszsa-fordulásra kényszerítették. Urazásában két *Angliai* ragadozó hajót, *Kapert*, és *Fox* nevű Fregattét fogott-el, 's Sz. Mihály-havának 18dik napján ismét Bresztbe visszsa-érkezett.

Keppel Admiral is hadi-seregével a Frantzia Ország mellett lévő tengeren vitorlázott Sz. Mihály-havának 27dik napjáig, a midön némely meg-fogott Frantzia prédákkal *Spi-theádba* visszsa-mentt; tsudállásra méltó dolog, hogy e két hajó-sereg egymást fel-keresvén, nem találhaták, jóllehet közel egymáshoz evedzettek légyen.

Még ennek a hadnak kezdete előtt, t. i. Sz. György-havának 13dik napján *D'Estaing* Gróf egy hadi-hajó-sereggel (a melly 16000 ka-

tonákkal meg-rakottt 17. hadi-hajók-
ból állott) *Toulonból* el evedzett,
's úttyát *Amérika* felé vévén, 20dik-
ban *Bostonba* szerentséffen el-ér-
kezett.

Ez után a fereg után, *Byron*, és
Parker, Admirálok alatt, egy 13.
hadi-hajókból álló *Ánglus* fereg in-
dúltt, de ez az *Amérikai* tengeren
egy rettenetes szélvész által úgyan-
nyira el-szellesztetett, hogy az *Kis-
Afszony*-havába rész szerént *Ha-
lifaxnál*, rész szérent *Neuyorknál*
ki-kötött, de ismét öszve-gyűlvén
Sandy Hookhoz közel a *Hove* Ad-
miral seregéhez kaptsolta magát.

A *Frantzia* Admirál seregével
Rhode - Islandra egy haszontalan
próbát tett vala, azonban ötet az
Ángliai Admirál más helyeken keres-
vén, egy mással öszve nem találko-
zának.

Azonközben a *Martinique* szigetének frantzia Igazgatója, vagy is Kormányozója *Bouille* Márk-Gróf *Dominique* nevű ánglusok szigetét Sz. Mihály-havának 6dik napján elfoglalta: ennek a szigetnek viadallal való megvétele könnyű volt, mert midőn ő 18. számú hajókkal a szigetnél megjelene, 's katonáit kitétette, olly tsekély ellentállást talált, hogy annak a szigetnek igazgatója *Stuart* magát az ellenségnek mingyárt feladta, 's katonái fegyvereket le-tévén, hadi foglyokká lettenek, a melly történet után a Márk-Gróf Királyának nevében a szigetet elfoglalá; ez a győzelem azon szigetnek helyhezterésére, 's más több okokra nézve is fontos, és fokat érő volt, annyival is inkább, mivel ottan 164. Ágyú, 24. rézmosarak, sok hadi eszközökkel, 's puska-porral együtt találtattanak.

Ellenben majd azon az időben vettek-el az Anglusok a Frantziáktól két nem igen fokat érő szigetet

St. Pierre és Miquelont, Montagne Vice Admirál küldötte ennek végben vitelére *Evains Commodort* 3. hajókkal, Artilleriával, és 200. katonákkal együtt *St. Johnból Terreneuv* felé, Sz. Mihály-havának közepe tályán, oda el-érkezvén, ezeknek a szigeteknek Frantzia Komandirozójától l'*Esperance* Bárótól maga fel-adását kívánta, ez a Komandirozó, a ki a hadakozásról semmit sem tudott vala, némely előre fel-tett ki-vétel, vagy kondirziok alatt, reá is állott. E szigeteknek lakosi a katonákkal együtt, a kik öszve-fülve Feleségeikkel. s gyermekeikkel ezeren alig vóltanak, hajókon, minden ingó jószágaikkal együtt *Halifaxba*, és *Neuschottlandba* vitettek, házaik pedig, és épületeik meg-égettettek.

Sokkal fontosabb vala a Frantziáknak *St. Lucie* szigetének el-vesztése. *Clinton* Generál, *Gránt* Generalmajor vezérlése alatt 10. ánglus Regimenteket, hogy azok ezt a szi-

getet, hét *Barrington* Generál Komandója alatt lévő Hajók óltalmával meg-víjják, küldött-el, a melly dolog Karátson havának 13dik napján véghez is vitetett. *D'Estaing* Gróf Frantzia Admirál, a ki akkor *Martinique* szigetébe vóltt, 4500. katonákat, és 1000 szabad katonákat, *Volontérok*at, hajóira fel-vévén, ezen kis seregével annak a szigetnek segétségére sietett, 's 15dikben *St. Lucie*be el is érkezett. Itten vala az *Angliai* hajó-sereg egy természeti nagy ki-kötő helyben (*) helyheztetve, a melly a parton fel-hányatott Sántzok által oltalmaztatott, hogy réa ne rohanhassanak. A Frantziák 16dikban a szigetre ki-tétettenek ugyan, de meszize nem mehetének, mivel már az *Anglusok* a hazsnoffabb helyeket el-foglalták vala; 18dikban ugyan heves hartzok kezdődtenek, de azokban a Frantziák szerentsétlenebbek lévén, 172. hóltt, és 474. sebbe-esett katonák el-vesztése után, magokat vizsza-vonni kényszerittette-

(*) Bucht.

nek, midőn az Ánglusoknak önnön magok mondások szerént, tsak 10. hóltt, és 130. sebbe-esett vesztefégek vala.

D'Estaing 19dikben az Angliai hajó-sereget kívánta volna ugyan viadallal környül-venni, de az batorfágos helyen lévén, lehetetlen vala, másnap is haszontalan próbák tétetvén, a Frantziák ismét hajóra menének, és *D'Estaing* Gróf hajó-seregével 29diktől 30dikig való éjtzakán *Martinique* szigetbe viszsa mentt, 's úgy azt a szigetet az Ánglusok kezében kényszerítettett hagyni: mihelyest ez a hajó-sereg eltávozott, leg ottan magát a Frantzia Komandirozó 100 vár-örző katonáival 's a lakosokkal együtt feladá; abba a szigetbe 55. Ágyúk, fok számú golyobifokkal, kártátsfokkal, 's más hadi-eszközökkel találtattanak.

Nem tsak Európába, és Amérikába de még Ásiába is valának a

Frantziák és Anglusok között az ellenséges ütközetek; mert alig kezdődött e két nemzettség között Európába a háború, legottan az Anglusoknak napkelet Indiai serege reá-ütött a Frantziáknak Ásiában való kevés birtokaira, a mellyek a *Malabari*, *Koromandel*, és *Bengalen* Országokba valának, ezek a Kereskedők pénzeivel együtt rövid idő alatt az Anglusok birtokába estenek. *Pondichery* fő-város leg tovább óltalmazta magát, Sz. Mihály havának 6dik napján kezdette az Anglusok 10500. katonákból álló serege a tartomány részéről azt a várat ostromlani, a katonák óltalmára való árkokat el-készítvén. A tengeren egynehány hartz történtt a két ellenséges hajó-seregek között, a mellyekben a Frantziák vesztettenek, 's végtére azokat a vidékeket el is hagyják, következendöképpen az Anglusok hajóikkal is közelítvén, a tenger részéről is bé-zárák a várat,

A vár őrző - katonák, *de Belcombe* Úrnak vezérlése alatt, a ki t. i. az Napkeleti - Indiában való Frántzia seregnek Komandirozó Generálja vala, vitézi módra óltalmazák magokat, az Anglusok minden lépésnyi közelítéseket vérekkel fizették, 's akképpen a Vár meg - vétele Mind szent-havának közepéig késleltetett. Végtére a Vár-őrző katonaság magát, tisztefféges Alkut, *Capitulatit* nyervén, fel - adá. Az Anglusok *Pondicherybe* nevezetes 300. ágyúkból álló *Ártilleriát* találtak, a melynek némely részének hasznát lehetett venni, némely részének pedig nem.

Ezek vóltanak az 1778dik esztendőbéli hadi - történetek a Frantziák és Anglusok között. Most tizenhatodik Lajosnak ebben az esztendőben lett parantsolatit, és egy szerentsés esetet, a melly önnön maga személyét illeti, hozunk - elő.

Ezen esztendőnek kezdetén Lajos Király olly parantfolatot adak, a melly által a fok innep-napoknak száma meg-kiffebbítettett, hogy a Kereskedés, munkálkodás, és szorgalmatoság annyival inkább gyarapodhasson.

Más rövid idő múlva lett rendelése is arra tzélozott, hogy a Nemzetnek ferénysége, 's új-találmányi meg-jutalmazásokkal fel-gerjesztesse; Jutalmak tétettek azokáért fel, a mellyek azoknak vóltnak rendelve, a kik, vagy a mezei gazdálkodásnak *Oeconomianak*, elébbmentére, 's meg-jobbitására szolgálnak, vagy pedig valamely más hasznos találmányt fel-találának. Ez a jutalom egy 24 lót nehézségű emlékeztető arany pénzből állott, a mellynek egyik oldalán a Király Képe, másfán pedig ehez a dologhoz illő irás vala, egyszersmind a léven el-végezve, hogy az ilyen jutalom gyanánt adandó pénzek az esztendőnek első napjain egy különös Ország-

tanátszaiból, 's a Kereskedők előjáróiból álló Tanátszékétől, az érde-
meseknek ki - osztassanak.

A Párisban szükséges jó - erköl-
tsökre, és szemérmességre is veté La-
jos Király ezen esztendőben szemeit ;
Ez a Város, a mellyben 60000 embe-
bereknél, a kik Frantzia Ország gaz-
dag jövedelmeinek nagyobb részét
meg - emészték, többen lakoznak,
rég időtől fogva, a vesztegetésnek,
bujaságnak, fajtalanságnak, és minden
ezekből következni szokott szemtel-
len gonofzságoknak lakó - helye, és
szállása vala ; azokáért a szemtelen,
's trágár fejér - személyekre, vagy
kurvákra nézve, mellyeknek ezen vá-
rosban száma igen nagy vala, külömb-
külömb - féle rendelések adattatta-
nak - ki.

Kis - afzszony - havában is egy
Ország rendelése jelentt - meg, a melly
arra tzelozott, hogy a hadakozás-
nak idejében is az Ország - kintfé-

nek gazdálkodásában jó rend - tartás légyen, a költségeknek, és fok kiadásoknak száma meg - kisebbíttesen, a tartományokban lévő közönfészes pénzek a köz-jóra fordittassanak, egy szóval az Ország - értékek mértékletes, és szük - költségre rendeltetett vala. Mennyire ment légyen Lajos Királynak kevés esztendőig való uralkodása alatt a Frantzia Ország - kintlének gondvilése, és fáfarfága, ki-tettzett ebben az esztendőben, mivel a Királyi korona' el - zálogosított Jóságiból egynehány vissza - váltartott. De Frantzia Orzágnak Angliával való hadakozása, az Ország költségeire nézve újj rendeléseket okozott. A fok, és nagy hadi-hajó - feregeknek fel-épitése, el-készítése, és fel-fegyverkeztetése, más hadi költségekkel együtt, olly fokba teltenek, hogy azok a szokott módon bé - szedetett pénzekből ki nem pótolhattanak; szokásban vóltt ugyan az előtt Frantzia Országban, hogy a hadakozásnak kezdete alkalmatosságával az Ország - nak minden tagjaira, 's jobbágyaira

bizonyos adó-fizetés rendeltetett, a melly a hadakozás folytával nevedett; gyakran az ilyen adók a háború után is fok esztendőig, némelyek pedig közzüllök örökköfön fen-tartattak; illy módon a fok háborúk által fok adó-fizetések hozattatván-bé, a nép igen meg-terhelte.

Látván és érezvén ezt XVII dik Lajos drága-szíve, 's jobbágyihoz való szeretete, a melly által a nemzetnek terhét meg-könnyebbíteni, és szerentséjét öregbiteni igyekezte vala, ezt a veszedelmes segedelmet meg-próbálni nem engedte; annakokáért éppen nem akara a Népre ebbe az Ánglusokkal való Ámerikai háborúba új adót verni, és derék Ministérének *Nekkernek* segedelme által, anyira is mentt, hogy ennek a hadakozásnak idejében a Nép új adótól szabadon marada.

Tizenhatodik Lajos tehát régi időktől fogva Frantzia Országának az

az egyetlen egy Királya volt, a ki nagy summa pénzben került költséges hadat vifele a nélkül, hogy jobbagyit újj adó-fizetéssel terhelte volna, e helyett tehát Sz. András-havának 27dik napján egy Királyi parantsolat adatott ki, a melly által 4. milliomból álló jövedelem, vagy költsönözés állittattott fel, a melly a következő hadi költségre, a királyi jövedelmeknek bõlts, és mértékletes fáfárságával együtt elegendőnek íteltetett lenni.

Ezt az esztendõt egy, tizenhatodik Lajosra nézve kellemetes történet fejezte-bé, t. i. szerelmes feleségének karátson-havának 19dik napján történtt Gyermekek-ágya a melly napon a Királyné, egy szép Leánykát szüle; ez a vigadalmas eset a Párisi népnek mingyarást az Agyúkdörgéseivel jelentetett-meg, 's annakutánna a Királynénak különös kívánására azok a Rabok, a kik abból az okból valának tömlötzben, mivel gyermekeik tápláltatásokat meg

nem fizethették, szabadon botfátattanak; A keresztség ugyan az napon végeztetett - el, 's a kis hertzege - aszszonyotska Mária Terezia Karolinának neveztetett; méltóságos keresztszüléi valának, Felsőges Nagy - Annya a Tsfászárné Mária Terézia, és harmadik Károly, Spanyol Ország Királya, kik helyett a keresztségi tzerémóniákat Lajos Király öregbik öttse, feleségével együtt, végezték vala el. A Király azontúl leánykájának ezt a nevét adta (*Fille du Roi*) Királynak leánya.

A Királyné Isteni gondviselésnek tartozó hála - adását, nemes sziveditféretére szolgáló rendelésével megmuttata, a melly által a következett esztendőnek kezdetét, és gyermekágyból lett fel - kelését, 's meggyógyulását fel - jegyzésre méltóvátette, azt kívánván, hogy az a Summa pénz, a mellyet Páris várossa a köz vigasság inneplésére rendelt, 100. férjhez menendő szegény leányoknak jegybe - adattasson, olly

formán, hogy mindenikének móríngban 500. liver, jegyruhára pedig 200 liver jusszon; azt igérvén azon felül, hogy ezen újj-házafok első gyermekeinek dajkáló-költségét megfogná fizetni, a kik pedig közzülök gyermekeiket magok szoptatnák, azoknak duplán való fizetést kötelezett. Ez a szép tselekedet Párisban a *Notre Dame* nevezetű Szentegyházban 1779dik esztendőben Böjtelőhavának 8dik napján vitetett-végbe, a holott azok a száz meny-aszfzonyok, vő-legényeikkel együtt két sörba állottak, a melly között a Király, 's a Királyné, minden Királyihertzegek, és hertzeg-aszfzonyokkal együtt által-menének, és ezeket a száz pár házasfúlo személyeket a Párisi Érsek adta-öszve; A melly alkalmatossággal egy öreg házas-pár is 50. esztendőig tartott békefféges házasfági életet inneplették.

XVI dik Lajos ugyan ebbe az 1778dik esztendőbe, Német-és Magyar országoktól tiszteletet érdem-

lett, mivel a Muzka - Tzárnéval, második Katalinnal egyetemben, Mária Terézia Tászárné, és második Fridrik Burgus Király között (a kik a Baváriai örökség miatt egymással hadakoztanak) hatalmas közben-járásával a békefféget helyre hozni segítette, és *Breteuil* urat, *Teschembe* felső Silesiába telyes hatalmá levéllel el-küldvén, a békeffég Traktája, vagy bizonyító-levele Pünkösthavának 13dik, úgymint a felyebb nevezett Tászárnénak születése napján meg-erőffitetett.

Az időben, midőn Lajos Német-országban a békeffégnek visszafszerzésén igyekezett, már a maga seregei az *Anglusofokkal* viaskodtának, ebben az esztendőben a had, az *Áfrikai* talyékokon kezdődött, és *Vaudreuil* Márk Gróf Bóldog aszszony-havának 28dik napján 2. nagy hadi-hajókból 2. Fregattékből és 3. Korvettekből (*) álló sereggel Se-

(*) *Korvett* kisebb szerű hadi-hajó.

negalhoz érkezett, 's 30dikban *St. Louis* szigeténél vas - matskákat vet-
vén, ugyan azon nevű várat ágyúzni
kezdette, melly okból azon sziget-
nek Kormányozója *Stenton Robert*
maga fel - adására a féjér zászlót ki-
tétette; a következő napon azért
a Frantziák *Senegálban* azon Várat,
a Kalmárok *Depositoriumával*, és
az *Anglusokhoz* tartozott újj lakó he-
lyekkel együtt el-foglalták; a várba
26. réz, es 56. vas - ágyú, 10. réz,
és 8. kö - hányó mozsarak találtattanak,
a mellette fekvő sziget *Goree* is el-
foglaltatott, de azt a Frantziák, a
kö - falak el - rontása, 's a vár - őrző-
katonák, ágyú, és más hadi - esz-
közök el - vitelek után, ismét el-
hagyák.

Azután *Vaudreuil* Márk Gróf
Pontevex vitézt 2. Fregattevel, és
két Korvetekkel, a *Gambia* folyó-
viz mellett épült *James* várának
meg-vételére el - küldötte, a melly
is magát, jóllehet 48. ágyú, 3. mo-
sárjai, és fokféle hadi-eizközei valá-

nak, fel adta; a melly alkalmatossággal a Frantziák 17. szeretsenekkel, és Elefánt-ífontokkal meg-rakott hajókat nyertenek-el, azután pedig az oda való Angliai Kereskedők Depositoriumit Comptoir öszverontván, ez a vitéz kis seregével Böjt-más-havának 6dik napján *Siera Leona* folyó-viznek a tengerbe ki-öntő torkához vitorlázván, hasonlóképpen *Los*, *Taffo*, *Loobs*, és *Bense* szigeteit meg-vitta, a meg-erössített bástyákat, kö-falakat széllyel-hányván, a hadi-eszközöket el-rontotta, az ágyúkat, rész szerént puska-porral fel-vettette, rész szerént bé-szegeztette, 's a folyovizbe vettette, és sókféle hajókat, mellyeknek prédáló szabad levelei valának, magával el-vitt. Illy módon rövid idő alatt az Anglusoknak *Afrika*ban volt minden birrokít a Frantziák el-vették, egyedül a *Goree* szigetet, a mellyet ők mindentől meg-fosztván, el-hagytak, az Anglusok ismét el-foglalták.

Az Európai hadi-történetek ebben az esztendőben nem annyira emlékeztetnek. Mivel Spanyol Ország 1761dik esztendőben Frantzia Országgal tett Familia szövetségéhez képest, köteles vala ennek, a hadakozás idejében, földön, s' vizen segedelmet adni, azokáért 36 nagy hadi hajók, 14. Fregatték 9. Korvettek 6. Gyújtó-hajók. 2. Bombardirozó hajók. 2. *Flütt*-kajok, és egy *Isptály*-hajó fegyverkezettének-fel, a melly hajó-sereg ezen esztendőnek közepén Generál *Cordova* Komandója alatt, *Cadix*ből a *Kanál* (*) felé vitorlázván 2 *d'Orvilliers* Gróftól komandiroztatott 30. hajókból álló Frantzia hajó-sereghez kaptsolta magát; az *Anglusok* 49. nagy hajókkal ahoz mérsékletti számú *Fregatte*kkal, 's kisebb hajókkal együtt Admirál *Hardy* vezérlése alatt *Plymuth*ből ki menvén a *Kanálban* ide's tova hajóztanak. Az öszve-kaptsoltt két sereg, igyekezte ugyan az *Anglus* hajó-sere-

(*) *Kanál*, az a tenger, a melly Anglia's Európa között vagyon.

get fel-keresni, de ez nem tartván hasznosnak az Ütközetet, az egész esztendő el-múltt, és semmi emlékezetre méltó dolog nem történt; Mivel azért ez a két ropant hadi hajó-fereg egymásra vigyázni kényszerítettet, amaz két nevezetes Kereskedő-hajó-feregek, t. i. a Frantziáké *St. Domingoból* Frantzia országba, és az Anglusoké *Jamaikabol* minden hátráltatás nélkül haza érkezének.

Annyival hevesebb vóltt *Amérikában* a had. *D'Estaing* Gróf *Romain* vitézt, egy Fregattével, 's három kisebb hajóval, és 300. Katonákkal együtt *St. Vincent* szigetéhez próba-tétel okáért el-küldötte, ez a kis fereg Sz. Iván-havának 9dik napján, el-vitorlázván, 's ehez a szigethez ugyan azon hólnapnak 16dik napján el-érkezvén, a katonák a szigetre ki-téttenek, a kikkel mingyárt 600. *Caraiben*, Karaibéből való emberek egyesülvén, a most nevezett hólnapnak 19dik napján a Frantziák a szigetet el-foglalták, és

az Angliai vár - őrző 287. katonából álló sereg, hadi fogfágba esett.

Hasonló szerentsétlensége vala a következett Sz. Jakab-hávában *Grenada* szigetének is, második napján t. i. önön maga *D'Estaing* Gróf, hajó - seregével ott meg - jelenvén, *Molénier* nevű Ki - kötő-helynél vas - máskákat vete, 's leg ottan 1300. Frantziák a szigetre ki - tétetvén, a szomszéd helyeket el - foglalták, *D'Estaing* Gróf pedig seregének másik részével egy hegyen fekvő *Hospital* nevű meg - erőssített helyet, a hol az *Anglusok*nak leg nagyobb ereje vala helyheztetve, igyekezé meg - kerülni, 3dikban ez a Gróf *Macartney Lord*tól, a ki *Grenada* szigetének igazgatója vala, fel - adását kívánta, de azt a feleletét nyerte, hogy ő e szigetet minden módon fogja őtalmazni. Jóllehet a Frantziák itt ágyúk nélkül válának, még is 4dikben három Komandóba, arra a magosan épült erősségre rohanának, nehéz munkáikkal, 's álhatat ofságok-

kal a Palánkákra, az ellenség fegyver tüze között *D'Estaing* Gróf vezérlése alatt, szorosan kaptsoltt glédákban fel-mászának, az *Anglusokat* Sántzaikból ki-verték, és egy óra alatt azt a magas hegyen épültt erőfféget, 9. ágyúkkal, és 6. mozsarakkal együtt el-foglalván, az *Anglusoknak* közel lévő *George* Várát, és Várofsát önnön magok ágyúival lövöldözték, 's ostromlották, a melly történetre az *Angliai* vezér 700. *Anglus* katonákkal, 3. zászlókkal, 102. ágyúkkal, 16. mozsarakkal, és az egész szigettel együtt, magát fel-adá.

Azonban hir jöve hogy *St. Vincent* szigetéhez egy *Anglai* hajó-sereg közelitene, annakokáért a *Mollenier* ki kötő helyben fekvő frantzia hajó-seregnek az útra, és hartzra való készület jele adattatott. Azonnal 6dikban mihelyest az *Angliai* hajó-seregnek közelítése meg-jelentett, eleikbe evedzett a Frantzia sereg, és mivel az *Anglusok* egyenesen *Grenada* felé vettrék úttjokat, egymással szembe-találkoznak. A

25. hadi-hajókból, úgymint 20. nagy és 5. kisebb hajókból álló Frantzia sereg egy lineat formáltr, és az Angliai, a melly 20. nagy, és egynehány kis hajókból állott, *Byron* Admirál vezérlése alatt a frantzia hajók ágyiúitól meg nem tartóztatván, mellette el-evedzett, 's *Grenada* szigethez olly közel mentt, hogy a frantzia zászlót rajta lebegni látván (a mellyből azon szigetnek feladarását észre vette) hajóival ismét visszsa tért, 's akkoron 3 oráig tartó tengeri hartz ráhada közöttök, a mellyben mind a két hajó-sereg nagyon meg rontatott, de egy hajót sem vesztett; a Frantzia sereg 1200. hóltt, és meg-sebessítettett Katonák vesztével *Grenada* szigetéhez visszsa mentt, minekutánna az Angliai, a mellynek 560. hóltt, és sebbeesett emberei valának magát visszsa-vonta; 's úttját *St. Christof* felé igazítottta, hogy oda egynehány *Transport*-hajókat, (*) (a mellyekkel

(*) *Transport*-hajó, amellyen a katonákat 's más hadi eszközöket szoktak egy helyből másba vinni.

St. Lucie szigetéből a rajta lévő katonákkal együtt *St. Vincent* szigetének megvétele végett hájózott, de ezen hartz által annak végbevitelében meggátoltatott) bátorfágos helyre vizsgálta. Ezek közzül, egy 100. katonákkal megpakotott *Transport* - hajó a Frantziák kezébe esett, a többiek pedig Sz. Jakab havának 15dik napján *St. Cristoph* szigetéhez szerentséssen el-érkeztenek.

Sz. Mihály, és mindszent haviban *D'Estaing* Gróf *Georgia* Országba *Savannára* próbát tett, olly fel-tétellel, hogy az *Amérikaiakat* segíthesse, és őket ennek a tartománynak, a mellyet ő töllök az *Anglusok* elvettenek vala, birtokába bé-tehesse. Sz. Mihály havának elein 20. nagy hajókkal, 10. fregattékkal, és 1000 Frantzia katonákkal, a kiket *St. Domingóba* vett vala fel, *Ossabou* folyó-viznek torkához el-érkezett, a holott Katonáit a tartományra kitévén, magát a *Lincoln* Generál vezérlése alatt vitézkező *Amérikaiak-*

kal öszve - kaptfolta , 's nem fokára egész hatalmával *Savannát* megszállotta. 16dikban a város fel - adását kérte, de mivel annak egyik részét, az, azon névvel nevezett folyó - viz, másikat pedig motfáros helyek vették környül, és így nem csak természeti erősséggel, hanem hatúlsó része fántzokkal, 's palánkákkal is óltalmaztatott, *Prevost* vezér a fel - adásba nem - egyezett; azokáért a Frantziák az *Amérikaikkal* együtt, a Vároft szokott forma szerént szállákmeg, és fántzokat ásván, a hajón lévő ágyúk, 's mo'sarak réa vitettenek, 24diktől 25dikig való éjtzakán a katonákat védelmező *Árkok* fel - hányattak, melly okból, az *Ánglusok* a várból ki - rohantak ugyan, de fok veszteséggel visszsa - verettettek; Amozsarakból való lövöldözés mind a két részről másnapig tartott, de a város részéről olly elő - menetellel, hogy a Frantziák Mindszent havának 8dik napján csak 3. ágyúiknak vehették hasznát; 8dikben azért az egyesültt sereg az *Ánglusokra* ütött, és maga *D'Estaing* Gróf ki - vontt

kardal vezette vala a Granadiroso. kat, de *Viham*, az *Anglusok* Kapi. tánya öltv vitézen ótalmazta magát, hogy amazok nagy veszteséggel vissz. téri kényszerítettének. A Fran. tziák 181 hóltt, és 454. sebbe-esette. ket számláltanak, ezek között vala *D'Estaing* Gróf is. Ezen tselekede. tek után a Frantziák ismét hajójokra menvén, az *Amérikaiak* is magokat vissz. vonák; *D'Estaing* Gróf, sere. gének egyik részével Európába vissz. mentt, és egy rettenetes szélvész után Karátson - havának 7dik napján a Breszti Ki-kötő helybe el-érkezett, a seregnek más hajói pedig, rész sze. rént *Grafze* Úrnak vezérlése alatt *St. Dcmingóba*, rész szérent *la Mo. the Piquet* Úr alatt *Martiniquebe* ha. jójának.

Karátson - havába az *Angliai* Re. admirál *Hyde Parker*, *St. Lucie* szi. getéből egy hajó - sereggel *Marti. nique* körül hajókáztván, nem tsak 4. frantzia fregattéket, hanem más kereskedő - hajókat is (a mellyek

Fort Royal, és Martiniquebe evezte- nek) fogott vala meg, azoknak szá- ma 26. volt, és jóllehet *la Mothe Piquet* Úr 2. hadi-hajókkal a *Martinique* várának ki-kötő-helyéből eleikbe mentt légyen, még is 12. hajóknál többet meg nem szabadítha- tott, mivel tízet az *Anglusok* el-fog- tak, négyet pedig meg-égettek.

Ebben az időben, midőn Fran- zia Országának hadi-seregei a világ- nak három részében hadakozának, XVII-dik Lajos szüntelen jobbágyainak bóldogfágán, 's elő-mentén munkál- kodott; 1779-dik esztendőben ismét némely terhes adókat, a mellyek a Népnek, 's a kereskedésnek nagy terhére valának, el-törlött.

Püinköst-havában egy parantfo- latot ada-ki, a mellyben sokféle szép, 's a Frantzia portékák készit- fére hasznos rendelések foglaltatta- nak. Sz. Jakab-havában a Gaboná- nak egyik ki-kötő-helyből, a má-

fikba való vitele minden adó-fizetés alól fel-szabadított; Más parantsolat által pedig az Ország-úttjain, 's a hajókat hordható folyó-vizeken szokásba vett régi vámok (mivel azok a kereskedésnek kárára, és hátráltatására valának) egészen el-töröltetnek.

Amaz ugyan ebben az esztendőben ki-adatott Királyi parantsolat, XVII-dik Lajosnak igasság-és felebaráti szeretetét bizonyítja. Francia Országának némely tartományiban egy régi szokásból származott szabadság (*Privilegium*) mellyet a *meg holt t kéz szabadságának* híttak, fent-maradott, a melly abból állott, hogy egy helységnek Ura, midőn valamely familiának feje még halálozott, maga után hagyott házi-portékáiból a leg jobb darabot magának választhatta, 's el-vehette, hogy ha pedig maga hasznára semmit sem talált, akkor a meg-holt ház-gazdának keze el vágattatott, és a földes Úrnak által-adatott, annak bi-

zonyfágára, hogy már tovább nékie nem szolgálhat; Mivel tehát ez a szabadság ezen tartományoknak nagyobb részét (jóllehet rabok nem valának) mintegy földes - uroknok tulajdonává, 's örökös szolgájává tette, azokáért is a Király, Kis-afzszonyhavának 10dik napján ki-adott rendlével, nem csak ezt a *meg holt* *kéznek szabadságát*, és az örökös szolgálatot, de minden ebből következhető, a jobbágyok személyeire, és jószágira nézve lehető vizfiza - élést el-törlött, 's el-rontott; „minthogy” ezek önnön magá szavai, „leg nagyobb ditsőségének tartya, szabad nemzetén való uralkodását.”

Hogy Lajos az érdemet, akárkiben találta légyen is azt fel, még ellenségeiben is nagyra betsüllötte, annak bizonyos jele az a rendelése, a mellyet az ő parantsolatlyából tengeri Ministere *Sartine* Úr, az Angliai híres hajós Kapitányra *Cookra* nézve (a ki a tengeren, újj orszá-

goknak 's más ritkaságoknak fel-tálálá-
 la végett útazott) ki-adott; abban a
 rendelésben, minden frantzia hajó
 komandirozóknak meg-parantsol-
 tatott, hogy a most mondott Kapi-
 tánnal úgy bánnának, mintha *neu-
 tralis*, az az egyik hádkozó rész-
 hez sem hajlandó, avagy barátság-
 ban lévő hatalomhoz tartozó hajót
 igazgatna. Ez a dolog a Királynak,
 a ki a hádkozás idejében is, a köz-
 jónak elő-mozdítására szolgáló új
 találmányoknak elő-mentét kívánta,
 igaz ditséretére szolgál.

Ebben az esztendőben a hadi-
 költtségekre, a Király jövedelmére
 5. milliomok vétettek - fel.

1780dik esztendőben a Frantzi-
 ák, és Anglusok között az ütköze-
 tek mingyárt Bóldog-aszfzony - ha-
 vának elein kezdődtenek - el; Min-
 kutánna az Angliai Admirál *Hyde
 Parker* az el múltt esztendőnek ve-
 gén; a mint előbb meg jegyzettük,

Martinique körül egynehány fran-
 zia hajókat el-fogott, azzal a pré-
 dával, 's hajó - feregével *Barbados*,
 szigetbe mentt, a holott a *Parker*
 Pétert, egy kereskedő, vagy is kal-
 mári hajó - fereggel, mellyet *Vaug-*
han Generál Komandója alatt lévő
 bizonyos számú fereg kísértett, An-
 gliából el - várta, hogy ötet *Jamaica*
 szigetétől, *Antiguaig* követhesse:
 azonközben *Hyde Parker* Úrnak ér-
 tésére esett, hogy *Martiniqueből*
 lett el - távozása után *de la Mothe*
Piquet Úr, egy hét nagy hadi ha-
 jókból, és egy Fregattéből álló fe-
 regével *Fort Royalból* ki evedzván,
Quadeloupe felé vitorlázott, azoká-
 ért *Collingwood* Komandirozót 9.
 hajókkal el - küldötte, hogy *Quade-*
laupe, és *Martinique* között ide 's
 tovább hajókázván *de la Mothe Pi-*
quet Úrnak visszsa - menését aka-
 dályoztassa - meg; de mivel azonköz-
 ben 1780dik esztendő elein mind a
 frantzia Gererál *Grafze*, egy kis ha-
 di - fereggel, mind pedig *Guichen*
 Gróf 17. nagy hajóból, 4. fregat-

téből 3. Lougres (*) és bizonyos számú Transport-hajókból (a melyeken 4000 katonák válnak) álló seregével frantzia országból *Martiniquebe* él-erkezett, kéntelen vala *Collingwood* ezt a tályéket el hagyni, és úgy *de la Mothe Piquet* Úr minden akadály nélkül *Port Royalba* viszsza utazott.

Éppen abban az időben, midőn a Frantzia Admirál *Guichen* Gróf hajó-seregével *Martiniquebe* el-erkezett, az Angliai Admirál is *Rodney* egy hajó-sereggel *Amérika* felé hajózott, hogy ott a hajó-seregnek Fő-Komandóját által-veheffe. Minnekelőtte *St. Lucie* szigetéhez el-erkezett volna, *Guichen* Gróf egy 23. nagy hadi-hajókból, és 3. fregattekből álló seregével azon szigetenél megjelenvén, annak vissza-vételét megpróbálta volna, de abban *Hyde Parker* Admirál, es *Vaughan* Generál ötet meg-akadályoztattak.

(*) *Lougres* kisebb szerű hadi-hajónak neme.

Guichen azért minden próba nélkül *Martinique* szigetébe vizszi-mentt, és a következő napon, úgy- mint Pünköszt-havának 17dik nap- ján *Rodney*, *St. Lucie* szigetéhez el-erkezett, és mingyárt a frantzia Admirál meg-látogatására készült, a mellyet a következő hólnapban vég- be is vitt. *Rodney* a Grófnak a hartzra két nap alkalmatosságot ada, de a Gróf a *Fort Royal* ki körö-helyé- ből ki-evezni hasznosnak nem itél- vén, 's *Rodney* azért azt a helyet el- hagyván, Nagy *Islet bayba*, és azu- tán *Guichen* seregével a tengerre mentt, hasonlóul tselekedvén amaz is maga seregével.

Sz. György-havának 17dik nap- ján egymáshoz közelétvén, 's a hajó- seregek hadi-rendbe állittatván, a hartz délutáni egy órától fogva, öt óráig tartott.

Nehéz volna meg-itélni, ki győzedelmeskedett. *Rodney* azt mon-

dotta, hogy a franziák magokat vissza-vonták, *Guichen* pedig Királyt bizonyosá tette, hogy az Anglusok magokat vissza-vonván, ő egész seregével a viadalnak helyén maradt, a lámpásokat egész éjjel égette, és ágyú-lövéseivel szokott jelt adatott, de az Angliai sereg arra nem gondolván, *Martinique* szigethez vissza-vonta magát, a frantziáknak vissza-jövetelét ott el-várván.

Guichen Gróf azután *Quadeloupe* felé hajózott, a hol sebbesett embereit a szárazra ki-tévén, Pünköft-havának első napjain *Martinique* felé akara vitorlázni. *Rodney* azonban, meg-sebbesített embereit *St. Lucie* szigetében általküldvén, ötöt a nagy *Islet-baynál* el-vára; ez a két sereg egymásnál még kétszer, t. i. Pünköft-havának 15dik és 19dik napjain, de igen kevés veszteléggel, meg-ütközött.

E történet után *Guichen* Gróf hajó-seregével *Fort Royalba*, *Rodney* Admirál pedig a magáéval *Carlisle-Bay* mellett *Barbados* szigetre eveztenek, 's a szerént azon a tályékon 1780dik esztendőben ifendség lett. De annyival nagyobb veszedelme vala mind a két résznek egy rettenetes szélvész által, a melly *Mindszent-havának* 10dik napjától, 18dikig szüntelen tartott, és nem csak a két seregnek hajóiban, de a *frantzia* és *angliai* szigetekben is iszonyú kárt, és pusztitást okozott.

Az is megjegyzésre méltó, hogy *Terney* vitéz, egy *frantzia* hajó-sereggel, a mellyen *Rochambeau* Generál Komandoja alatt bizonyos számú katonák valának, *Sz. Jakab-havának* 17dik napján *Rhode-Island*-hoz el-érkezett, 's a katonákat Generáljokkal együtt a szárazra ki-tette, a kik azt a szigetet, az *Amériкаиak* részére el-foglalták.

Az Európai tengeren a spanyol hadi hajó-sereggel egyesültt frantzia sereg igen szerentsés vóltt; egy nevezetes rész szerént napkeleti, rész szerént napnyúgoti Indiákra rendeltett Angliai kereskedő hajó-sereg, a melly 60. és több hajókból állott, s' három hadi-hajóktól kéfértetett, Anglia országból Sz. Jakab-havának 28dik napján a tengerre menvén, és a következett kis-afszony-havának 8dik napján a *Cap Finis Terræ* mellett evezvén, meszszéről az egyesültt frantzia-spanyol-hajó-sereget még-látta, de mivel azt ellenséges hajóknak lenni nem gondolták, vigyázatlanságok által kezeikbe estenek, egynehány hajókat ki-vévén, mellyek a három kísérő hadi-hajókkal együtt el-futottanak. Az el foglaltatott hajóknak száma 57. vala, a mellyeken az életre való szükféges, és bővféges eledeleken, vitorlákon, köteleken, hadi-eszközökön, puska-poron, lovakon kívül, s. a. t. 1250 hajós-legények, 74. Tisztek, 1255. köz-katonák, 149. afszonyok, 137. útzók, mind öszve pedig 2865. sze-

mellyek találtattanak; ennek a hajó-
feregnek el- vesztéséből történtt ká-
rokat az Anglusok magok 1277967.
font Sterlingre (*) (a melyek min-
tegy II. milliom Rénes - forintokat
tesznek) betsüllötték; ez a gazdag
préda kis afzszony-havának 20dik
napján *Cadix* ki-kötő helyébe sze-
rentséffen el-érkezett.

Ezeken a hadi történeteken ki-
vül, ebbe az esztendőbe igen fok vi-
téz, és nyakas egyes fregatéknek üt-
zetei mind az újj, mind a régi vi-
lagon jegyeztethetnek-meg. Kiki el-
hitetheti magával, hogy a tengeri
hajózás históriájában, egy százban
sem lehet hasonló példát találni, a
mellyben olly fok egyes hartzba, t.
i. egy hajó a másikkal viaskodott,
's a melly hartzok egy nemzetnek
hiréért, vagy dicsőségéért olly ne-
mes vitézfégű tselekedetekkel kér-
kedhetne; De az ilyen különös via-
daloknak elő-beszéllése minket tze-

(*) egy font *Sterling* részén. 9 fl. 12. fr.

junkktól el-távoztatna, azért XVI-dik Lajoshoz vissza-térünk.

1780dik esztendőben a Király az Ország sáfárságában vizsontag fontos jobbitásokat tett: mingyárt annak elein, egy meg-jegyzésre méltó parantsolatot adott-ki, a melly által az Ország kamara-jószági Arendatorinak száma 60-ól, 40-re le-téetett, s ezeknek is csak a fő, tobák, és a portékák ki-'s be-viteleknek vámjai engedtetek-meg, a koronához tartozó jószágoknak jövedelmeit pedig a Király magának meg-tartotta, és különös Tanáts-széknek igazgatása alá adá, a hűsz el-eresztett Arendatorok a Királyi-kintsből kár-vallások vissza-téritésére 30. milliomot nyertenek; ez által a rendelés által az Ország-pénzének bé-vételének más formája lett, és a királyi-jövedelem esztendőnként 14. milliommal meg-szaporittatott, jóllehet a jobbágyok, leg kissebb újj adó-fizetéssel sem terhelettek.

Ebben az esztendőben Lajos Király, maga Udvarában is jobb gondviseletet rendelt, abban 406. szolgálatokat el-törölvén.

Ezek a rendelkezések arrat zéloztanak, hogy a népnek terhelterése nélkül, az Anglusokkal való hadakozás viseltethessen; ezt pedig *Nekker* dolgozta - ki, a ki minden munkáiba fáradhatatlan lévén, a Királynak ezen jobágaihoz való szeretetését is valójában ki-munkálódni igyekezte: de az el-eresztett Királyi *Arendatorok*, és ezeknek emberei által, a kiknek hasznok, és jövedelmeik e jó rendelkezések által meg-kifsebbítették, gyűlölségessé tétetett *Nekker* Úr, ezek minden úton módon alkalmatosságot kerestének, a melly által a Királynak ő benne helyhezterett hiedelmét el-ronthasák, 's ennek a kintstartó *Ministernek* érdemeit gyanúságossá tehessék; az ő szép, 's a közjóra rzélozó rendelkezései minden módon hátráltattanak, személlye a közpép előtt gyűlölségessé tétetett,

's betsüllete némű - némüképpen
veszedelmeztetett.

Ez okból *Nekker* Párisból el-
költözvén egész háza-népével Ver-
szállyiába mentt lakozni, mivel ő
azt réménylette, hogy a Királyhoz
(kinek kegyelméről, és benne tett
hiedelméről bizonyos vala) közel lé-
vén, bátorságban fog élni, de rövid
idő alatt észre vette, hogy iriggyei-
nek forttélyjai őtet a Királyi udvar-
nak belső részéig követték, és a Ki-
rály kegyelmét ő rólla el-háritani
iparkodtanak.

Hogy azért a Király, a nemzet,
sőt az egész világ előtt mentes leheffen.
fáfárságáról számot adni akarván, a
frantzia ország Királyi jövedelmének
mivóltát az egész világ szemei eleibe
terjesztette; e végre ő egy fontos
írást dolgoza-ki, 's azt még ebbe
az esztendőbe Királyának által-adá,
a melly a Király különös parantfo-
lattjára a következett esztendőben

ez alatt a felül való irás alatt *Comte rendu au Roi par Mr. Necker Direct. Gen. des Finances, imprimé par ordre de sa Majesté.* az az (Necker Urnak, az Ország jövedelme Generál Direktorának által-adatott számadása, ki-nyomatottatott ő-fellege parantsolattjából.)

Eddig Frantzia Országba hallatlan dolog vóltr, hogy az Ország-jövedelmének Ministere maga munkálkodását másoknak tudtára adja, és annyival hallatlanabb vala Frantzia Ország-jövedelme állapotjának az egész világ szemei eleibe lett terjesztése. (*) Mind a kettőt meg-tse-

(*) Ebben a könyvben meg-irtt számadás szerént a Frantzia Ország Királyi-jövedelem (11.326.666. livert, a mellyek az adótságok le-fizetésére valának elrendelve. ki-vévén) 264.154000. lilverből állott; a szükféges költségek pedig tfak 253.954000. livert tettek;

lekedte *Nekker* e könyv által; az egész könyv pedig olly szépen volt írva, hogy az által a világ tudálkozását, és dicséretét meg-érdemlette.

XVIdik Lajos ebben az esztendőben esett születése napját úgy inneplette, hogy az ötöt el-felejtethetlenné fogja tenni, jobbbágyinak egy felebarátit szerető, nagy, okos, és megvilágosított Fejedelemhez illendő ajándékkal kedveskedvén, kiszűszony havának 23dik napján egy rendelést adott ki, a melly a *Tortúrának*, vagy a törvényes kínzásnak el-törlesztését foglalá magában, olly szokás, a melly sok száz-esztendők előtt bé vétevéen, az ítélő Tanács-székeknek majd el-válhatatlan részévé vált vala. Leg okosabb törvény tudói, Birái, es *Filosofusi* azaz böltséfség-szeretői, által látrák ugyan annak híjánosságát, és kegyet-

fen - maradtanak azért esztendőként 10.200000 liver, a jelentett 17. milliómokat nem számlálván.

len voltát, de a bé-vett szokásból lett jónak tartását (*Præjudicium*) meg-győzni lehetetlen vala, és mivel ez a szokás az Ország bóldogságára, és bátorságára tzelozni látrzatott, nem tsak hafzontalan, de veszedelmes is lehetett volna el-törlésének próbája. De Lajos Királyt emberisége, 's az igazság szeretete annyira vitték, hogy meg-győzvén e nehézségeket, ezen régi, tudatlánságból bé-vett szokás, Frantzia Országból örökre ki-vetterett.

Más, a tömlötzőkre nézve tett rendelése hasonlóképpen e szeretetre méltó fejedelemjó-szivének örökös dirfőtségére szolgál; több száz esztendőktől fogva Párisban a tömlötzők, a benne tartott foglyok egészségekre, 's fen-tartásokra nézve, igen rosz állapotba vóltanak, rettenetes lévén egyszersmind a foglyokkal való bánás; a gonosz-tévők között is semmi külömbség nem tártarott; azokkal, a kiknek gonosz-tételek még világozságra nem jött, és azokkal is,

a kik kissebb hibáikért bé-zárattat-
tak, szinte úgy bánának, mint a leg-
nagyobb gonosz-tévőkkel; azokéért
Lajosnak rendelése a vala, hogy a
tömlötzőknek épületei, a mellyek-
ben a rabok tartattanak, meg-nagyob-
bittassanak, és fokasíttassanak, hogy
egy szobába olly fokakat bé-zárni
ne kelleffen; azokat a szobákat pedig
a tisztán-tartás, és más tulajdonsá-
gokkal úgy intéztetni parantsolta,
hogy azok az egészségnek kárára ne
lennének; a beteg rabokra nézve is
különös készületek tételének, a ra-
bok vétkeknek nagyobb, vagy kif-
sebb volta szerént egymástól el-válasz-
tattak, és azok a kik tsupán adótsá-
gaikért zárattattanak-bé, a töbiek-
ről különös helyre tételtek, egy szó-
val a vélek való bánás fokfélekép-
pen meg-enyhítettett.

A többi között ebben a pa-
rantfolatban ezek voltak e jó Király-
nak szavai: „Ez a gondolat, hogy
a nyilván való gonosz-tévőknek álla-
pottyokat is meg-enyhítettük, 's őket

a ferettségben vóltt szenvedéseikből ki-szabadítottuk, örömkre, és vigaságunkra fog szolgálni, mivel azok, hanemha tselekedetek, 's büntetések által mindenek tudtára intő-példákká tételnek, az igazság szolgáltatására haszontalanok, és egyedül ízánakozást okozhatnak."

Még egy tett jó rendelkezését el nem halgathattjuk, ez által némely tartományokban a bé-hozatott adóknak, és a főre vetett fizetésnek kemény meg-vizsgálását, fel-jegyzését, és jó végre való fordítását megparantfolta, mivel ki-nyilatkoza az, hogy némely tartományoknak jobbagyai, birtokaik-'s jószágaikhoz képest mérsékletlenül vólnának terheltetve. Így igyekezte Lajos a Népek terhét minden lehető módon könnyebíteni.

De a maga terhe a hadnak folytatása, és fen-tartása által annyival inkább nevedett; azokáért ebben az

esztendőben kénytelenitettet ismét költsönözni, a melly dolog ekkor Lotteria formában végeződör. A felveendő, és 9. esztendőök után fizetendő 36. milliomi Töke - pénz 30000. billétekből állott, mellyeknek mindenike 1200. livert tett vala, a melly úgy vólott el-rendelve, hogy a tökepénzt, a leg - kissebbik nyereségben 300 liver summa felyül - haladja.

1781dik esztendőben a Had Amérikában keményen, s el végező módon vifeltetett; ennek az esztendőnek elein, *Neuyork* hasonló nevű tartományban, *Yorktown Virginiában*, és *Charlestown Karolinában*, birtokában vóltanak az Ánglusoknak, és mivel az előtt, egy kevés idővel, az Ánglusok, és Hollandusok között hadakozás léve, *Rodney* Admirál *St. Eustachius*, *Essequebo*, és *Demerari* szigetekre útvén; azokat ize-rentséssen el-foglalta; ez által, a világnak ebben a részében az Ánglusok olyan állapotban vóltanak, a melly szerént dolgaiknak jó ki-meneteletét várhatták.

Washington az Ámérikaik hadivezére a Frantzia udvarnak egy igen jól ki-dolgozott hadi-plánomot nyújtott-bé, a mellynek végbe-vitelére a Frantzia hadi-seregnek, véle egyesült munkálkodását kérte-ki; a melly is következő módon végbe-vitetett: t. i.

Grafze Gróf Frantzia serege, a melly Pünköft-havában *Tabago* szigetét meg-vítta, és Sz. Jakab-havában egy kereskedő hajó-sereget *St. Domingoba* el-kifértt, északi Ámérikanak partya mellett utazván, *Kisalfszony* havának 3odik napján *Chesapeak Bayhoz* el-érkezett.

Ottan ez a sereg strázfát állott, meg-akadályoztatván, hogy az Angliai Komandirozó *Clinton*, a ki seregével *Neuyorknál* állott, *Virginiaba Yorktownnál* lévő *Lord Cornwallisnek* segittlégre katonákat, és hadi-eszközöket ne vihessen. *Grafze* akkor mingyárt a szigetekből e végre ma-

gával hozott 3300 katonákat *St. Simon* Márk-Gróf vezérlése alatt lakóhelyeken, 's tőszékhelyeken küldött a *James* folyó - vizén fel; ezek a katonák *Jamestown* városánál ki - tétetvén magokat az Ámerikaiakkal, a kik ott igen jó helyen *de la Fayette* Márk-Gróf Komandója alatt a *Lord Cornwallisra* vigyázva állottanak öszve-kaptsolták; ez az egyesült sereg Sz. Mihály - havának 5dik napján *Williamsburg* felé, a melly város *Yorktownhoz* tők egynehány órányira vagyon, masirozott.

Azonban az Ámerikai Generál *Washington* a Frantziával *Rochambeauval*, 6340. katonákkal *Rhode Islandból* el-indúltt, az Ánglusoknak bé-zárása végett, a többi sereg visszamaradván. Olly igen hirtelen masiroztanak, hogy az alkalmatlan, 's bajos útakat meg-gyözzvén, Sz. Mihály - havának 4dik napján *Philadelphiahöz*, és 6dikán, az *Elk* folyó - vízhez, a melly a *Chesa-*

peak (*) Bayba szakad, el-érkezé-
nek; Az elől-járó-sereg (Avant-
garde) a melyet *Custine* Generál
vezérlett Amerikai hadikokon *Wil-*
liamsburgba által-tétetett, a holott
10dikbe el-érkezett; a Seregnek
több része a szárazon utazott után-
na, annakutánna magokat *de la*
*Fayette*l öszve-kapifolták.

Abban az időben egy Angliai
hajó-sereg érkeze-el *Neuyorkból*
Grates Admirál alatt. *Grafze* an-
nak a magáéval eleibe menvén, 5dik-
ben, éz más reá következett napo-
kon egymással viaskodtanak, a melyy
hartzok a szélnek kedvezéséhez ké-
pest változó szerentfével viseltette-
nek, miglen végtére az Anglusok
hajó-serege 10dikben *Neuyorkhoz*
vissza-tértt, a Frantzia pedig *Che-*
sapeakba mentt, a hova azonban *Bar-*

(*) Bay, oly nagy ki-kötő-hely, a
melly a természetből formáltatott, s a
mellynek nagysága gyakorta több mért-
földeket téfzen.

ras Gróf, a ki a fal-törő, vagy vár-vívó ágyúkat hozta-el, el-erkezett vala; *Viomenil* Báró is katonáival a szárazon el-érkezvén, 24dikben közönféges egyefülések következett.

Ez az egyefültt sereg 28dikban *Yorktownhoz* menvén, azt környül venni igyekezte, a mellyet másnap véghez is vitt. *Lord Cornwallis* a ki 7000 katonáival valamely segittségül jövő sereget reménylett, ezt a várat minden erejéből akará védelmezni, és a vár-meg-szállását hátráltatni, azért is 2000. Szeretseneket serege ki-pótolására, 's megerőssítésére rendelt; *York* folyó-vizet, fok el-füllyezett hajókkal bézárta, és az ellenségnek úttját bévágással hátráltatta, 's akadályoztatta.

Sz. Mihály havának 29dik napján a külső erőiségekre ütötenek. *Lord Cornwallis* a következő éjtzakan azokat el-hagyá, hogy magát

jobban öszve - vonhassa; a Frántziák azokat mingyárt el-foglalván, Mind-szent-havának 6diktól, 7dikig való éjtzakáján, a vár vívás-mesterség regulái szerént a katonákat védelmező árkokat, és sántzokat 600. ölnyire a vár-bástyáitól el-készíttette.

14diktől 15dikig való éjtzakán az Amerikai Genéral *la Fayette*, és a Frantzia Báró *Viomenil* két föld-várnak (*) meg-vívására rendeltettek, mellyeket valójában meg is vettek, jóllehet azokat az Anglusok, meg-általkodva óltalmazták, a következő éjtzakán ezek ki-rohanván, egy sántzot el-vettek, 4. ágyút béfzegeztek, és 39. frántziákat megöltek, de rövid idő múlva visszaverettek.

Azután *Cornwallistól* még egy-szer maga fel-adása kérezeit, melly végre ő hadi-tanátsot tartott; lát-

(*) *Redoute.*

ván, hogy semmi segétség sem jött, és hogy csak egy napra volt szükséges puska-pora, magát a fel-adásra el-tökéllette. Az Alku (*Capitulatio*) 18dikba lévén, *Cornwallis* magát 19dikben feregével együtt hadi-fogságra fel-adá.

Nehezen esett az *Corowallis*-nak, hogy midőn ő kardját *Rochambeau* Grófnak által-adta, ez azt el nem vette, azzal mentvén magát hogy az ő királljának seregei, csak mint segétségül adatott Katonák volnának; keze mutatásával, 's teste meg-hajtásával, mellyel a Lordhoz tartatott betsfületét jelentette, tudtára adta, hogy a fel-adás *Washington* Generált illetné, el-fordított fővel adta oldal-fegyverét nékie által, de *Washington* azt ismét mindigárt visszsa-adván, a több *Anglus* Tiszteknek is meg hagyta fegyvereiket.

A hadi foglyoknak ; és hajós le-
gényeknek száma 8112. vala, a kik
között 1875. betegek, és sebessék volta-
nak, 142. réz, 123. vas-ágyúkat, és 22.
záfzlókat pedig el-nyertének ; Az An-
glusok 20. nagyobb, és sok kisebb ép-
pületű hajókat füllyeztettének - el a
folyó - viz zárására nézve. *Grafze*
Gróf is 2. fregattét, 1. Korvetter,
40. darab kisebb hajókkal együtt
vett - el.

Mivel ez a hadi - planum *Was-*
hington Generál által, *Rochambeau*,
és *de la Fayette* (*) segétségével

(*) *De la Fayette* Márk Gróf, a ki annaku-
tánna, a Frantzia *Reolutio* alkalmaso-
ságával olly nevezetessé lett, akkor
gazdag, 25. esztendőös ifjú Úr, az Ámé-
rikai seregnek Generállja, a franziá-
nak pedig Oberstere vala ; a vele szüle-
tett dolgofság, és a betfűlletre való vá-
gyódás, arra vitték, hogy 19 esztendőös
korába frantzia országot el - hagyván,
az Ámerikai tartományok szolgálattya-
ba, a mellyek akkor az Anglusoktól el-
pártoltanak, állott - bé ; Akkor az idő-

olly szerentséssen véghez vitetett, azért a téli Kvártélyokra nézve rendelés adatott, 's el végeztetett, hogy

ben az Amerikaiaknak Európába olly kevés hitelek vóltt, hogy Párisba, egy vizfsza útazásokra kértt szükséges hajót sem akartanak Agenseinek adni; de mi helyest meg - hallotta azt *la Fayette*, maga pénzén egy fregattet véven, azt felfegyverkeztette, és az Ámerikai Agenseket ministerialis leveleikkel együtt házajokba szerentséssen vizfsza - vitte: Midön ő *Philadelphiába* el - érkezett, a 13 egyefüлтt tartományok tanács - szé - kének szolgálattját jutalom nélkül ajánlotta, 's azért háládatosfágból Generalmajornak tétetett, és abban a hivatalban ment a fereghez; itt okofságának, és vitézségének fok alkalmatofságokba jelét adta, melly által ezeknek az egyefüлтt tartományoknak különös ólmazójának tartatott. Midön frantzia ország az Ámerikaiak szabadfágát meg - esméré, ő leg - ottan Párisba mentt, a holott közben - járáfával úgy munkálkodott, hogy kevés idő múlva

a Frantzia sereg *Virginiába* teteljen, *Yorktown* ba pedig, és *Glocesterbe* vár-örizet helyheztesfen.

Ez után az *Yorktownnál* történte gyözedelem után, északi *Ámerikát* az *Ánglufok* visszfa-szerezhetetlenül el-vesztették, és attól az időtől fogva *Ánglia* azon a tályékon megtámadó-képpen nem hadakozhatott; a déli tartományoknak viadallal való meg-vétele végett ki-dolgozote *Planumot* azért félre kellett tenni, 's mind a két rész, hadakozásában, egynehány tsekély prédával, tfatákkal, és ragadománnyal, meg-elégedt, és az *Ánglufoknak* ott birtokaikban volttt tartományaik között egyedül tfa *Savannah*, *Charlestown* és *Neuyork* öriztett ek katonáik által.

pénzel. 's katonákkal tért *Ámerikába* visszfa. Ötet méltán lehet az egyesültt *Ámerikai* tartományok, fel-állittatottt függetlensége fő-eszközének tartani.

Az alatt az idő alatt, míg *Virginiába* ezek a hadi-történetek estenek, *Bouille* Márk-Gróf az Anglufoktól *St. Eustuchius* szigetének visszavételét megprobálá; meg tudván azt, hogy annak a szigetnek Kormányozója elégséges vigyázásra való rendeléseket nem tett, hirtelen 1200. katonákat, 3. fregattére, 1. Korvettre, és 4. fel-fegyverkeztetett *Transport*-hajókra el-olstván, azt hirtelte, hogy önégie a *Grafze* nagy seregéhez kelletik hajózni, és olly szín alatt, mintha útját arra venné, azt vitte végbe, hogy ő Sz. András havának 22dik napján *St. Eustachius* szigetéhez, úgy el-érkezett, hogy senki jelen-létét nem tudta, 's nem is gondolta.

25dikben éjtzaka Katonáit a szigetnek azon az oldalán tette-ki, a hol az lehetetlennek tartatott, de csak 300. embert tehetett-ki, mint-hogy a szél a többiek ki-tételését megakadályoztatta, ezzel a kevés kato-

nasággal jó hajnalba egyenesen a vár felé tartott, a melly egy mért-földnyi meszszeségre vala a parthoz: midön a várallyához el-érkezett, látá, hogy egy része a vár-örzöknek magát a Fegyverben gyakorlotta, katonáinak egy részével reája rohant, míg a másik része a vár felé futóknak úttyát el-állván, vélek együtt a Várba hé-tolódott 's a le erefztett hídat fel vonván, a váron kívül valók magok meg-adására kéntelenítetttek; a várba lévőök is fel-adák magokat, minthogy azoknak nagyobb része még az ágyba lévén, a most történt dolgot nem tudhatták.

A Frantziák vesztesége tsak 10. hóltt, és sebbe-esett katonákból, az Anglufoké pedig sokkal többől állot; hadi foglyokká lettenek 677. az el nyertt ágyúknak száma pedig 69. vala: Azután ez a sziget a Hollandiai Köz-Társág nevében (a mellytől azt az Anglufok el-vették vala) visszfa-vétegett, a vár óltalmára Frantzia őrizet tétetett,

és az óltalomnak szükséges rendelései adattanak-ki.

De Bouille Márk-Gróf *St. Eustachius* szigete meg-vétele után mingyárt *Vicomte von Damas*, a *Damasbéli* Vice-Ispányt 300. katonákkal a *Saba*, és *St. Martin* szigeteinek, el-foglalására küldötte, mellyeket szerentséffen el-is foglalt; az Anglusoktól nyertt kész-pénzből, és abból, a melly az ezen három szigetekbe lett nyereségnek el-adásából béjött, *De Bouille* Márk-Gróf magának 170000. livert tartott-meg, a többi pedig a Frantzia Katonaság között fel-osztatott, az egész pénz 1800000. liverből állot.

A Hollandusok *sequestrált* pénzeket pedig azoknak, a kikhez tartozott, törvényes meg-mutatás szerint vissza-adatta.

Ezek vóltanak az 1781 észtendőbéli Ámerikai háborúnak történetei,

a mellyek a világ ezen részének nyugodalmára szolgáltak. A sok kárt okozó hadakozásnak szomorú következeit mind a három rész érzette, 's meg is mutatta ebben az esztendőben.

Az *Amérikai* Tanács-szék nemcsak a had sokáig tartásából származott kedvetlenséggel, a nevedő pénz szűk vóltával, 's következőképpen a had-viselésének tovább való leheretlenségével küszködött; de még ezeken kívül, ugyan ebbe az esztendőbe, nemcsak a tartományokba, hanem az *Armadiánál* is párt-ütések valának.

A még a hadakozás előtt pénz dólzában szűkölködő *Amérika*, az által, és kereskedésének hátráltatása által, annyival nagyobb szükségre jutott; az *Anglusok* ellen tett hadiköltségeik felül haladták, ennek a kezdendő, és még rendbe nem szedetett köz-társaságnak erejét; azért is

már a háborúnak első esztendeiben nevededett jövedelmeik' fáfárságában a rendeletlenfég. A papiros-pénznek, a mellyel a hadi-költséget kellett pótolni, minden betse el-veszett, azért egyedül tfak a költsön-véves, és az adók által lehetett a hadat tovább folytatni; de az *Améri*kai-tanátsnak hitele olly gyenge volt, hogy *Frantzia Ország*on kívül, másoktól kevés pénzt nyertenek költsön, a hadi-adóknak pedig némelly tartományok ellene-állottanak, 's a mi fizettetett, az is olly kevés volt, hogy a leg szükségesebb költségekre sem volt elegendő.

Azokáért a sereget mondirozni, vagy ruházni nem lehetett, a *Magazénok* üressen maradtanak, és a *Katonáknak* mindennapi fizetések, *Zsoldjok*, ki nem fizettettek; ehez képest gyakran mezétláb jártanak, *Ruha*, és *Zsold* nélkül vóltanak, szolgálatjuk idején túl is, mint-hogy az akkori környül állásokba, a verbuálásnak elő-mente nem vólt, főt né-

mely tartományok tartozott katonáikat is állítani elenzették, tőpor-tossan zászlóikat el-hagyván, hátra-maradott Zsöldjaiknak erőszakosan leendő meg-nyerése végett egybe-tőporoztanak.

Ehez hasonló történet esett 1781dik esztendőnek elein, midőn a Pensilvániai 1300. katonákból álló sereg a Tábort el-hagyván, 's az őket le tőfendesíteni igyekező Tíz-teikre fegyvert vonván, Zsöldöt, Mondúrt, és Profiántot kívántanak. A seregtől egynéhany mértföldig, magok őltalmára ágyúkat, 's más fegyvereket vévén, el-mafiroztanak, vezérül választván magoknak egy közöttök Strázsa-mesteri tiztséget viselő szökött Angliai katonát. Nem tők a Tanáts-szék, de a Neuyorkba lévő Anglusok is vélek alkudozni kezdettek, és jó szókkal édesgettek, meg igérvén, hogy ha Angliai hadi szolgálatot nem akarnának is fel-vállalni, még is hátra maradott Zsöldjokat le fognák fizetni, de ők

hazájok ellen fegyverkezni nem kívántanak, 's azért, midőn a Tanácsfők kívánságok bé-telyesítésébe meg-egyezett, 's azokat a kiknek szolgálatinak ideje él-mültt, el eresztett; az Armádiához vizfsza - ter-tenek.

Ánglia Ország már két esztendőök alatt hatalommal egyesültt ravaszfága által *Ámérikát* újjolag magá birtoka alá vizfsza nem szerezhelvén, *Cornwallis* meg-fogattatása, nem tsak a Ministeriummal ellenkező felekezetet (*) hanem a Nemzetet is arra az egy akaratú végezésre indította, hogy ennek az *Ámérikai* veszedelmes háborúnak végét vetvén, minden erejeket az egyesültt *Burboniai* udvarok ellen fordíthassák, azoknak zúgolódások, a kik az *Ámérikai* hadat jóra nem hagyták, és a *Minister*ek ellen morgolódtak, a község közzé is ki-terjedett, 's napról napra nevedett, mivel az onnan jött

(*) *Oppositions*partey.

hírek, vagy a hartzokban való veszedelmeket hozták, vagy Amerika vizontag lévő meg-hóditását lehetetlennek lenni bizonyították, 's azon kívül a had - viselésnek sulya eszten-dönként a nemzetnek újj adófságot, és adó - fizetést okozott.

A Ministeriummal ellenkező résznek főbb tagjai azért 1782dik eszten-dőnek elein azt tanátslották, hogy az Amériikai egyesült tanáttal frigy kötessen, és onnan a hadi sereg vissza hivattasson, a melly tanátskodás a Parlamentum kissebb palotájába jóvá is hagyatott. A melly által a hadakozást fen-tartani igyekező résznek méltósága hanyatlani kezdett, és mivel nem sokára azok, a kik ennek a hadnak káros, és veszedelmes vóltát előre meg - mondották, az Ország Kormányához helyhez-tettenek; ennek a békeségnek vég-be - menetelén minden módon munkálkodtanak.

A had egyedül csak *Neuyork* oltalmazásából állott, *Savannah* és *Charlestown* el-hagyattak, és az Ámerikaiak a másoktól való függetlenségekkel (*Independentia*) a békeség Traktája előtt meg-kináltatának.

Az utolsó had 1788dik esztendőben, de nem Ámerikába (a hol védelmező módon munkálódtanak, és immár a békeségen is dolgozni kezdettenek) hanem Európába, az Anglusok, és az egyesült udvarok között víveltetett. Ennek a háborúnak leg főbb czéllja a *Gibráltár* ostromlása vala, a melly a hadakozások históriájába fel-találtathatók között a leg nevezetesebbek közzé számlálathatik, és a mellynek védelmezése által, annak Angliai Generállja, 's Kormányozója *Élliot* örökké fentartandó nevet, és ditsőséget szerzett magának.

Gibráltár vára, a mint tudva
 vagyon, azon névvel neveztetett Ten-
 ger - szoroságánál, a melly Európát
 Afrikától választja - el, egy mere-
 dek köszikán épültt, Angliának igen
 fontos helye vóltt, mivel a Közép-
 tengernek (Mare mediterraneum)
 költségének méltán tartathatik, 's azért
 is Spanyol Ország, a melly az előtt
 birta, Angliai országgal viseltt min-
 den hadaiba igyekezett ennek a kö-
 szikla - fészeknek vizsza - nyerésén;
 mihelyest tehát az *Amérikai* hadba
 keveredett, leg első, 's leg nagyob
 gondját Európába *Gibráltárra* for-
 ditotta, és ugyan e végből egyesültt-
 is véllé a Frantzia, tengeren, és
 szárazon való tábor.

Ennek ostromlása még 1779dik
 esztendőbe kis-afszony havába kez-
 dődött, és ezt a várat a Spanyolok,
 katonáikkal, mind a száraz, mind
 pedig a tenger részéről bé - zárák,
 annak végben vitelére olly rettenet-
 es készültek tétettek, a mellyhez
 hasonló más várak ostromlásába so-

ha sem hallatott; ez a vár a következő esztendőnek kezdetéig keményen szorongatott, és jöllehet *Elliot* Generál részéről vitézen védelmezterett legyen, még is szerentsétlen állapotra jutott volna, ha *Rodney* Admirál 1780dik esztendőben boldog - afzszony - havának 16dik napján hajó - seregével meg nem jelentt volna; ez a tengeri vitéz, a spanyol - seregre ütven, azt meg - győzven, nemely hajóit el - fogván, némelyeket fel - vetteten, *Gibraltárba* friss katonákat, elégséges hadi - eszközöket, és élést küldött - bé; annakutánna pedig hajó - seregével Európát el - hagyta, hogy (a mint mondottuk) *Amérikába* a *Frantzia* hajó - sereget fel - keresse.

Ezután a Spanyolok szerentsétlen tengeri viadalma után, a várnak az Ország részéről lett ostromlása minden erejeből, ki mondhatatlan költséggel, 's mind a két részről való szüntelen lövöldözésekkel, egy egész esztendeig tartott; a melly ál-

tal a vár ismét rettenetes nyomorúságra jutott volna, ha *Darby* Admirál hajó-seregével oda-érkezvén; a várnak, friss katonákkal, és minden olly helynek óltalmára, 's meg tartására szükséges portékákkal gondját nem viselte volna.

Az ostromlók azért nagyobb buzgósággal munkálkodni kívánván, naponként 20000. bombákat, 's golyóbisokat löttének-bé a várba, mind addig, még azt egészen öszve nem rontották. De a vár őrzők az által is kétségbe nem estenek, sőt egész nyáron a tovább való védelmekre szükséges munkáikat folytatták.

Sz. András havának 26diktól 27dikig való éjtzákáján a várból ki-ütvén, az ostromlóknak némely munkáit meg-égették, fok ágyúit bé-szegezték, közzüllök fokakat meg-öltek, némelyeket meg-fogtak, 's úgy győzedelmesen vitézi lakó-helyekbe visszátértenek. Azután, a

következett esztendőnek Sz. Jván-haváig semmi emlékezetes dolog sem-történtt.

1783dik esztendőben Sz. Iván-havának 18dik napján *Crillon* Her-tzeg a spanyol táborhoz friss-sereg-gel el-érkezett, és nem sokára egy Frantzia segítő sereg is meg-jelene, azokáért a vár ostromlása Sz. Mihály-haváig olly rendkívül való hévség-gel folytatott, hogy a várnak veszte el távoztathatatlannak tartatott lenni.

Szent - Mihály havának 13dik napján tiz vizen úszó *batteriák* kö-zeliterrenek, a mellyek az akkori újj tatálmány formájára építették, és a bombák, 's golyóbisok ellen két fedelekkkel védelmeztettek, ezeken 300. ágyúk vóltanak, a mellyeknek mindenike 36. pattantyúfok által igazgattatott.

Ennek olly bizonyos jó ki - me-netelét képzelték, hogy annak meg-

látása alkalmatosságával, egy francia felkiálta, mondván; „ha *Gibráltár* gyémánt-lánczokkal volna is az éghoz férkeztetve, maga feladására még is kényszerítettni fogna!”

Midőn azok rendelt helyeikre helyeztettek, Spanyol-országban némely városban halálra kárhoztatott rabok által (a kiknek 200-liver esztendőbeli jutalom ígértetett) a tengeren meg-erőssítettek, 's nagy mesterséggel mozdúlhatatlanná tétetnek: Azután az egész *Artilleria* egyfzersmind olly keményen tüzeltt, hogy valamely más vár-vivásba ahhoz hasonló soha sem vóltt. De *Élliot* erre az esetre magát készen tartván, az ágyú-golyóbisokat, az akkori új találmány szerént roston meg-tüzessítette, 's azokat olly jó tzelozással lövette az úszó-batteriákra, hogy már délután azok közzül egy meggyúlada, 's a többiek is gyúladozni kezdettek, és jóllehet a tűznek óltásában szüntelen munkálkodtanak is; mindazáltal egy órakor

éjjel mindenik lángal égett, a melly alkalmatofsággal a rajta lévő katonák közzül 1500. veszett-el, a többiek úszással igyekeztek életüket meg szabadítani, a melly nyomorúságaikba a várban lévő ostromlott katonák, jóllehet éltek vesztével, mivel a puska-portól fel-vettetett batteriák azt a környületet veszedelmessé tették vala, jöttenek segedelmeikre.

Ezekután az egyesült tábor, ostromlását csak az ország részéről tartotta, de Mindszent-havának 10dik napján újj szerentsétlensége érkezett; mivel egy rettenetes szélvész által a fereg nem csak sátorait el-vesztette, de azonkívül 50. Pattantyús-hajói (*) is a tenger vizének prédájává lettek. Másnap az Angliai Admirál *Howe* nevezetes feregével Gibráltárhoz érkezvén, annak eledelt, és szükséges hadi-eszközöket hozott; Annakutánna az ostromlás *Blokáddá* változott, 's utólyára az is fél-

(*) Kanonierschaluppen.

be hagyattatott. Illy módon ez a győzhetetlen vár, a mellynek ostromlása 3. esztendeig, 's öt holnapig tartott, és mintegy 74. milliom talérba telte, az Anglusok kezébe maradt.

Még ennek a hadnak egy történetét emlittjük, a melly az Anglusokra nézve szerentsétlen vala, t. i. *Minorka* - szigetének meg - vétele, a melly Spanyol - országnak nap - keleti részére fekszik; ez az igen erős, fok bástyákkal épült *St. Philip* vára, a melly a *Mahoni* ki - kötő helyet védelmezte, és e szigetnek mintegy költségének tartatott, 1781dik esztendőnek végén, a Frantzia és Spanyol egyesült sereg által, *Crillon* hertzeg vezérlése alatt ostromoltatott, annak ostromlása 1782dik esztendőnek Bőjt - elő - haváig szüntelen tartott, és az őrizet *Murray* Angliai Generál komandója alatt, azt a várat vitézen védelmezte; de az élésnek szük - vólta, a fokféle nyavalyák, és az ostromlóknak utólszori rettenetes tü-

ze által a vár-örzők végtére Bőjtelő-havának 4dik napján az alkura kén-telenítettének, ezek, az aszonyokkal, és gyermekekkel együtt 3032. személyekből állottak, a kik között 1707. betegek valának, a kik minnyájan hadi-foságba estenek, de le-tett hittek után, hogy az egyesült sereg ellen, addig, még vissza nem téréltetnek, fegyvert nem fognának, Angliába szabadon visszsa - eresztettek. Ott 222. hasznát vehető, és 133. meg romlott, többnyire vas-ágyúk, 21. darab Mozsarrak, és bomba vető ágyúk találtattanak, ezután a *Minnorka* egész szigete a spanyolok részére el-foglaltatott.

A békeség végtére Párisba 1783. dik esztendőben Bóldog-Afszony-havának 20dik napján visszsa - szerez-tetett. Anglia ebbe a káros szövetségbe az *Amérikai* 13. egyesült tártományoknak szabadságát, 's máfoktól való függetlenségét jóra-hagyván, annak határjaiba lévő birtokaiból ki-költözését meg-igérte; az

egyesült tartományok az által *Canada* országot a *Mississippi* folyó - vizig, a melly 18000 quadrát mért-földet térszen, meg-nyerték, és a *Neufundlandba's Loréntz bayba* való halászásba részesültenek, erre nézve ők tartományaikra nagy adósságokat háritottak, a melly 72. milliom német tallérokából, és 57. milliom kész-pénznek költsönözéséből állott, azon felül pedig szabagtlágokat, vagy is mástól való függetlenségeket, több, mint 100000. embereiknek vesztével, és előbbeni virágzo kereskedéseknek harráztatásával nyerrék-még. Spanyol - ország, a melly a *Gibráltár* ostromlására sok kintsét vesztegette, érette *Minorka* szigetét nyerte: Frantzia - ország pedig a nap-nyúgoti India *Tabago* szigetét, *St. Pierre*, és *Miquelon* két kis szigeteket, a *Terreneuvnél* való halászarot, és *Afrikába* *Senegal* folyó - vizét, 's *Goree* várát tartotta magának.

Ez a most elő beszéltt had XVI. dik Lajos Király következett ból-

dogtalanságát öregbítette, mivel azt az annakutánna történt *Revolutio* alkalmatosságával méltán szerentséltensége kútféjének, 's különös okának lehet tartani; Lajos az *Amérikaia*-kat szabadságra juttatta, 's az által a magáéna el-veiztését fiettette.

Az *Amériki* háborúból visszajött hadi-tiszteknek, és katonáknak (a kik sok időtől fogva az *Amériki*-akkal együtt-éltenek, 's társalkodtának) fejek, azon tartományok' igazgatásának rendelkezéseivel tellyes lévén, a szabadságról rosz, és balog értelembbe vett gondolatokat, 's vélekedéseket okozott; ezekhez lehet főképpen számlálni *de la Fayette* Márk-Grófot, a ki ifjú, és heves ember lévén, a szüntelen való dirféreték által, a mellyekkel az *Amériki* had folytatása alatt tiszteltetett vala, egészen meg-szédítettetett; ez által kezdődött a bal értelembbe vétetett szabadságnak magva hintetni, a mellynek ki-tírázásán, 's nevedé-

sén a számtalan könyv-íróknak serege szüntelen munkálkodott.

Frantzia - ország tengeri hatalma ugyan ebbe a háborúba, a tengeri Ministernek *Sartine* Úrnak igazgatása alatt, méltóságának leg-főbb gráditsára lépett, annyira, hogy ekkor leg-elsőben láttzattanak az Anglusok attól félni; de az erre tett költségek igen nagyok lévén, az ehez járuló feletrébb való hadi-költségek, 's az *Amériki*aknak adatott nagy summa - pénzek, azt okozták, hogy, jóllehet a Király maga *Udvarában* a jó-gazdaságot, és szük-költést rendelte, és *Nekker* Úr is az ország - kintse' költségébe jó rendeléseket tett; mindazáltal Frantzia-ország adófsága ennek a háborúnak alkalmatofságával 300. milliommokkal nevedett.

Az ezekből származott szomorú következesek egynehány esztendök múltával ki-tettzettenek; de minek-

előtte XVI-dik Lajos életének erre a pontjára mennénk, még az 1781-dik esztendő-től fogva való történeteit elő - számláljuk.

Ebben az 1781-dik esztendőben esett *Nekker* Úrnak tisztségéből való le-tétele. Sokasodott ellenségei, 's irigyei, végtére ötet meg - győzték, és a Királynak ő benne helyhez-tett bizodalmát el - vesztette. *Nekker*, magának a Király titkos ta-náts - székénél, feleségének pedig a Királyné Udvari palotájába hivatalt kértt vala, de egyik kérésének sem adattatott hely; az által ez a férjfiú, a kinek minden részről hivatalbéli munkálkodási az irigyek fortélljai által meg - nehezéttetnek, úgy an-nyira fel - boszszantatott, hogy el-eresztését kívánta: A Király is abba meg - egyezvén, nékie 40000 *liver* fi-ze-tést (Pensiót) de a mellyet ő el nem vett, ajánlott.

Nekkernek el-eresztetése az Országoknak, és az Ország-kintse-igazgatásának meg-gyógyíthatatlan febet okozott; Úgy tettett, mintha *Nekker* az utánna következett *Ministernek* gazdálkodott volna, de a mi az ő kezei között jó rend-tartása által elegendő volt, az a következő ország-kintse *Ministereinek* kezekben csak ollyannak tartathatott, mint egy tsepp-viz, a tengerhez képest; *Nekker* önnön maga hitelmével az országoknak is hitelt tudott szerzeni, a melly az ő el-eresztetése után lassanként el-enyészett.

A másik ebből származott szerentsétlenség, a *Nekkerben* bizakodó köz-népnek fel-háborodása vala. A Királyi háznak ellenségei, a kiknek feje, vagy elől-járója a Király vér szerént való atyafia *Orleans* hertzeg volt, ezen az alkalmazottságon kapván, fel-indításokkal a népnek zúgolódását öregbítették; a melly a *Nekker* helyébe tétetett *Joli de Fleuri* *Ministernek* kór-

mányozásával annyival is inkább ne-
vekedett, mivel ez gyűlölséges, és
a népet terhelő egyenetlen régulá-
kat kezdett bé-hozni.

Ugyan azon esztendőben nagy
öröme vóltt XVIDik Lajosnak abba,
hogy sógorát második Jósef Tászárt
Verzállyába meg-ölelhette. Ez a
nagy tászári fejedelem, e ki már
annakelőtte 1777dik esztendőbe *Fal-*
kenstein Grófi név alatt Frantzia
Országba útazott, kellemetes tulaj-
donfáigival, kiváltképpen pedig nyá-
jafságával, 's le-ereszkesésével, a
Frantzia nemzetnek táfudálkozását,
és szerelmét meg-nyerte.

1781dik esztendőben kevés idő-
vel országfáfa kezdete után a Belgi-
umba lett uttja alkalmatofságával má-
sodik izben látogatá ugyan meg Ki-
rályi hűgát Verzállyába, de ott igen
kevés ideig múlatozott.

Éppen ebben az esztendőben, Mindszent - havának 22dik napján Lajos Királynak régolta óhajtott kívánsága (hogy királyi férjfi magzattja, 's koronája örökösse születtenne) bé-telyesedett, mivel a Királyné azon a napon egy kis herceget szüle, a ki Lajos Józsefnek neveztetett.

Ez a szerentsés történet közönséges örömet okozott, 's a végre Verzályiába, Párisba, és Frantzia országnak más várossaiba pompás inneplések rendeltettenek. Jósef Tsászfár is, a maga örömet az által jelentette, hogy a Népnek mulattságára Bétsben három napokig szabad Komédiákat adatott; ezenkívül egynehány napok múlva a *Praterbe* (*) egy szép tűzi mesterség égettetett-el, a mellynek nézéséhez minden ember ingyen juthatott, ugyan a *Praternek* elein két fa-épületek tétettenek, a mellyekből bor eresztetett, és a község köz-

(*) *Prater* egy Erdő a Duna mellett Bétsben.

zé kenyér, 's hús hányattatott; de az Isteni rendelés másképpen végezett erről a herzegerskéről, a ki 1789dik, életének pedig 8dik esztendőjében Sz. Jván havának 4dik napján meg-halálozott.

XVIdik Lajos 1782dik esztendőben a maga udvaránál gazdálkodását, az udvari Musikába, és tántzokba, ismét jobban meg-határozta, a melly által jövedelmét esztendőnként 200000 liverrel szaporította.

Ugyan ebben az esztendőben a Moskóviai Nagy-hertzegtől, 's ennek feleségétől meg-látogattatott; ez a látogatás éppen akkor történt, midőn a Királynak kissebbik öttse az Arrésiai Gróf a *Gibráltár* ostromlásának nezésére, és annak a várnak meg-vivására el akartt utazni; a nagy-herzeg ezzel az alkalmatossággal nékie egy arany kardot ajjándékozott, azon kérvén; hogy a helyett azt a kardját hozná-visz-

fza, a mellyel *Gibráltárt* meg-fogná venni.

1783dik esztendőben tizenhatodik Lajosnak, jobbágyai leg első oszlopát emelték - fel, a melly dolog *Dole* várofsában történt; ez az emlékeztető jel a Királynak fenn - álló, újjaival a tengertől környül - vétetett világ - golyobiffára mutató Képér, jelentette, alatta ezek a szók valának írva: *Szabadság a tengernek* Ez az Oszlop az annakutánna következett mindent öszve-rontó *Revolutzio* idejekor széllyel - hányattatott.

Lajos Király országlásának ez az esztendeje egy különös tartományokban lett találmány által igen meg hirtedett, a melly találmány nem tsak Páris, és az országnak több városit, hanem Európának nagyobb részét felettébb való foglalatosságra ingerlette; ez a találmány pedig a levegő-égben való hajókázás vala, úgymint: *Mongolfier* testvérek *Lan-*

guedotzianak Annonay nevű helységében próbálák leg - elsőben az ilyen levegő - égben repülő golyóbisokat meg, olly szerentsés előmenetellel, hogy nem sokára Párisba utazván, próbájokat ott is nagyobb golyóbisokkal végezték; ez a találmány egész Európában igen nagy figyelmettséget okozott, és ebből a Világ ifudálkozásra méltó dolgokat reménylett, a mint az első próbáknak jó ki - menetelekből vélekedni is lehetett; Lajos, a ki az emberek hasznára szolgáló találmányokat, mesterségeket, és tudományokat minden alkalmatossággal elő - mozdítani kívánta, ennek a kezdendő találmánynak is nevedésén, 's gyarapodásán, ajándékokkal, pénzel, tisztelettel, s a t. igyekezett; azért annak a nevezetes, és mérész *Blanchardnak* is, a ki egy olly levegő - égi golyóbissal Angliából, Frantzia országba a tenger felett szerentsés - sen által repültt, azon a helyen, a holott hajójával le - ereszkedett, örök emlékezetére márvány - kö - oszlopot emeltetett - fel; ennek a találmány -

nak tellyes tökéletességre való vitelét várta a világ, de az arra a tökéletességre való vitelbe, hogy a világnak hasznára fordíthatott volna, olly fok, 's nagy nehézségek, és gántsok adták magokat elő, hogy végtére az az igyekezet meg-lankadván, a mondott találmány, vagy játékra, vagy pénz-talásra fordított, 's utólyára egészen feledékenységre jutott.

1784dik esztendőnek téli idején különösen meg-muttatták, mind Lajos Király, mind pedig a Királyné felebaráti-szeretetre hajló, jól-tévő nagy szíveket; ezen a télen frantzia országban rend-kivül való nagy hideg vólt, a melly által a szegényeknek szükségek, 's nyomorúságok igen nevedtenek: ez a nagy nyomorúság pedig kiváltképpen Párisba, és a körülötte lévő helységekbe leg inkább uralkodott, majd egy egész hólnapig csak nem szünetlenül esett a hó, a melly a Fő-város körül lévő utakat befúvásokkal úgy annyira meg-rontotta,

hogy a szükséges élésnek hozatása, az által meg-akadályoztatott vala; egy öl-fának akkor Párisba 80. rénes forint vóltt az árra, 's ehez képest a több eledeli portékákba is igen nagy vóltt a drágaság. A rettenetes hideg, és az éhség majd minden nap 30. személyeknek halálát okozta; A Királyi jó-tétemények, olly nagyok vóltanak, a melly nagy vala a nyomorúság. Lajos Király a pompára, 's vigafságra rendelt költségeit a szegények javára félre-tette, a melly köverkező jó végre fordított, ugymint: a szegények közzé minden második napon kenyér, 's időről időre ruhák is osztattanak-ki, a dolog nélkül való napzámofok napjába a *General - Politzáj*-hadnagytól két *livert* nyertenek, 's azért az úton a hó-fúvásoknak félre-hányásában munkálódtanak, ez által naponként 20000. embernek munka adatott. A Pékekre, Miszárofokra, és más eledellel kereskedő személlyekre nagy vigyázást rendeltt a Király, hogy, azok a nagy drágaságból a szegények kárával ma-

gokat meg ne gazdagithassák, azoknak pedig a kik leg több fát hoznának Párisba, szép jutalmakat rendeltt.

Egy udvari Úr ekkor a Királynak, valamely alkalmatossággal azt mondotta, hogy önénie ki-keletkor a vadászatban, olly kellemetes, és szép mulattsága nem lészzen, mint az el-múltt esztendőkbén, mivel a vadak a nagy hó miatt töbnyire elvesztenek. „Inkább kívánnám, mond az ember-szerető Lajos, hogy minden vadászó helyeimbe lévő vadak el-vesznének; mint-sem egyetlen egy ember a kemény hideg által meg-halljon.” Azok közzül is, a kik ebben az időben a királyi vadaknak meg-öléséért meg-fogattattak, tenkit sem büntettetett-meg. Midőn nékie jelentették vala, hogy a szegények igen sok vadat ölnének meg, azt felelte; „Vajha! a szükségnek, 's drágaságnak végéig eleget találhatnának!”

Szokott vadászati - mulattsága helyett, más különös vadászatot (a melly örök emlékezetet érdemel) talált-fel; a szerentfelenekre fordította vadászattját; Gyakran két, vagy három személyektől kísértetvén, közönséges ruhába, gyalog, Ver-fzallyia vidékét körül-járta, hogy a rettenetes réltől okoztatott nyomorúságot önnön szemeivel vizsgálhatná, és azokat, a kiknek fejedelmére szükségek vala, gyámolít-hatná.

Hasonló jó - teteményekkel tündöklött a Királyné is, a ki gyakorta, az ott körül lévő Plébánusoknak nagy summa pénzeket küldött, hogy a szegények között mérsékletesen elosztassanak; ettől a példától víseltervén az Udvarnak nagygyai, 's más gazdag Urak, hasonlóul tfelekedtenek.

Sok nagy urak palotái előtt, tüzek rakattattak, hogy az által-menők azok mellett melegedhessenek, a

melly végre fok Klastromokba is, és más közönséges házakba, a nagy szobák bé-fűttetnek; Minden ember igyekezett, a Királyi személyek példája által ösztönöztetvén, a közönséges szükségnek, 's nyomorúságnak meg- enyhítésén. —

A Királynak jó-téteményeitől indidttatván a szegények önékie emlékezetére egy oszlopot emeltek - fel — hóból, t. i. a Királyi *Louvre* nevű Kastély előtt hóból egy igen nagy, négy szegelerű, magos, és hegyes alkotmányt (*Pyramis*) építettek - fel; minden ember, a ki háladatoságát meg-kivánta a Királyhoz mutatni, valamelly felül való írást tett réája; a fok írások között, csak egyet tészünk ide:

Louis! les indigens, que ta bonté protège,
Ne peuvent t'élever qu'un monument de
neige;

Mais il plait d'avantage a ton cœur géné-
reux

Que le marbre payé du pain des malheureux.

M a g y a r ú l.

„Lajos! a szegények, a kiket jószággal védelmezel, nem emelhetnek tenéked mást, mint egy hó-oszlopot; a pedig a te nemes szivednek inkább tetszik, mint egy márvány-köböl épültt, 's a szegényektől fizettetett emlékeztető épület!”

Ezen a tállyékon lévő bizonyos háznak Ura, igyekeztvén a nép háládatosságának, és szerezetének ezt a jelét örökre fen-tartani; udvarában márvány - köböl, egy ahoz hasonló oszlopot építettett, a rajta találtatott jelesebb iráfokat arra fel-jegyeztetvén.

Ez az oszlop minden ftrásálás nélkül hat hétig, mint egy szentség, épen maradott; de annakutánna el-olvadott, 's az által a Frántzia rövid háládatosság' jegyévé vált.

XVIdik Lajos a békeféség fzerzése után, katonáinak számát örömoft meg - kissebbítette volna, de az Áustria, és Hollandusok között támadott versengés kényszerítette ötet azoknak fen-tartására.

Jósef Tsászár t. i. a hollandusoktól azt kívánta, hogy a *Schelde* folyó - vize minden Auszriai jobbágyoknak nyitva, és a rajta való hajózás, és kereskedés szabad légyen; azt is hozzá téven: hogy ő ezt a kívánságát olly méltónak tartaná, hogy annak leg kissebb ellenzését is, hadijelentés, és ellenséges tselekedet gyanánt fogná fel-venni. Nem sokára azután egy tsászári hajó (*Brigantine*) ment a *Schelde* folyó-vízén *Antverpiából*, *Dünkirchen* felé; midőn 1784dik esztendőben Mindszent - havának 8dik napján ez a hajó *Saftlingen* mellett vitorláza, egy hollandiai *Brigantine* vissza térését kívánta, a tsászári hajós - Kapitány pedig abba meg nem egyezvén, s tovább akarván hajózni, a hollandiai

hajó két ágyúgolyóbifokkal, és végtére minden ágyúival úgy reája lőtt, hogy a tsászári-hajó, vitorláit behúzni kéntelenítettett.

A Tsászár ezt a történetet békeféség-törésnek tartván, nem tsak Auszriai - belgiumba vóltt katonáit hollandia határhoz rendelte, de más Regementek is ágyúkkal, 's minden féle hadi-észközökkel Belgium felé masiroztattak; a hollandusok is az ellen, óltalmokra minden jó kéfszülereket tette nek, és országokat vízi emeltsös kapuik által (*Cataracta*) a víz alá tették, vagy, víz áradást okoztanak, 's' annakutánna frantzia ország Királyját fegedelemre hitták.

Lajos is, jöllehet a tsászárnak atyafia lett légyen, mindazáltal koronájának haszna úgy kívánván, a Hollandiai Köz-társaság mellé-állott, de egyfzersmind magát közben-járónak, 's békeféség viszfza-szerzőjének

ajjánlotta: József Császár is ezt a közben-járást jóra-hagyván, Páris városa rendeltetett az Alkuvásra, vagy a békeség megszerzésére. A hollandufok a dolgot késleltetni akarták, de a Császár nekik végtére azt jelentette-meg, hogy 1785dik esztendőnek Sz. Mihály havának 21dik napja a had, és békeség között való választásnak utolsó vége legyen.

Annakokáért Sz. Mihály-havának 20dik napján *Vergennes* Gróf jelen-létében (a ki a közben-járónak hivatalát Királya helyett viselte) a békeségnek első pontjai, a két résztől rendelt követek által feltétettek, 's meg erőssítettek; annak valófágos végbe-vitele pedig Mindszent-havának 8dik napján *Fontainebleau* lett. A Császár az által a Köz-társaságtól tizedfél milliom forintokat, *Fort-Perletől Saftlingenig* való tartományt, *Fort Lilót* határával együtt, és a *Schelde* folyó vizén a tengerbe való ki-öntésig szabad hajókázást nyertt: ezen-

kivül a hollandusoknak a *Schelde* folyó - vizén fel - állítottott vámjai, 's adói örökre el - töröltettek. Végezetre a Hollandusok, egynéhány szép jószágokat is által - adták, a mellyek által az Austriához tartozó *Limburg* meg - nagyobbított.

1785dik esztendőben Böjtmás-havának 27dik napján, a Királyné ismét egy hertzeget szüle, a ki a szent keresztség által, Lajos Károlynak, a Királytól pedig *Normandia* hertzegnek neveztetett; ezt a nevet XI dik Lajos Király országlásától fogva egy Királyi hertzeg sem viselte: Abban az időben azzal *Berry* Károly hertzeg neveztetett, de a bátyjától most említett XI. dik Lajostól (a ki még *Delfin* korába 1439dik esztendőben édes Attya ellen hetedik Károly Király ellen pártot-ütött) a *Conflansi* Trakta szerént ennek a névnek le-tételére, és *Guienne* hertzegi névnek fel-vételére kényszerített.

Ennek a Királyi hertzegegenskének születése alkalmatofságával, ífmet jeles udvari inneplések tartattak, és a vigaság annyival közönségesebb vala, - mivel ennek születése a békeféség idejében történt; 1789dik esztendőben az első szülött hertzegnek halála után, ez a Lajos Károly, *Delfin*, annakatánna pedig kedves Attyának 1793dik esztendőben esett szerentsétlen, 's erőszakos halálával, életének 8dik esztendejében, születésére nézve, Tizenhetedik Lajos névvel, frantzia országnak törvény szerént való Királlya lett.

Jósef Tsászfár példája, a ki minden országait által-útaza, hogy tartományainak állapotját önnön maga szemeivel látván, annyival jobban tudhassa, Lajos Királyt is frantzia országba hasonló útazafra indította; először tehát *Normandia* tartományának *Cherbourg* nevű várofsába útazott, a melly az *Ánglia* felé való tenger mellett fekszik, hogy ott a ki-kötő - helynek építését, a

mellyen ki-mondhatatlan költségekkel és tudálkozásra méltó szorgalmatossággal dolgoztanak, meg nézhesse. Az Anglusok XVdik Lajos Uralkodása alatt, midőn 1758dik esztendőben *Cherbourg* várórsát ostrommal meg-vették, a ki-kötő-helyet, a várat, a Magazénokat, s a t, mind a városban, mind a városon kívül, valamint a tenger partján is, öszve-rontották, és széllyel hányták: Azért mivel az utolsó Ámerikai hadakozás idejében a frantzia tengeri hadi eszközök nagy számra nevedtenek, és *Cherbourg* helyére nézve, mind a kereskedésre, mind a védelemre hasznosnak tartatott; Lajos Király a hadakozás után ennek a Ki-kötő-helynek leendő fel-építésén igyekezett.

Erre a végre tehát 37. milliomm summa pénzt (a melly t. i. az előre fel-rétetett számadás szerént annak fel-építésére szükségesnek találtatott) rendeltt vala, hogy ott, a meg-sokafodott hadi hajóknak, jó, és bátorságos helye lehessen; erre a mun-

kára észendönként 7. milliom fordítatott, és azon egynehány észendőig tiz ezer, leg inkább katonák, dolgoztanak. — A tengeren egy nagy gátnak, vagy töltésnek (Damm) tétéle, a melly által a haboknak erejét meggyengíteni, és a szélvészben a hajóknak bátorságos helyet szerezni akáranak, leg nagyobb munkát okozott.

Ez a töltés, igen nagy, kövekkel meg-rakatott ládákból, a mellyeknek alsó része tsútsofsan (*oblique*) vóltt el-készítve, 's azért *Kuglinak*, vagy *tekének* (*Cones*) nevezték, építettett; egy olyan tekének magassága 66. *Diameterje*, vagy közepén két hasonló részre osztó lineája 152. lábnyi vala, a mellynek meg-töltésére 863490 mázsa kő kellett; ebben a vízi épületben a leg drágább, 's leg nehezebb munka az ilyen tekének hordása, és a vízbe való le-eresztése vóltt.

Midőn a Király *Cherbourgba* érkezett, jelen-létébe eresztetett a tizedik teke a vízbe, 's még ezen felül ennek a nagy munkának vég-be-vitelére 28. hasonló tekék kívántattak. Akkor már ez a munka annyira vitetett, hogy 1788dik esztendőben egy alkalmas ki-körö-kelyet, (a mellyre a frantziáknak a *Kanálba* szükségek vala) lehetett reményleni; De ennek a rettenetes éltető-állatnak dühösége, az emberi erőt, 's okófságot felyül-haladta, 's egy olyan tekét le düjtött; a melly történet által ez a munka meg-hátráltatott; a nem fokára következett, mindent öszve-rontó, semmit fel nem építő *Revolutzio* által pedig, annak végbe-vitele egészen meg-gátlóztatott.

Immár XVII dik Lajos életének arra az idejére jutottunk, a mellyről felyebb már emlékezetet tettünk. Melly nagy adófságot hozott legyen frantzia országra az *Amérikai háború?* és *Nekker* el-eresztése után

melly rendeletlenséggel igazgattatott *Joly de Fleury* által az ország - kintse? már említettük. — — 1783dik esztendőben *D'Ormesson* az ország - kintse Ministerévé tétettetvén, a *Tür - got* által fel - állittatott Ország bankójának (*Caisse d'escompte*) majd nem végső veszedelmét okozta, úgy - annyira, hogy, ha a Király annak hitele fen - tartására más jó módot nem talált volna, *Banquerotte*, vagy *Cridába* való esésének igen kevés híjja lett volna. *D'Ormesson* azért szolgálattját még abban az esztendőben Sz. András havának 4dik napján le - tévén, helyébe *Calonne* Úr választotta. — Ez a Ministerek gyakori változása magában is az ország - kintsének kárára vált, mivel minden új Minister más módot választott munkájának folytatására, és nem valamely bizonyos tanáts - széktől függött, mint más országokba, hanem egyetlen egy embernek szabad rendelésére hagyattatott; a ki ditsőségét töbnyire abban helyhezette, ha Ministerségének kezdetét, az előtte vólte

Minister munkálkodásinak fel-fordításával hiresíthette.

Calonne Úr, az Ország-kintse igazgatását 1786dik esztendőnek végéig folytatta, a melly idő alatt, úgy tettett, mintha kész-akarva igyekezné annak rendeletlenségét öregbíteni, 's benne nagyobb Zűrzavart okozni; végtére a jövedelem, és a költség között, 93. milliömnyi fogyatkozás találtatott, és az ország adósága 1200. Milliomból állott; a közönséges erfények ki-üresítettvén, az országnak semmi hitele sem maradt.

Ebbe a kéttféges állapotba a Királynak azt a veszedelmes tanátsot adta, hogy az ország-nagygyait, vagy úgy nevezett fő-rendeit (*) öszve-hivatná; A Király is az ország javára, 's szabadulására tzelozni látztatott minden dologba meg-egyez-

(*) die Notablen,

vén; az ország fő-rendei 1787dik esztendőben Bőjtelő havának 22dik napján Verszályiába öszve-gyülekeztenek. Ez a gyülekezet a Királyi vérből származott hertzegeken kívül, 140. magától a Királytól minden tartományyaiból választatott Úri férjfiakból állott. Ez által a gyűlés által tétetett a *Revolutziónak* kezdete. Feljegyzésre méltó dolog az is, hogy 190. esztendőkkel az előtt, úgymint: 1617dik esztendőben ehez hasonló gyűlés tartatott az Országban.

Calonne úgy vélekedett, hogy a Fő-Rendek az ő *Plánumit* önként jóra fogják hagyni, de azoknak állhatatossan ellene-állván, viselt hivatalának mivoltát törvényessen igyekeztek nyomozni; azután a Királytól el-eresztetvén, hogy a fel-boszfzankodott Népnak dühösségétől megmenekedhesen, Angliába szaladott; annakutánna ez a Ministerség egy kézről másra mennt, *Forqueurtól*, *Villedeuilre*, 's ettől *Lambertre* (vagy a mint a magyarok köz példa-be-

szédbe szokták mondani *Pontziusról* *Pilátusra*) miglen Kis aszony-havában a *Toulouse* Városban való Érfek *Brienne* Úr, mint első Minister, ezt magára vállalta.

A Fő Rendek igyekeztek ugyan az országnak ezt a nagy sebet meggyógyítani, de semmit sem vihettek véghez, annál egyebet, hogy a rézbe metzett képekre, és az ingatlan földekre adó-fizetést rendeltének, a melly esztendei 30. milliom tallérokra számláltatott. Annakutánna a Király őket Pünköst-havának 7dik napján el-eresztette.

Nem sokára azután ez a gyűlésről fel-vétetett adó, Párisba a Parlamentumnak a *Laistromba* való béírása (*Regisztrálása*) végett által-küldetett, de a Parlamentum annak ellene-allván, mind a két parantsolatot félre-tette. A Parlamentum azért Verzfallyába által-hivattatott, a hol a Király (a mint eddig szokásban

vóltn vala) királyi tanács-gyűlést, *Lit de Justice* tartott, a mellyben az ország igazgatásának rendelkezéséből, a Parlamentumnak jelen-létében, mind a két parantsolat bé-íratott. Párisba lett viízsza menetelek után, a Parlamentum tagjai tanács-széket tartván, a bé-íratott parantsolarokat ísmét ki-töröltették, és azok *fogoly-levelek* által (*lettres de cachet*) *Troyebe* számkivettetteknek.

A Parlamentum ebbe a számkivetésbe első végezésén meg-áltkodva meg-maradott. A népnek meg nem elégedése, a melly a Parlamentumnak ezen tselekedetét, az egész nemzetet illető dolognak tartotta, napról napra nevedett; mivel ez a számkivétel a dolognak fő-tzéllját, r. i. valamelly nevezetes pénzbeli fejedelemnek nyerését akadályoztatta, azért a Király a Parlamentumot öszve-hívatta. De ez a nagy engedés, annak tagjait annyival vakmerőbbé tette; kiváltképpen *Orleans* Hertzeg, a Király minden rendelkezéseinek ellent-állott. Ennek az embernek szándékai,

a ki ebbe a kéttséges időbe egy *Revolución*, vagy párt-ütésen igyekezett, napról napra ki-ründöklöttenek, a melly által ő, rész szerént kevésy vágyódásának hízelkedni, rész szerént tékozlása által meg-rontott házi gazdaságát ismét helyreállítani, vagy pedig, szerentse úgy hozván magával, Lajost Királyi főkéről le-vetni, 's magát reája helyhezteni, igyekezett: erre a végre ő már az előtt pártolkodó társaival minden kintfének fel-áldozásával, 's elpredálásával alattomban munkálkodott, a Királyi familiát minden előadatott alkalmatossággal gyűlölfégesfé tévén, maga személyét pedig szerttetni akarván.

A Király végtére a Parlamentummal való szüntelen viszszázkodást meg-unván, az országban minden Parlamentumokat el-töröltt. Azok helyébe, egy Ország Tanáts-széket (*Cour pleniaire*) rendeltt, a mellynek ő újj adók rendelésére szabadságot adott: újj Törvény-könyv és, a Perek-

nek, (*Processusoknak*) új formája készítettettek - el, a mellyek fok részben igazabb fundamentumokra építettek, mint azok válának, a mellyek szerént az ország eddig igazgattatott vala. Ennek nagyobb részét, az ország nagy petséttjének Örzője, *Lamoignon*, a ki magát annakutánna egy Pistollyal agyon lötte, dolgozta - ki.

Ennek a törvény adó Tanátsnak fel - állítására 1788dik esztendőnek, pünköszt - havának 8dik napja rendeltetett, de a fok, minden részről tétetett akadályok miatt véghez nem mehetett; végezetre arról el is kellett állani.

Ugyan ebben az esztendőben Kis aszszony - havában az ország fő - Ministere nyilvánóságos *Banquerot - tot*, *Cridát* hirdetett, és jelentett, mivel az ország kintséből sem a felvett töke - pénznek visszfa fizetése, sem azok interesseinek időről időre tartozott le - tétele, ki nem töltenek.

Ebbe a rettenetes kéntelenségbe és kétszemes állapotba minden ember azon kéré a Királyt, hogy *Nekker* vissza hívassa; *Nekker* is vissza jövén, igen tisztes okok alatt Kis-afszony-havának 27dik napján az Ország-kintse igazgatását magáismét fel-vállalta.

A népnek öröme ez által a történet által igen nagy vala, a mellyet mindenek közönségesen igyekeztenek ki-nyilatkoztatni. *Nekker* a *Banquerotról* tett végezést meg-változtatta, 's a Királyt, a Parlamentumoknak vissza-tételére indította. A közönséges, és Bankó papirosok ismét hitelesek lettenek, de mind ezek csak palástoló orvoslások (*curæ Palliatiuæ*) lévén, azok az ország rettenetes nyomorúságának tökéletes segétségére, elégtelenek valának.

Már az el-múltt esztendőben Lajos Király a Parlamentum gyűlésében, a mellyben jelen vala, az

ország rendleinek gyűlését meg igé-
 re, most azokáért *Nekker* az ország
 kormányán ülven, az ő javallására,
 ez a Királyi ígéret bé-telyesedett.
 Az ország követeit, *deputátust*, La-
 jos Király maga körül kívánta tartá-
 ni, hogy az által a közönséges bizo-
 dalom viszfza-térjen, a nemzetség sza-
 badságának romolhatatlan oszlopa té-
 relsen, és az igazgatásban minden
 hibák el-hárításának, a melly dol-
 gokat maga erejéből véghez nem vi-
 hetett volna: úgy szólván, ezen
 szókkal édesgette magához a nem-
 zetet „Térjetez hozzám viszfza, én
 hatalmammat véletetek osztani kész va-
 gyok, 's azért tsak szerelmeteket kí-
 vánom.”

Egy 1788dik esztendőben Kará-
 tson havának 27dik napján tartatott
 Királyi tanáts gyűlésben jelentette-
 ki a Király ezen vélekedéseit; azt is
 értésekre adván, hogy ő idejét a fen-
 tartandó jó rend-tartásnak (a melly
 az okosággal, és frantzia ország kí-
 vánságaival meg-egyezhető) bé-ho-

zására fogná fordítani, és hogy kézfélegyen királyi méltóságát is arra fel: áldozni, a mi ennek a szerentsésztélnak el-érésére szolgálna. Itten is a tsupa beszéddel meg nem elégedvén, még különöfsen arra kötelezte magát, hogy a nemzetnek követivel azon módokról fogna tanátskozni, amelly által az ő, bizonyos időkben lejendő öszve-hivások, és gyűlések bátorságos lehessen; hozzá tévén azt is, hogy jövendőben sem adó, vagy más fizetés a népre, sem az országra adófság, az ország-rendeinek egyesült akaratjok nélkül ne tétethessen; és minden közönséges költség az ő jó ítéletektől függjön, úgy annyira, hogy a maga személyét illető költségek is ezekből ki ne vétetteffenek. Végtére azt is kívánta, hogy minden szabad akarat szerént való hatalom, 's kegyetlenfégg el-törölteffen.

Illyen magyarázatokat tett vala a Király már az időben, midőn még telyes hatalommal bírván, az ország:

rendeit öszve nem hívatta. Nintsen annak a históriában példája, hogy, egy Király önként való akarattjából hatalmának olly nagy részét, országa, 's jobbágyai szereztséjének öregbítéséért, fél áldozta volna. Semmi sem haladja - felül ennek az áldozatnak méltóságát, mellyel XVII dik Lajos a frantzia nemzetnek kedveskedett, mintsem az a hallatlan, 's gonosz háládatlanság, a mellyel ez a nép ötet illette.

Ezek után az egész országba meghirdettetett, hogy a Király 1789 dik esztendőben Pünköft - havának 5 dik napjára az ország-rendeit öszve gyülekeztetni kívánja. Minden tartományokból köyetek, *deputátusok* választattak, úgymint: a papi-rendből 300. a nemesi-rendből, 300. és a harmadik rendből 600. mindöszve pedig 1200. személyek; 's elvégeztetett, hogy ezek, gyűléseket nem három palotákba, a mint különben szokásban vóltt vétetve, hanem egyetlen egy palotába tartssák.

1789dik esztendőben, Pünköszt. havának 5dik napján, a jelentett ország *deputátusi* Verzályiába öszve-gyülvén, igen nagy pompával mentenek a tanátskozáfra rendeltett palotába. A Kárdinalisok, és Püspökök magok papi ruhájokban, a nemesség pedig régi spanyol öltözetben, kalapjok fejér tollakkal lévén ékesítve, a harmadik rend pedig fekete ruhákban lévén öltözve, leeresztett hajjal. Majd egész Páris Verzályiába mentt, ennek a sok száz esztendőktől fogva nem láttatott jeles pompának nézésére.

A Király atyai gondolatokkal, 's intésekkel telyes, fontos beszédével kezdé-el ezt a gyülést. Röviden szemeik eleibe terjesztette a dolognak mivóltát, és annak okát, a miért őket öszve-hívatta; végtére ezzel fejezte-bé beszédét:

„A szerentsés egygyefség, és békefség uralkodjon ebbe a gyüle-

kezetbe, ez az idő frantzia ország szerentséjének, s' virágzó vóltának el-felejtetherlen légyen; Ez az én szívemnek igaz kívánsága, és az én buzgó óhajtásom; e légyen igaz, hív, s' gerjedező indúlatomnak, és népemhez tarró szeretetemnek egyedül való jutalma." Mennyire telyesedett légyen bé a Királynak ez az óhajtása? nem fokára meg fogjuk látni.

A helyett, hogy ennek a gyülekezetnek elsőbe az ország bajait, és azoknak el-hárítására szolgáló módokat vizsgálásra kellett vólna venni, egynéhány hetekig egymással szüntelen vetekedtenek. A harmadik, úgymint a Polgári-rend, nem akarta azt meg engedni, hogy a Rendek egymástól meg-külömböztesse-
nek, s azt kívánta, hogy a végezetekben nem a Rendek elsőségek szerént, hanem a *votumok*, vagy *izavak* többsége szerént légyenek, s tétessenek a végezetek; természet szerént a polgári-rend, fokaságára

nézve a többit félül-haladta, mivel tagjainak száma két annyi volt, mint a más rendké; A Papi, és Nemefi-rendek ennek ellent-állván, közöttök háborgás, és visszavonás támadott.

Sz. Jván-havának 17dik napján a polgári-rend, nemzeti-gyülekezet (*) névvel nevezte magát, és minthogy azután a nemességnek, és papi rendnek egy része velük egyesült, ez a gyülekezet magáról azt állította, hogy az egész frantzia nemzetet jelentené, *repræsentalná*. Az ezekkel egyesült Nemefek közzül való volt a hires *Mirabeau*, egy igen fortélyos ember, *Orleans* Hertzegnek különös eszköze, a ki ezzel az alkalmatossággal nagyra vágyakodó igyekezeteit eléggé ki-mutatta.

Látván a Király, hogy ez az ország-rendeinek gyülekezete, az ő

(*) l'Assablée Nationale.

fel-tett szándékának illy módon eleget nem tenne, és napról napra ki-nyilatkoza, hogy ez a Gyülekezet a Királyi hatalmat, 's méltóságot, és az égész Királyi igazgatásnak formáját fel-fordítani igyekezné; a Király Sz. Jván-havának 20dik napján Királyi Gyűlést tartván, ahoz az ország-rendei is el-hivattattak; ebbe a gyűlésbe a Király, mind azt, a mit eddig az ország-rendei tettek, és végeztenek, haszontalannak, 's erőtlennek ítélte, és azokat a dolgokat, a mellyekről ezután tanátskoznának, eleikbe adta; meg-parantsolván, hogy az ország-rendei egymástól ismét el-válljanak, és a gyülekezet palotájába senki más nézőképpen bé ne eresztessen, mivel az által ez a fontos dolog Komédia-játék helyévé tétettetne, mint-hogy a nézők tettzéseket, és nem tettzéseket, mint a Komédiában tapfolással, és süvöltéssel jelentették.

Egyszermind meg-parantsolta a Király, hogy azon a napon minnyá-

jan haza mennyenek; A Nemesség, és a Papi-rend, ennek a Királyi parantsolarnak engedelmeskedtenek, de a polgári-rend, avagy az úgy nevezetett nemzeti gyülekezet egy polgári házban a Királyi parantsolat ellen való *Protestazio* tsinálása végett, öszve-gyültt. Midőn azért nékiek a Királyi parantsolat ismét tudtokra adatott, *Mirabeau* a nemzeti-gyülekezet nevében, azt a jelentést tette; hogy őket itélő-székeiktől tsak fegyverrel, 's erővel lehetne el-távoztatni.

Sz. Jván-havának 25dik napján *Orleans* hertzeg a Nemességnek 47. tagjaival együtt, a nemzeti gyülekezettel egyesüle. Ennek a hertzegnek nagyra vágyó, 's kevély igyekezetei minden nap jobban ki-tettzettek; Gonosz társai által a Párisi közféget fel-háborítani, minden módot, 's alkalmatóságot fel-keresett; ennek végbe-vitele nékie annyival könnyebb vóltt, mivel az ő *Palais Royal* nevű palotájában, a *Revo-*

lutzióra, párt - ütésre szolgálható minden eszközök fel-találtattanak; ez a felette nagy épület, régtől fogva, a bujaságnak, és fajtalanságnak lakó - helye, és a henyélésnek, 's minden gonofzságoknak oskolája vala; a mellyben ebben az időben sok roszsz tarsaságok (Clubé) Kávé - házak s a t. találtattanak, a holott mind azok, a kik magokat az akkori közönféges dolgokba kívánták avatni, öszve tsoportoztanak.

Az úgy nevezett nemzeti gyülekezet, tanátskozásait a többi rendről el-válva tartotta, és a jó Király közöttök az egyefségnek vizsgál-szerzésén haszontalan munkálódott. A nemes, és papi-rendet a nemzeti gyülekezettel való egyesülésekre fel-indította, 's az által önön maga veszedelmét el-hárithatatlanná tette, mivel ez az egyesült nagy gyülekezet, az által meghatalmasodott, és a Királyi hatalomnál is nagyobbá lett. Sokak a Királyt, erről a tselekedetéről, (azt nem ja-

vallván) el - intették; De XVIDik Lajos azt reménylette, hogy ez a gyülekezet az ország - java előmozdításán fog igyekezni, mivel az ő régen óhajtott kívánsága a vala; és így a *Nekker* tanátsát követte, a ki az ország - rendeinek egyesülését szükségesnek tartotta lenni.

Ez az egyesülés valójában véghez is vitetett, és annak története nagy vendégségekkel, és a Párisi, 's Verzályiai házak meg - világosításával (*Illuminatio*) innepeltetett. A Párisi népnek öröme e három napokon, oly rettenetesnek, és dühösnek láttatott lenni, hogy eszevesztének bizonyos jelét adta. Még a fejér - személyek is kötőjökben hordották a fok rakétákat, hogy ez a dühösögre változott lármás öröm azoknak ropogásaival meg - nagyobbítottasson.

A Király semmit sem kívánván erőszakos móddal tselekedni, az úr-

tzákon fel-ragasztatott tzedulák által kérte a népet, hogy le tsendefedvén, kiki maga munkájához visszaterne. De a Község, a mellynek ezek a rendeletlen zabolátlanságok meg tettettek, azzal keveset, vagy semmit sem gondolt.

Ezek a rendeletlenségek Párisbanapról napra nevedvén, gyakorta kegyetlenséggé válának, kiváltképpen azok az emberek, a kik a Politzáj Spionnyainak tartattanak, foküldözéseket szenvedtek. Tsak egy példát hozunk itt elő. Egy ifjú ember, társainak egy olly Spionnak tartatott embert mutatott-meg azüttzán, mondván: hogy látta légyen mikor annak latorságáért a vállára béllyeg fűttetett; ez az ember, a ki ezt meg-hallotta, azt felelte, hogy ezt a dolgot fordított értelemben kelleffen venni, és hogy ő látta légyen rágalmazójának megbéllyegeztetését. Ezen a garázdálkodáson, 's veszekedésen a nép öszve csoportozván, mind a kettőt kén-

relenitette a le vetkezésre, ez a spionnak tartatott iffjú ember ártatlan-
 nak találtatván szabadon eresztetett,
 a rágalmazónak vállán pedig a bélyeg meg-láttatott; a meg-boszszan-
 kodott község azért ezt körül-vévén,
 ide, 's tova toszította, verte, tzigálta,
 's Párisnak úttzáin kergette; azután
 a *Palais Royalba* szaladott, de ott
 is újj üldözői által addig a vízben
 mártatott, 's megént ki-vonatta-
 tott, miglen ismét el-futott, de a
 köz-nép nyomán utánna eredett,
 's még két óráig kergette, miglen
 fúladozva, erőtlensége miatt, fél-
 mezítelen, 's vérbe-keveredett te-
 ftel, hanyatt-esett, 's azt kiáltotta:
 „Jaj! öljetek meg inkább egé-
 szen!” Erre ezek őtet el-hagyták,
 de ismét mások tódúltanak oda, a
 kik őtet verték, és tapodták úgy an-
 nyira, hogy ez a szerentsétlen em-
 ber estve felé meg-hóltt.

A Község lassan lassan az ilyen
 történe-
 ne-
 rekhez szokván, azokat
 meg-kedvellette, és a párt ütök, a

kiknek ez a dolog hafznosnak látzattott, annak, a zabolárlan tselekederekre minden alkalmatofságot szolgárlatának.

Páris abban az időben fokféle ki-nyomtatott gonofz, és iftentelen könyvekkel telyes vala, a mellyek által az emberek szabadsága, egyenlőfége (*de rofzfz értelemben vétetvén*) 's ezekhez hafonló dolgok hirdettettek, hogy azok által a nép megfzéditfessen; A Kávé, 's más közönfeges házakba fok emberek kiáltófzóvál hafonló dolgokról prédikárltának, a mellyet a fzegény, oftoba nép hallván, azt bizonyos igafságoknak tartotta. Így tsalattatott, 's utólsó veszedelmére jutott a fzegényköfőség! Egyszersmind fok Páfkvillus fok irattattak a Király, Királyné, éa Király öttsei ellen; *Orleans* herczeg pedig, a ki abban az időben a nép közzé fok pénzt ofztogattatott, 's azt minden módon igyekezte maga részére vonni, felettéb való ditséretekkel illetetett.

Látá XVII-dik Lajos a rendeletlenségnek nevedését, és abból a Királyi méltóságnak veszedelmét jövendőlvén, Parishoz egy tábort szállított, és a katonákat az ország határitól a fő városhoz masiroztatta, a melly rövid idő alatt harmincz ezerre nevedett, mellynek nagyobb része, *Broglie Marschall* vezérlése alatt, Német, és Alsátziai Regementekből állott.

Ennek a tábornak el-érkezése, Párisban, és a környűl lévő helységekben igen nagy drágaságot okozott, a melly egy gabonával kereskedő társaságnak rút usorálkodásával még nagyobbra nevedett, ugyannyira, hogy a nyomorúság majd nem leg felsőbb pontjára jutott. Ezzel az alkalmatossággal ismét megmutatta Lajos Király emberi szívének méltóságát; 1500000. mázsa gabonát osztogattatott a Nép közzé, és rendeléseivel a népnek nyomorúságát minden úton mó-

don igyekezte enyhíteni, 's könnyebbíteni. Nekker ezzel az alkalmatossággal a nemzeti gyülekezetnek egy levelet irtt, a mellyben azt megjelentette, a mit a Király a népnek javára tselekedett; abban a levélben a többi között, ez olvasásra méltó: „Lehetett volna ugyan a gazdagabb, és szegényebb emberek között az élés módjában is különbözést tenni, de a Királynak kegyes szíve abba meg nem egyezett; A Gazdag, mint a szegény, úgymond: ez én jobbágyim, hasonló jussa vagyon mindeniknek az én atyai gondoskodásomra, ugyan azon kenyérral tápláltatsom azért a szegény, a mellyel a gazdag; és ez által azt adom mindeneknek tudtára, hogy, ha a szükség olly nagy lenne, hogy a lisztnek fokasítására, azt korpával kellene elegyíteni, az én asztalomra is nem más, mint az illyen elegyített lisztből süttetett kenyér fog fel-tétetni.” Midőn azt meg-hallotta, hogy Verzfallyiában a kenyérnek szükség-volta napról napra öregbedett, a

maga afztalára minden részre fűteményeket meg-tiltott hordani.

De ezek a háládatlanok, Lajosnak ezen, 's ehez hasonló jóreményeit nem sokára el-fetejtették; látván a meg-jelentt tábort, a melly egyedül a rend-tartás, és tsendesség helyre-hozására a fő-városhoz rendeltetett, azzal vádolták őket, hogy a nemzettel ellenségeffen akarna bánni. A nemzeti gyülekezet kérdé, mi légyen a Páris körül öfve-vonatott hadi-seregnek oka? arra ő a gyülekezet elől-ülőjének ezt az írott feleletét adta:

„A közönséges beszédeket, és a gonofz tselekedeteket, a mellyek Párisban, és Verszályiában, az én, és a Fő-rendek szemei előtt történtenek, mindenek jól tudják, szükség azért, hogy én azokhoz az eszközökhöz nyúljak, a mellyek hatalmamban vagynak, hogy a fő-városban, a rendet, egyességet, és békefféget

helyre-állíthassam, 's meg-tarthassam. Különös kötelességeimnek egyike, a közönséges bátorságnak fen-tartása; ez az oka a Páris körül meg-jelentt tábornak. Az ország - rendeit, elől-ülő Úr bizonyossá teheti, hogy ez a tábor egyedül csak a nyughatatlanság le - tsendesítésére, vagy is inkább az újjonnan lehető nyughatatlankodásoknak le - tsilapítására, a rend-tartásra, a törvény fen-tartására, egyszersmind pedig a Nemzeti Gyülekezet tanátskozásaiban lévő szabadságára, jelentt legyen meg. Csak két színű, tsalárd, és fortélyos emberek tsalhattják - meg az én népemet azoknak az okoknak roszra való magyarázásával, a mellyek engemet ezekre a szükséges vigyázatokra indítottanak; Én mindenkor azt választottam, 's az által munkálkodtam, a mi népemnek javára jönne találtatott, és azért vagyok is okom jobbágyaimnak szeretetében, 's hűségében bízni."

A nemzeti gyülekezet ez által *Mirabeau*n kívül meg-tsendesedni láttatott. Azonban ez a gyülekezet azon munkálkodott, hogy Francia országnak, régi országjárása módját el-törölli, 's a helyett új formát hozzon-bé, attól a parantsolattól is, a melly nékie Királyától, 's választó-uraitól adatott, el-távozott. *Mirabeau*, a nyughatatlan *la Fayette* Márk-Gróf, másokkal együtt, erről az ország igazgatása meg-változtatásáról férelmes, és meg-bántó beszédeket tartottanak.

Immár a Király által-látta veszedelmes állapotjának mivóltát, és meg-bánta, hogy *Nekker* tanátsát követte, azért ezt a Ministert hirtelen hivatalából le-lette, nékie meg-parantsolván, hogy országaiból két napok alatt el-mennyen. Ennek a férjfiúnak el-távoztatása, a kit a nép úgy szóllván, majd hogy nem imádott, mintegy jel-adása vala a *Revoluczió* kezdetének.

Sz. Jakab - havának 12dik napja
 vala, a mellyen *Nekkernek* el-eresz-
 tetése közönségesen tudva lett. A
 Népnek ebből származott kedvetlen-
 fége, morgolódása, igen nevedett,
 és a párt-ütésnek tüze fel-lobbantt;
 A nép a *Palais Royalba* öszve-
 gyültt, a holott *Desmoulin*s könyv-
 író (*Broschürenschreiber*) mint esze-
 veszett, egy asztalra fel-ugordván,
 's egy pütyölyt kezében tartván, a
 kötséget a párt-ütésre fel-indította,
 's ugyan e völt a leg első, a ki ka-
 lapjára zöld kokárdát tett - fel; a
 nép csoportozva járultt ehez a go-
 nosz emberhez, a mellynek vége a
 völtt, hogy az emberek az úttzákön,
 fel, 's alá szaladozván, flintákkal, kar-
 dokkal, 's más egyéb gyilkos eszkö-
 zökkel fel-fegyverkeztenek.

Estve felé nagy csoportokkal
 dühöfön mentenek minden Komédia
 házakra, kéntelenítvén a Komédiá-
 fokot azoknak bé-zárására, a holott
 pedig a nézők már öszve-gyülekez-
 tenek vala, oda erőszakosán bé-üt-

vén, azokat a párt-ütésre felgerjesztették; fel-fegyverkezésekre mindenek haza szaladtanak; az Alsószonyok pedig két kézzel hányták az általmenők közzé a kokárdákat.

Egy német, mesterséges munkájú ember vala akkor Párisban, a ki pénzért viaszból formáltt ábrázolásait mindeneknek mutogatta, azok között valának az *Orleans*, és *Nekker* képei is. Ezt a nevezett két képet a nép annak a Mesternek szobájából elvirte, 's azt két polgár hordozta az úttzákon győzedelmi pompa módra, a ki mondhatatlan fokaság pedig, a melly utánna jártt, szüntelen kiáltozott: „Éljen a mi Királyunk *Orleans*, és az ő Ministere *Nekker*!”

Azonközben a népnek legalább való falakjai közzül is sok számú csoportok öszvegyülekeztenek; többnyére hajadon fővel, mezétlább, rongyos hajóslegények gatyájába,

ing nélkül valók vóltanak; bárdokkal, nagy késekkel, nyárfakkal, flintákkal, kardokkal, pifolyokkal, nagy kovátsi - kalapátsfokkal, kövekkel, görtsös - botokkal, kaszákkal, farlókkel, és más hasonló eszközkkel lévén fel-fegyverkezve. Ez a szurkos, és szinte úgy félelmes, mint nevettséges fokaság fáklyákkal, és lámpásfokkal járta - el az egész várost, s' az útzákat el-állván, mindeneket a kik eleibe jöttek, a velle valómenésre kényszerített. Ezek, a büntetésre, és munkákra rendelt házakat *) erőszakosan fel-törték, azokból attyokfiat, 's pajtásait ki-eresztették; A városnak Sorompóit felgyújtották, a Klastromokra ütöttek, az azokban talált bort, 's élést felprédálták, a templomok, vagy Anya szent egy házak szentségét sem hagyván békével.

Ezek a dühösségre vetemedet emberek némely puska - porral ke-

(*) Zucht und Arbeitshäuser.

reskedő kalmárok, kard, és fegyverárros bóltjaikat fel- vevén 's azok által a portékák által fel-fegyverkezvén, a városnak félelmére letenek.

A melly tselekedet által a Polgárok, ezek ellen a gyújtogató, 's ragadozó tolvajok ellen, fegyverhez nyúlni kéntelenítették, hogy vagyonaikat védelmezhesék. Párisnak hatvan szakaszokra osztatott részei össze-gyülnének, 's a város-házához *deputátusokat* küldöttek, a kik ottan tanátskoztanak, 's ebből származott azután a polgári katonaság, a a mellyből ismét a nemzeti Gárdisták vették léteket.

Mind ezek a szerentsétlenfégek, 's abból származott gonosz következfek, fegyveri hatalommal, úgy mint a Páris körül táborozó Regementek által el-távoztathattak volna: De mivel az, a jobbágyok vére ki-ontását okozta volna, az ember-

fzerető Lajos Király, a ki el-tévelyedett népét, még a párt-ütéseknek, 's engedetlenfégeknek idejekor, is szivéből szerette, azt meg nem engedte.

Lambesc Hertzeg ugyan, a ki magát jó Királyának parantsolatihoz kaptsoltra, igyekezte a Népet, némely lovas strázsák által, a kik félelem tételre piftolyokat a levegő egbe lötték, el-széllesztteni; de az is semmit sem használtt, főt az által a Királynak nagy békeféges-türéfe által, a Közfég annyival inkább fel-fuvalkodott, 's vakmerőbbé lett.

Mihelyest a Nemzeti Gyülekezet, ezekről a történetekről tudósított, ugyan annak a hólnapnak 13-dikán gyüleést tartott, a mellyben némely tagjainak nagyra vágyakodó, 's uralkodni kívánó szándékaik ki-nyilakoztanak. Sérelmes, és bátor szókkal beszéllettenek fokban közzülök, a *Nekker*, 's más egynéhány

Ministerek le-tételéről. A Gyüle-
kezetnek végeztése egy világosításból
(*deklarázióból*) állott, a mellyben
a Királynak törvény szabattatott; ez
a világosítás ki-nyomtatván, el-oz-
tása végre Párisba küldetett.

A következő nap, t. i. Sz. Ja-
kab-havának 14dik napja határozta-
meg frantzia ország szerentséjét,
vagy szerentsétlenséget. Öt ezer Pol-
gárok már fegyvert fogtanak, a
melly fegyvereket ők rész szerént a
város házánál, (*Hotel de Ville*) rész
szerént némely magános polgárok-
nál találtak; De azok elegendők
nem lévén; az öregség, vagy sebek
miatt meg-erőtlenedett katonák (*In-
validusok*) házához, a hólott fok
fegyver találtak, seregként me-
nének. Egy óra alatt több ezerek-
től környül-véretett ez a ház, 's
annak vas-rostélyait fel-törvén, a
fok börtökben helyhezterett fegyve-
reket erőszakosan el-vették. Ha-
sonló képpen foglaltattanak-el a ka-
tonai Oskolában lévő fegyverek, 's

Ágyúk, mint szinte, egy puska-porral meg-rakatott, a táborhoz tartozó hajo is.

Két órák alatt harmincz ezer embereknél többen fegyverkeztenek-fel; egy része a Királyi tábornak, a melly a Márs mezején, oda tsak egynéhány ezer lépésnyire, táborozott, ki-rukkoltt ugyan, de moz-dúlhatatlanúl glédában állott. Ret-tenetes lett volna a vér-ontás, ha ez a tábor, a népre (a melly tso-portonként, 's rendeletlenül állott) ütött volna, jóllehet dühösségében magát keményen védelmezte volna. A nép akkor inkább hasonlírtatha-tott a ragadozó vad-állatokhoz, mint emberekhez; lármázván, 's fenyegetődzvén, az *Invalidusok* há-zából el-vert Ágyúkat a tábor ellen szegezte.

A város-házánál tanátskozó polgárságnak Elöl-járói azt végez-ték, hogy a *Bastille* *) Igazgató-

(*) *Bastille* egy meg-erősített Kastély,

jától (*Gouverneur*) annak fel-adása kéretteffen, t. i. hogy ö ezt a várat, a polgári-katonaságnak által-adná, mivel Párisba más fel-fegyverkezett katonaságot nem akarnának szenvedni.

Annakokáért *de Launay* Márk-Gróf Igazgatóhoz követek küldettek, a kik reggeli kilentz órakor, a népnek iszonyú nagy sokaságától ké-sértetvén, annak fel-vonó-kapuja előtt meg-jelentenek. A követek, arra a mondásokra, hogy a polgárságtól küldetnének, és az Igazgatóval, *Gubernatorral* akarnának szólni, bé-eresztettek. Azután azt kívánták tőle, hogy a tornyokra helyheztetett ágyúkat el-viteffe; de arra azt felelte: „Én azt nem tehetem, mert ezek az ágyúk mindenkor a tornyokon állottanak, és azokat egyedül csak a királynak különös parantsolattjára távoztathatom-el.” Azzal a követek el-menének, mond-

amelly az Ország, s' Király ellen vétőknek tömlötze vala.

ván, hogy azt, az egyben-gyűlt Polgári - tanátsnak tudtára adják:

Midőn ezek a *Bastille*ből ki-lépének, az öszve-tsoportozott nép a melly az alatt is fokkal meg-sza-porodott, és minden féle fegyver-rel fel-fegyverkezett, kiáltva kérdez-te; mit végeztének légyen? mine-kutánna a *Gubernator* feleletét meg-hallották, a nép között nagy ked-vetlenfég támadá; 's ez a dühös fo-kaság a vár-őrző katonákra kiáltozott, mondván: „Mi akarjuk a *Bastil-lét*, jöjjetek - le ti Katonák!”

A Katonák pedig a bástyákról le - kiáltának hogy, ezek magokat vízíza vonnák, és a reájok fordúl-ható veszedelmet izemeik eleibe ter-jesztették; de a semmit sem hasz-náltt: Egynehány vakmerő legények a strázsa - ház fedelére fel-mászván, fejszékkal az első fel-vonó - hídnek lánztát ketté-törték, a melly eset után, a bé - tolódott fokafág leg-ot-tan a második fel-vonó hídhoz fu ott, azt is hasonlóképpen le akarván e-

reszteni; ennek meg-hátráltatására az őrizetre rendeltetett katonák tüzet adának, a mellyre a fokaság magát visszavoná ugyan, de a vár-őrökre szüntelen tüzelt.

Ez alatt az idő alatt a Város-házától egy nagy *Deputatzió* érkezett-el, a melly egy zászlóval, 's egy dobosfal közelített, és más számlálhatatlan fegyveres fokaságtól késérttetett. A *Gubernator* azt kiáltá-le, hogy a *Deputátusokat* bé akarja eresztetni, de a Nép el-távozzon. Annak bizonyosságára pedig, hogy az őrizet nem akar ellenségeskedni, a katonák fegyvereiket megfordították, 's a vár-igazgatója is fejér keszkenőjét egy póznára kötven, zászló helyett ki-függesztette.

A lárma, 's tolyongás olly nagy volt, hogy mind ezeket nem lehetett hallani, 's azért a *Deputatzió* is nem közelíthetvén, visszavonott. Annakutánna az a dühös fereg, a második fel-vonó-hídra rohant, hogy azt, mint az első, erőszakos-

fan le-verhesse; A katonák azt még egyfzer, de haszontalan] meg intették, 's végtére reája tüzeivén, közzülle egynéhányt meg-öltek, a többi pedig el-széllesztették.

Így történt ez a dolog; de az, ebben a szempillantásban másképpen hirleltetett Párisba, t. i. hogy a *Bastille* őrző katonái, a barátság színe alatt a polgári követeket, *deputátusokat* magokhoz közel tsalogatván, azokat öszve-lövöldözték; *E lett jel-adása a közönséges Párt-ütésnek!* Azonnal egy számlálhatatlan sereg öszve-gyűlvén, *Hulin* nevű, a Királyné mosójaira, 's fejeruháira vigyázó embernek vezérlése alatt, a *Bastillére* rohant, ezekhez pártoltt a frantzia Gárdistáknak, és az *Invalidusoknak* egy része, a kik két All-tisztektől, (*Sergeant*) vezéreltettenek; két ágyúik, 's két mozsfárjaik vóltanak, a mellyeket, a mint fellyebb említettük az *Invalidusok* házába, 's a katonai oskolába vettek-el.

Az első udvart nem fokára elfoglalták, és úgy a második fel-vonó-hídhoz érkezvén, ágyúkkal, és flintákkal a vár bástyáinak lövő lyukaira lövöldöztenek. — Ha akkor a várnak kormányozója a hidat le eresztette volna, és az annak háta megett helyezettett ágyúkból kártátsokkal, a seregenként csoportosan közel egymáshoz álló nép közzé lövetett volna, egynéhány szempillantások alatt olly rettenetes vér-onrást teherett volna, hogy az által ennek az egész dolognak vége szakadott volna. De nékie az ilyen erőszakos tfelekedetre parantsolatja nem lévén; csak a kisebb fegyverekből lövöldöztetett.

Végtére egy ágyú-golyóbis a fel-vonó-hídnak lántzát el-fzakasztván, avagy el-pattantván, a híd leesett, és a nép reá tódulván, annak háta megé tétetett spannyol sorompókat (spanische Meuter) nagy dühöséggel félre-hányta, 's az által az utolsó fel-vonó-hídhoz, a melly által a várba lehetett menni, el-ér-

kezett; Ez a köszikla formájú, 's majd meg-győzhetetlen erőtség, nagyobb hatalomnak állhatott volna ellent; de rövid idő múlva észre-vétetett, hogy a várból a lövődözés lafsanként meg-szűnt; annak pedig ez a következő történet vala oka:

A vár-őrző katonák között háborgás, és versengés támodott, mivel az *Invalidusok* magokat tovább nem akarák védelmezni. A várnak Kormányozója az által rettetetes kéntelenségre jura, azon félvén; hogy vagy maga katonái által meg-öletterik, vagy a várat ennek a rendeletlen kötség feregének gyalázatosán fel-adni kényszerítettik, azért még híven maradott helvétziai katonáit arra igyekezte venni, hogy az egész várat fel-vetteffék; de midőn ebbe meg nem eggyeznének, előttök le térdepelvén; kiálta: „Adjatok tehát nékem egyetlen egy puska-poros hordót, el-végzem azt, a mit el nem kerülhetek, magamat felvettelvén!”

Végezetre a vár fel-adásában meg-egyeztének, azzal a fel-tétellel, hogy a Vár-örzök minden katonai jelekkel szabadon borsáttafsanak. Annakokáért egy fejer zászló tétetett-ki, és egy dobos a fel-adásra, *Kapitulátzióra*, jelt adott; de a nép azzal nem gondolván, szüntelen tüzeltt: Azután egy papiros vetetett-ki a várból, a mellyre e vala írva: „húsz ezer font puska-porunk lévén, az őrizetet, az egész várral eyggütt fel-vettetjük, ha ti a mi *Kapitolátziónkra* nem akartok állani.” Az ostromlók erre azt felelék, a vár őrizetnek semmi bántása nem fog lenni, ha a hídat le-eresztvén, a kapukat fel-nyittattja; midőn a híd le-eresztetett, 's a kapu fel-nyittatott, a vár-örzök fegyvereket le-tévén, tiszteikel, 's a *Bastille* tiszteivel együtt, a belső udvarban állanak.

A dühös köfség, a melly magától adott ígéretére keveset hajtott, meg-dühödve bé-rohanván, a vár-kormányozóját, és a fő-strázsa-me-

stert (*Major*) meg-fogta, meg-kötözte, 's a katonákkal minden illetlenséggel bánván, őket öszveséggel a város-házához vitte. Az úton a *Gubernátort*, és a *Majort* úgyannyira öszve verték, 's toszították, hogy a vér ábrázattjokon, 's melyeken tsurgott-le, a kísérők pedig szüntelen kiáltozának; „ Akaszszátok-fel! vagdalljátok darabokra!” Vóltanak közöttök olly dühösök is, a kik magokat a földre vetvén, mint a vad-marhák bögtének, 's ordítottanak.

Midön ezek a *Greve* piatzához a Varos-háza eleibe el-érkezének, a holott annakelőtte a gonosztévőket szókták vala el-veszteni, földhöz verék a szerentfétlen *Launayt*, rabtársával együtt, és kegyetlenül öszve mészárlották, azután mind a ketőnek fejét le-vágván, dárdába vonták, testeiket pedig lábaiknál fogva, ide 's tova hirtzolták, 's öszve tapodták: egynéhány *Invalidus* katonákat a lámpások póznáira fel-akasztották, 's a többit szabadon botosátották.

A szerentsérlen *Launaynak* zsebében egy tzedula találtatott, a melly *de Fesselles* Párisi Polgár-mestertől (*Prevot des Marchands*) irrattatott vala, ez ötet abban arra ingerlette, hogy magát vitézen visellje, mivel nem fokára segedelme fogna érkezni. Ez a dolog ezeket a gyilkos embereket úgyannyira fel-boszfizantotta, hogy mingyárt a tanátsházba rohanván, és *de Fesselles* Urat onnan ki-vonván, a gráditson meg-ölték.

Ezek után az ítálatos, és iszonyodást okozó tselekedetek után, a község, a városnak fő-úttzáin győzedelmi pompát tartott, köverkező rendel: elől két dobosok mentenek, ezekután köverkezett egy ember, a ki póznán egy táblát vitt, a mellyre a vóltt írva nagy betűkkel: „*A Bastille ostrommal megvétetett.*” Ez után két férjfiak menének dárdákkal, a mellyekre a *Bastille* kormányozójának, és a *Majornak* fejei vóltanak szúrva, a mellyekből a vér még tsepegett, ezek

után következett egy számlálhatatlan sokaság, a melly minden lépését fertelmes, gonosz tselkedeteivel, 's beszédivel jelesítette. Ez a fertelmesség estvéli 9. óráig tartott, a midőn azután, azoknak a két fzerentsétlen hazafiaknak fejét a Szajna vizébe vetették; a Páris várossa lakosi ezt a rút, és otsmány dolgot az útzákon az ablakokból nézgették.

Elővetkezzvén az éjtzaka, ezeket a Pácsi gonosz-tévőket kezdete lelkek-esméreti furdalni; Féltnek, ezen rút, gonosz, erőszakos, vérontó, fertelmes tselekedeteknek meg-büntetésétől; mindenütt az a hír mondatott, hogy a Páris körül fekvő Királyi tábor, ugyan ezen az éjtzakán a városnak három részére fogna ütni, és hogy a *Montmartre* nevezetű hegyre mozsár, és más ágyúkat fognának szegezni, 's azokból a várost bombákkal, és tüzes golyóbisokkal lövöldözni, 's szorogatni; egész éjjel azért fegyverben

lévén, várták a következő hajnalnak visszafordulását, s' akkor vették észre, hogy az a hír csak költemény volt vala.

Midőn ezek a lator gonofzságok Párisba történtenek, semmit sem lehetett Vezszállyiában tudni, mivel Párisnak lakosi a Város kapuit elfoglalván, senkit ki nem eresztettek; és a nemzeti gyülekezetnek tagjai, a kik azokat jól tudták, mivel annak létét magok között végezték vala el, a Királyt arról nem tudósították. Meg lehet gondolni, mennyire fájt légyen Lajosnak érzékeny szíve, meg-hallván ezt a gonofzságot. Hatalma meg-mutatása helyett, mindjárt parantsolatot, adott, hogy a tábor, magát visszavonván, el-távozzon; azzal a nemzetnek meg akarván mutatni, hogy semmi ellenséges gondolattjai sem volnának ellene, és az által ismét igyekezte a nemzetnek jó királysághoz való bizodalját helyre-állítani. —

A melly végre a Király, minden pompa, és kísérek nélkül, egyedül két testvér öttseivel a nemzeti gyülekezeti palotájába menvén, következő jeles beszédét tartotta: „Én titeket öszve hivattalak, hogy az ország méltóságát illető fontos dolgokban egymással tanátskoznátok; egyet sem talállok pedig fontosabbnak, a melly szívemnek nagyobb fájdalmát okozná, mint fő városomnak rettenetes felháborodása — felfordulása. Én, úgymint a nemzetnek feje, ti hozzátok, mint annak helytartóihoz, és egész hatalommal rendeltetett tagjaihoz, telyes bizodalommal járúlok, hogy gondjaimat, félelmeimet eleitekbe terjeszsem, 's titeket azoknak a módoknak (a mellyek a rendet, és tsendességet ismét helyre - állíthatják) felkeresésére indíttalak. Jól tudom, hogy sok emberek fundamentom nélkül való vélekedésekre okot szolgáltatának, és hogy némelyek mérészlették azt hirdetni, hogy a ti személyeitek nem volnának bátorfágban.

Vagyon é arra szükség, hogy ezeket a gonosz vélekedéseket meg-
 záfolljam, a mellyeknek, az én
 mindenek előtt tudva lévő vifeletem-
 mel előre meg kellett volna záfoll-
 tatni? Eppen nem! mivel én, és
 az én Nemzetem egy! Bennetek
 helyheztetem tehát minden bizodal-
 mamat, légyetek az ország szaba-
 dításában segedelmemre. Az én né-
 pem hely-tartóinak igyekezete (a
 kik most egyefültre erejekkel munkál-
 kodnak) engemet abban bizonyosá-
 tészen; én is azért jobbagyaimnak
 szeretében, 's hívségében helyhez-
 tetvén bizodal-mamat, a tábornak el-
 távozását meg-parantsoliam. Azon
 kérlek benneteket, hogy ezt a vé-
 gezésemet fő-városomnak tudtára
 adjátok."

A gyülekezet tapsolásával jelen-
 tette tettését, 's meg-elégedését,
 és a Királyt a Gyülés-háztól Királyi
 palotájáig el-kiférte; az út közben
 az öszve gyültt község szüntelen ki-
 álta nagy örvendezéssel: „Elljen a
 Király!” A jó Király ezt az öröm-

nek jelét jó neven vette, a melly által meg tsalatkozott: A tábornak él-távozása ölta, Királyi székének utólfó gyámola el-tűnt, és ki-mond-hatatlan szenvedések, 's nyomorúsá-gok kezdődtenek szerentfétlen XVI-dik Lajos életének ebben az ide-jében.

A Királynak a nemzeti Gyüle-kezetben vóltt meg-jelenése, és bé-keféség hirdető szavái, különös kö-verttség, (*Deputatzio*) által a város-házánál, 's némely útzákon trom-birák harsogása által jelentettek-meg Páris városának; *la Fayette* Márk-Grof vala a *Deputatziónak* feje, a ki a Város-háznál tartott jeles be-fszédét ezen szókkal kezdette: „Én a Népnek békeféséget hozok Királya-tól, és reménylem, hogy ő tőlle is a frigyet a Királynak, mellyre az ő szíve vágyódik, által-vihetem.” Minden templomokban, (*Eklefiák-ban*) hálaadó inneplések tartattanak, és az eddig rettegésben vóltt Párisi népnek öröme, olly nagy vala, a

mint azt egy olyan hirtelen nemzetől várni lehetett.

A Király a népnek, és a nemzeti gyülekezetnek kívánsága bétélyesítésére még többet tselekedett, u. m. az újjonnan fel-vett Minisztereket le-tette, és egy szép, 's magát kötelező levele által *Nekkert* ismét visszra hívatta; vegtéré pedig a Nemzethez való nagy bizodalmanak jeléül személlye szerént Párisba mentt.

XVI dik Lajos Sz. Jakab - havának 16 dik napján 11. óra tályban indúltt hat lovas hintón Verzfályiából Páris felé, a népnek nagy sokaságától kísértetvén, a melly, mennél közelebb érkezett a fő - városához, annál inkább szaporodott. A hintója előtt sok számú részeg hal-áruló aszfzonyok (kofák) rántzoltanak, fejeken virág koszorút viselvén, kezekben pedig borostyán ágokat tartván: A Király parantsfolattjából a lovak lassan hajtattanak, hogy az öt tet késérő nép el ne fáradjon.

A Király 3. óra tályban a Párisi kapukhoz el-érkezvén, a fegyveres Polgárságtól fogadtatott; mind a két rézről, a hol a Király mentt, három rendel állott a Polgárság, a mellynek egy része rend - szerént való fegyverekkel, más része pedig botokkal, a mellyeknek végére Pagnétok (*Bajonett*) szerkeztettek, valának fel-fegyverkezve; A polgári katonaság ugyan azon két ágyúkat vitte magával, a mellyekkel a *Bastillét* ostromlotta. A Király színe el - változott, és láttzarósan megháborodván, fejét egy részre sem mozdította, egyedül jobb-felé magalsan a fegyverek felett el-nézvén. A fel fegyverkezett polgárok látása eszébe juttatta azokat a vérontó tselekedeteket, a mellyek nem régen Parisban történtenek; azon kívül az is szíve fájdalmát okozta, hogy a nép szüntelen kiáltozta: „Ellyen a Nemzet!” és igen ritkán, s egyenként hallatott: „Éljen a Király!”

Négy órakor érkezett a Város-házához, a holott számára egy Ki-

rályi - szék készíttetett vala. *Bailli*, Páris városa Polgár-mestere *Maire*, (*Fesselles* meg-öletése után a *Prevot de Marchand* nevezet, el-töröl-tetett) által - adá nékie a Város költsait, ezekkel a szókkal: „Felléges Uram! (*Sire!*) Éppen azok, a költsok ezek, a mellyek régenten negyedik Henrik Királynak adattattak - által: ez a Király valaha népét meghódította, most pedig a nép hódolta - meg Királyát!”

Külömb - külömbféle beszédek után a polgár Mester a Királyhoz járulván, annak egy Kokárdát nyújtott. Lajos kellemetességét akarván mutatni, kegyelmével anniyra le - ereszkedett, hogy azt a Kokárdát fél - emel - vén, a népnek meg - mutatta, a melly, hangzó kiáltásával, és tapsolásával köszönetét tévén, Lajos is Királyi - székéről fel állván, tapsolással jelentette kedvét.

A Királynak Verzályiába lett visszfa - menetele, a néptől, és a polgárlágtól kesértetvén, úgy tartatott,

mint bé-menetele; ezzel az alkalmatossággal Lajosnak ábrázattja csendesebbnek, és vidámabbnak láttzatott lenni, a néptől is más szó nem hallatott, mint az: *Eljén a Király!* Három fertály mért-földnyire kéréte a Párisi Polgárokat, hogy tovább ötöt ne követnék; a melly kérésének helyet adván, a Verzályiai Polgároktól kísértetett.

Páris és Verzályia között lévő fele úttján nagy éhséget érzett a Király, mivel olly fokáig semmit sem evett; *Sevres*, egy különben szép, és nagy helység, egészen felkeresetetett, hogy a Királynak egy csirke ételhez való Kivánfága be-töltsen, de egy sem taláztatott; mert a népnek sokasága, menésébe, és jövésébe minden eledelt úgy fel-emész-tett, hogy száraz kenyéرنél egyéb nem volt; XVII-dik Lajos azért egy darab kenyeret elő-vévén, 's azt borba mártogatván, ebédlett: a mellyhez hasonló ebédet bizonyára negyedik Henriken kívül, az ő Elei közzül egy frantzia Király sem tartott.

Tíz órakor estve érkezett haza Királyi palotájába; a Király távollétének ideje alatt pedig a Királyné nagy búsulásba, 's félelembe lévén, kisdedeivel maga szobájába be-zárkódván, keserves könyvezései között várta kedves férjének vissza-jövetelét, a melly okból minden órába kurírokat küldött Párisba, hogy arról hírt hoznának, ha a Király élete veszedelembé forogna é, vagy sem?

Sokak azt mondják, hogy Lajos életére akkor némelyek ólalkodtanak légyen, de végbe nem vitethetett; mert mikor a XVdik Lajos piatzán kotfin által méne, távolról egynéhány puska - lövések hallattanak.

Minekutánna, a Páris várofsában történtt vérontó rselekedeteknek híre, a tartományokra is el-juttott; azzal azoknak követésére, vagy majmozására a Nép, a minden helyeken lévő társaságoktól (Clubs) a mellyek a Párisi társaságtól igazgattattak, szüntelen ingereltetett.

Mindenütt lehetett a függetlenségnek (*Anarchia*) útálatos következéseit egész fertelmességében szemlélni; A Község minden helyeken, fel-fegyverkezvén, a tömlötzöket ostromlotra, akasztott, öldöklött, 's minden gonoszságokra vetemedett.

Párisban a Polgárságnak nagyobb része a *Bastille* le-rontásán, és a polgári - katonaságnak jobb rendre való állításán munkálkodott, a mellyből ők nemzeti-gárdát formáltak, *la Fayette* Márk-Grófot annak fő-vezérévé rendelvén. Azonközben a község, gyönyörűséget, a minden-féle kegyetlenségeknek véghez-vitelébe, azoknak a személyeknek, a kikre gyanúja vólt, a lámpások póznáira való fel-akasztásába, vagy illetlenféggel való bántásába, kezdette helyhezretni; erőszakosságával maga birájává lévén, a polgári rendtartást, 's a törvényeket semmi tekintetben sem vévén: úgyannyira, hogy mindennap újj gonoszságok történtenek, a mellyeken a keresztyénzív só hajtozott. Azt kiáltozták min-

den felé: „*Mi szabad Népek vagyunk!*” es ezzel akartak minden zabolátlanfágot mentegezni. — Szám-talan fok példákat hozhatnánk itt elő, de azok közül tsak kettőt emlétünk.

Foulon Királyi titkos tanátfos, 60. esztendőös öreg, Párisból a népnek dühöfsége miatt el-távozott, mivel ő a gabonával való uforálkodással ártatlanúl vádoltatott vála, és mivel azt költötték rólla, hogy valaki nek azt mondotta légyen; „En a népet arra víszem, hogy vagy az egy fontos kenyeret 5 *Sous* árron vészti, vagy szénát fog enni. —

Egynehány nappal a Királynak Párisból lett el-menetele után, ennek a szegény öregnek majorjában vólt lakozása meg-tudódván, mingyárt meg-fogattatott, a hátára egy tfo-mó széna, a nyakára pedig egy szalmából, és tövisből öszve fontt nyak-raláló körtévén, egy szenás fizekér után Párisba menni kényszerítettett. Az úton veréjtékét, készkenő helyett, tsalánnal törölték-le, és midön a

rettenetes melegségben szomjúságát panaszolta, borsal kevert bor-etzetet adtanak innya.

Párisba el-érkezvén, a Polgári katonaságnak egy része által a város-házához vitetett, a hová a népnek számlálhatatlan fokaságától követtetett. Alig érkezének a város-házához, azonnal a Kötség (ezt az áldozatra rendeltetett embert más kezébe nem akarván engedni) a tanáts-házra rohant. A Polgár-mester (*Maire*) haszontalan terjesztette szemeik eleibe, hogy *Fouillon*-nak *protzeszusa* formáltatik, és halálra leendő kárhoztatására, a nemzeti gyülekezernek által adatratik; Ez igen hoszfszas lett volna a dühös népnek; azokáért a szegény rabot, a birák kezei közzül erőszakoffan elvévén, a gráditson le húzták.

A város-háza előtt, egy lámpás póznára, a lámpáshoz tartozó kötéllel fel-akasztották; de a kötél el-szakadván, 's ez a szerentfétlen öreg le esvén, térden állva kérte a

néptől a kegyelmet, de, más köte-
let hurkolván nyakára, fel-akasztá-
tott, azután pedig lábáival ismét le-
eresztetvén, a feje le-üttetett, a
mellynek szájába széna dugattatott,
's az úttzákön győzedelmi módra
hordoztatott.

Hogy a Párisban lévő gyerme-
kek még kicfinységekben az ilyen tse-
lekedetekhez szokjanak, és fel-neve-
kedések után attyaikhoz hasonlökká
tétetsenek, test színü posztóból szőr-
rel béleltt, vagy bé-dugott ha-
sonló fejek, (mellyeknek szájokba
széna tétetett) készítettének; egyne-
hány napok múlva sok gyermekek
jádzottanak az úttzán olyan fejekkel.

Ugyan azon a napon; a mel-
lyen *Foulon* meg-ölettetett, a
Polgári katonaságnak egy része an-
nak vejét *Sauvigni Berthiert* a ki az
előtt Párisi előljáró személy (*Inten-
dant*) vala, és ugyan a gaboná-
val való usorálkodással vádoltatott,
fogva hozá Párisba, Midön ő korfi-
jába a *Sz. Márton* külfö-város' ka-

pujához el-érkezett, éppen oda jött az a csoport kölség a melly egy dorrongon az ipának fejét vitte: ezt a véres fejet nékie meg-mutatták, és a polgári katonaság meg nem akadályoztathatta, hogy azt a véres fejet, az ő ábrázattjához ne ütötték volna.

A város-házához vitetervén fokféle kérdésekre bátran, és igazán felelt: Annakutánna a polgári strá'sáknak tisztje a biráknak egy irást adott-által, mellyben a *Compiègne-béli* Tanács (Munizipalitát) a holott *Berthier* meg-fogattatott, azt jelentette, hogy nékie azokat a vétkeket, a mellyekkel vádoltatott, törvényesen nem lehetne tulajdonítani, 's őket azért vették légyen óltalmokban, arról közönséges leveleket kiadván; ez a rab annakutánna azt kérte, hogy nyugodalmára valamely helyet rendelnének, minthogy három napok alatt álom nélkül kellett el-lennie.

Ez alatt az idő alatt a vér szomjúhozó dühös nép ordított, s' kiálrozott a város-ház előtt való pia-tzon, 's annak egy része erővel bé-rohant a Tanács-házba. A Polgár-mester igyekezé őket le-teszendesíteni, azt adván értésekre, hogy *Berthier* az Apátúrfágnak tömlőrtzébe küldeténd; el is vitetett, de midön az út-zára érkezett, a nép az ő strázsáit félre-taszítván, még akará fogni; *Berthier* kétségbe esésébe, egynek dárdáját kezéből ki-ragadván, a men-nyire lehetett magát védelmezte, de a fokafágtól meg-győzöttetvén, fel-akasztatott, annakutánna feje le üt-tetett, és egy dsidába szegeztetett, teste pedig darabokra mészárolta-tott: Ez egynéhány szempillantások-ban történt!

Az egybe-gyűltt tanácsnak tag-jai, a kik a gyűlés háznak ablakiból, ezt a kegyetlen gyilkosságot látták, még irrózásokban, és fájdalomikban lévén borúlva, hirtelen egy ember jött-bé, és a jelen lévő *la Fayette* Mark-grófnak azt mondá: „Márk-

gróf Uram! imé annak szívét kegyelmedenek hozzák!” ezt alig mondta - ki, azonnal megjelene egy azok közül a vérengező kegyertének közül a szobába, azzal a vérző szívvél, mondván: „Imé itt vagyok! én szakasztottam - ki!” ezután bélepe egy dragonyos a ki egyik kezében véres kardját, másikban pedig *Berthiernek* fejét hajánál fogva tartván, így kiáltott - fel: „En ütöttem le fejét!” A Polgár - mester, ezek miatt az emberi érzékenységet felül - múló fertelmes tselekedetek miatt, elájultt; *la Fayette* Márkgróf pedig minden érzékenység nélkül mintegy oszloppá, vagy bálványává vált.

Foulon és *Berthier* fejeivel a Kötség egyik úttzáról a másikra vándorlott; Midőn az a csoport ahoz a házhoz értt, a hollott a *Foulon* familiája lakozott, annak fejével addig kopogatott a kapun, míglen az fel - nyitattott; annakutánna a megölettetnek gyermekeit kényszerítették atnyoknak véres feje' meg - tsóko-

lására: Illy rettenetes kegyetlenséget követtek - el ezek a külömben félénk, 's nyúl - szívű Párisiak, és amellett dühöfsön kiabáltak, „Elljen a Nemzet! Elljen a szabadság!”

Másnap azért *la Fayette* tisztségéből való el - eresztetését kívánta, azt jelentvén, hogy ő olly kegyetlen, vad - állatokhoz hasonló embereknek, elől - járója lenni nem kíván, a kik boszszú - állásoknak okáért, a jó rend - tartásokat lábaikkal tapodják. Egyedül csak a Polgárságnak (a melly minden bizodalját ő benne helyhezette) szüntelen való kéréfere maradott - meg hívatalljában,

Nekkernek el - érke zéfe ezeket az öldöklő tselekedeket egy kevés ideig félbe - szakasztotta: Az ő jövetele, győzedelem vala; mivel a nép a melly ő rólla röbber kép zeltt, mint egy embertől ki - telhetik, igen nagy, 's határ nélkül való örömbe merültt vala.

Azonközben, midőn Párisba ezek a külömb-külömb féle rendeletlenfégek, 's zabolátlanfágok valának, a nemzeti gyülekezettben is, a nemzetnek *Deputátusi*, Választó uraikról eleikbe adatott hatalmokat általhágták. A helyett, hogy az ország rettenetes nyomorúságának, és háborgásának le-tsendesítésen, 's az ország kintse rosz igazgatásának fel-fegítésen igyekeztenek volna; azon munkálódtanak, hogy, és miképpen ronthassák, törölkessék - el a Királyi hatalmot, az országnak előbbeni rendeléseit, — törvényeit, és mi módon hozhassanak új rendelkezet bé? a mellyeket valójában az ország akkori állapotjához szabni nem lehetett, mivel azok egyedül csak az elméledő filosofjának fundamentomán építettvén, végbe - vihetetlenek valának; azért *Nekker* Úr is azokról azt jegyzette - meg, hogy az emberek, és polgárok jűssainak a nemzeti gyülekezettől lett magyarázattja, inkább illene egy oskola - könyvnek, mint az Ország - gyűlése listromának (Landtagsprotokolls) eleibe.

Eppen, abban az időben fessegettetett az a kérdés is, miféleképpen legyen a Királynak a Nemzeti gyűlekezeti végzéseinek megváltoztatására, vagy azoknak el-törlesztére? és ha önökön kívül közönséges, avagy csak fel-függesztő tilalma (*Veto*) legyen? Ezen a *veto* szón való vetekedések — tufakadások, olly nagy lármával 's forrófággal tartattanak, hogy az által mindenek figyelmességre indítottak. Az Afzizonyok, 's leányok egymástól azt kérdezték, kiféleképpen lehetne az a *veto* Úr, a ki a nemzeti gyűlekezeti, olly nagy veszekedést, — korszódást indított? Vegtérre, az erről tett végzések, némely más czikkelyekkel (*Artikulusokkal*) egyetemben, a Király elébe terjesztettek, de ő azt által látván, hogy mind ezek a Királyi hatalomnak végső veszedelmére szolgálának, azokat el-törölte.

Ezen a történeten mingyárt két kézzel kapott az *Orleans* hertzeg pártja, a Párisi népnek háborgását fel, indítván; Erre leg nagyobb

okot szolgáltathata a kenyérnek a fő-varóságban volt nagy drágasága: A Király minden lehető módot felkeresett ugyan a nép nagy szűkségének meg- enyhítésére, de magának sem lévén abban módja, jóltévő szíve kívánságainak eleget nem tehetett.

Orleans hertzeg azt gondolván, hogy e volna az időnek az a pontja, a mellyen *XVI*dik Lajost Királyi székéről le toszítván, magát arra fel-emelhetné; pártolkodó társai által a nép között azt hirdette, hogy a Királynak elégséges lisztje volna, de ő kéizakarva kívánnya a népet éhséggel nyomorgatni

Mindszent- havának 5 dik napján lett az *Orleans* hertzeg pártolkodó társaitól fel- izgattatott párt-ütés. A Párisi hal-áruló aszszonyok (*Poissarden*) (a kösségnek leg alább való sepreje) a Sz. Antal külső városának népével együtt, dorongokkal; 's más hasonló eszközökkel indúltanak *Verfzállyia* felé, hogy

ött magoknak erőszakkal kenyeret szerezzenek; ezek között sok aszszonyi ruhába öltözött, pénzel megfontatott, titkos gyilkosok (*Sicarii*) vóltanak, a kik ezt a rendeletlen sereget vezérlették, és a Királyi személyeknek meg-öletésekre rendeltettenek vala.

A Király éppen akkor vadászott, midőn ez a dühösködő sereg el-érkezett; azt meg-tudván, jóllehet sokak azt tanátslótták, hogy Verzályiába viszsa ne térjen, még is viszsa-nyargalt, bizonyítván; hogy semmi féelme nem vólna: azután mingyárt királyi titkos tanáts gyűlés (*Staatsrath*) tartatott, a mellyben a Királynak az a tanáts adattott, hogy Verzályiából el-távoztván, maga személyét bátorságba helyheztetse; de azt meg-gondoltván, hogy el-távozása által a hazafiak között háború támadhatna, maga veszedelmét el-felejtván, ezt az adott tanátfor meg-vetette:

Végezetre pedig az a tanács adatott, hogy leg alább a Királyné távozna-el, a *Delfinnel*, vagy első szülöttjével; de *Mária Teréziának* nagy méltóságú léannya; egyátallyában azt valotta; hogy ő kedves férjétől semmi módon nem akarna elválni, mondván: „En a koronának bajos terhét ennekutánna férjemmel szinte úgy viselem, valamint annak fénylő ditsőségében velle együtt részefültem.”

Ezekben a szomorú környülállásokban lehetett volna még segedelem. — Ha a Király Test-örző katonáit (*Gardes du Corps*) előállítván, a közzé a rendeletlen csoport közzé, a melly többnyire afzonyokból állott, tüzeltetett volna, igen könnyű lett volna a tsendeséget helyre hozni; de éppen nem akartt erőszakos móddal bánni.

XVIdik Lajos azért azt kívánta, hogy a nemzeti gyülekezetnek tagjai, az ő bátorságára, a Királyi Kastélyba által-mennének: A Király-

nak ez a kívánfága valójában illendő vala, de melly nagy meg-alázódást, és szívének epefztését szenvedte ekkor ez a Felség attól a kevély gyülekezettől? u. m. *Mirabeau* tanátslására, azt végezte vala a nemzeti gyülekezet, hogy, „nem illik a törvény adó hatalomnak, az igazság szolgáltató hatalomhoz menni.” E helyett tehát egy követtséget (*Deputáltziót*) küldöttek a Királyhoz, a melly az ország újj rendelésének (Konstitúziójának) első tzikkellyei meg-erősítését kívánta, a mellyeket a Király illy nagy szorongatásban lévén, keze alá-írásával meg is erősített.

A nemzeti gyülekezetnek, ebben a párt-ütésben részesült tagjai, igyekeztek azokat a Párisi Afzszonyokat inkább - inkább fel - ingerelni. Pénzt, 's eledelt osztogatván nékiek, azt költötték, hogy a Király, és a Királyné gonosz szándékkal viseltetnének ő erántok, 's az által őket a nyughatatlanságra annyival inkább fel-indították. Azon-

kivül *Szabadság! Szabadság!* kiáltásával, ígérék nekik fejedelmeket.

Ez által a *Szabadság* kiáltás által fel is indították annyira, hogy mindegy gonofságokat *szabadon* végeztek. Némely királyi Gárdistákkal illetlenül bánván, lovaikat erőszakosan el-vették, azokat öszvedarabolván — egy más között felosztván — meg-sütvén, mohón érték: a Királyi palotának ablakai alatt iszonyú gorombasággal káromkodtanak; eának a dühös feregnek egy része a nemzeti gyülekezetbe menvén, magát tanátskozásaiba avatta, és annak némely tagjait, a kik nem vóltanak kedvére, a lámpások póznájával, az Elöl-ülőt pedig, a leg magosabb lámpással fenyegette; végtére a nemzeti gyülekezet tagjai el-szélledvén, a nép maga maradott. Arra a kiáltásokra, hogy éhesek vólnának, az Elöl-ülő kenyeret hozatott, *Orleans* herczeg pedig pálinkát, bort, kolbászokat, és Sódort küldött, a melly

által a Nemzeti gyülekezernek palotája kortszmává tételét, a holott ezek a részeg aszszonyok, aszszonyi ruhába öltözött gyilkos társaikkal, minden fertelmes tséltapságot, 's gonofságot követtek-el.

Ennek az aszszonyokból álló egybe tsoportozott seregnek Párisból Verzfállyiába lett menetele után, a Párisi fel-fegyverkezett polgárság is, mingyárt a *Greve* piatzon öízve-gyűltt, és igen nagy számra szaporodott: ezek is kívántak Verzfállyiába menni: *La Fayette* az ő fel-tételeket igyekezte ugyan minden módon hátrálni, de őtet is a lámpáfsal fenyegették; ellenek állott mindazáltal mind addig, míglen a polgárság elől-jároitól azt a parantolattyát vette, hogy negyven ezered magával Verzfállyiá felé marfirozzon.

Ez a rettenetes fokaság este felé oda el is érkezett: *La Fayette* emberfégére fogadta a Király előtt, hogy ő minden rendeletlen-

ségről felelni fog, ha a Királyi Udvarnak vártái, a jövő éjtzakán a szokott katonafággal együtt nemzeti gárdistáktól fog strázsáltatni, azért ezeket arra meg - esküdtette, hogy a Nemzetnek, a Királynak, és a törvénynek hívek lesznek; ezután a történet után a Király is familiájával együtt bátorságosan nyugodalmára mentt.

A régi frantzia gárda, a melly a Királyt hitetlenül el - hagyta vala, és a Nemzeti Gárdistáknak egy részét formálta, a Királyi palotának azon strázsáló - helyeinél tett őrizetet, a hol az előtt szokott vala vártán lenni, a Polgári katonaságnak még egy részével egyesülvén. A többiek, rész szerént a polgári házakba, rész szerént a templomokba (*Eklésiákba*) kvártélyoztatának-bé; Az aszszonyok tsopotjának nagyobb része pedig a Nemzeti gyülekezet tanátskozó palotájában maradott. Az ezek között lévő Párisi közönséges személyek (*Kurvák*) rész szerént a polgári-katonákhoz adták ma-

gokat; rész szerént az éjtzakát, a Nemzeti gyülekezetnek tagjainál, úgy mint a Nemzetnek hely-tartóinál töltötték-el.

Mindenek álomban merültenek, 's 'egyedül tsak a gonoszság vala ébren. Másnap reggel öt órakor a Királyi udvar piatzán, doboltatott, 's mingyárt a polgári katonáságnak, és az aszfszonyok feregének egy része öszve - gyülekezett. Némely gonosz legények Verszályiának úttzáin fel 's alá futkosván szüntelen kiáltozának: „ Öljétek - meg a Király test - őrzőit! egynek se kegyelmezetek !” ezekkel sok részeg aszfszonyok, 's pénzelt meg - rontatott titkos gyilkosok egyesülvén, minnyájan a Királyi Udvar felé sietének: Úgy mondatik; hogy *Orleans* herczeg idegen ruhába öltözve közöttök léven, ezt a dühös népet ingerlette légyen, hogy a Királyi szentséges személyeket ölnék-meg, maga akarván őket háló - kamarájokhoz vezetni.

Ennek a gonosz szándéknak bételyesítésére ezeknek a gyilkosoknak nagy része a Királyi palotának első vas-rostélyos kapujánál valójában meg is jelene; de a derék Királyi test-őrző katonáknak erős védelmek által, úttjok el-záratott; ezeknek más része azért a második udvar kapujához menvén, hite-szegett hajdani frantzia Gárdáktól minden ellenzés nélkül bé-eresztetett; 's azzonnal kezdődött a rettenetes, soha sem hallatott, szemtelen gonoszság; A Királyi test-őrzők mészárlásával, öldöklésével kezdtek ezek a dühösségben merült emberek undokságokat; annakutánna a Királyné szobái felé vevén úttjokat; de a Királyi Gárdisták lépéfről lépésre az ostromlóknak ellent-állottanak, míglen egymásután a fokaságnak prédájává — áldozattjává tétettek.

Azonközben a Királyné tsupán csak egy alsó szoknyába, 's aszszonyi palástjába hirtelen öltözvén, egy oldal-szobába, onnan pedig, az Ökörsem nevű nagy palotának (Saal)

ajtájához szaladott; a holott kopogtatván, 's a Gárdistáktól az ajtó felnyittatván, keserves sírással, és zokogással monda: „Barátim! kedves Barátim! szabadítottatok meg engemet!” ebből a palotából a Király' háló kamarájához sietett, és a Királyt ott nem találván, el-ájúlt. —

A Király a nagy lármától felferkentervén, és az ablakon által, ezt a lator — gyilkos fereget a Királyné szobái felé menni látván, abban a szempillantásban maga élete veszedelmével nem-gondolt; hanem egy titkos tornáczon (*folyosón*) szerelmes feleségének háló-szobájához sietett. Itt megtudván a Királynénak el-távozását, ő is vízfőz-mentt,

Alig távozott vala el, leg-ottan bé-rohantak ezek a meg dühödött emberek a szobába, nagy kiáltással mondván: „Le kell a fejét ütni, ki kell szívét testéből szakasztani!” *Durepaire* Úr, a Gardistáknak egyike ennek a dühös sokaságnak eleibe állván, monda: „Ti semmi-

re-kellők! mit akartok? Azonnal ő reája rohanának, a földhöz tŕapták, verték, szúrták, 's hurtzolták; de ismét lábra állott, 's egyik ellenfé-gének kezéből handsfárját ki tekervén, mind addig vitézen védelmezte ma-gát, míglen pajtásai segedelmére érkezvén, meg-izabadították.

Midőn ezek a gyilkosok a Ki-rályné ágyára rohanván, azt üresen találák, fel-kiálta egygy azok köz-zül: „Fel-tett szándékunktól el-estünk!” de a többiek pokolbéli dü-hősséggel telyefek lévén, hogy áldo-zatra rendelt tzélljokat meg nem találhaták, a Királynénak még me-leg ágyát fok ezer szúrásokkal, 's vâ-gásokkal rontották - el.

Azonközben *la Fayette* is a nagy lárma által fel-ébredtetvén, jöllehet későn, de észre vette, hogy a nemzeti katonaságnak hit-adásába semmi bizodalmát nem helyeztet-hetné: egy kompánia Gránádiro-fokkal azért mingyárt a Királyi ud-varhoz siervén, éppen jókor érkezett

oda, a még híven maradott Gárdistáknak meg-tartásokra, és annak az átkozott igyekezetnek meg-gátlására. Ezek a gonosz-tévők el-félesztettek ugyan, de azok a Királyi Kistélynek udvaraiban, ide 's tova szaladozván, a meg-ölettetett Gárdistáknak fejeit, 's kezeit el-vagdalták, magok ábrázattjait azoknak vérekkel festették, 's olly istentelenségeket követtek-el, a mellynek tsupa hallásan is az emberiség el-íszonyodik.

Ezek a rettentő esetek egész Verzályia Városát fel-lármázták, és minden embert az Udvar felé siettettek. A Király ki-nyitván ablakát, 's a folyosóra (Ballon) ki-menvén, magát az egybe-gyűltt népnek meg-mutatta. Az ember-szerető XVI-dik Lajosnak ábrázattja (*tekéntete*) a leg keményebb szívekbe is bé-harott. Minnyájan kiáltozának: „Elljen a Király!”

La Fayette a Királynét kéré, hogy ő is a Népnak magát meg-mutattaná, a mellyre *Mária Antónia* így

felelt: „Ki fogok menni, ha éltemet veszteném is azzal!” és *Mária Teréziának* méltóságos leánya, a kis *Delfint* (a ki gyermeki ártatlanságába édes Anyja haja fűrtjeivel játszott) ölébe, öregbik síránczó leányát pedig kezénél fogva tartván, a folyosóra ki-lépett: némelyek azt állították, hogy egy azok között a gonosz emberek között, flintájával a Királynéra tzelozott, de keze úgyannyira reszketett legyen, hogy azt el nem fűthette. Az Isteni mindenhatóság láttzatott ennek a szerentsétlen Fejedelem-Afzonynak életét óltalmazni.

Ezeken a hathatós történeteken minden más nemzetnek szíve megfeszett volna, és nagy boszszúságában ismét rendre hozattatott volna; de ezeknek az embereknek szíveiben már minden emberi érzékenység, és betsüllet-szeretete el-töröltetett. A városnak minden helyein a Gárdistákat üldözték, és öldöklötték, 's fel-szóval azt kiáltozták, hogy elébb véget nem vetnek gonosz tselekede-

teiknek, míglen a Király ő vélek együtt Parisba való menetelét meg nem igéri. A Polgári katonaság, az erőszak - tételek hátráltatásában igen keveset, a nemzeti gyülekezet pedig semmit sem munkálódott: a Király annakokáért magát a köz-nép hatalmába lenni látván, ismét a folyosóra ki-mentt, 's mindent meg-igértt.

Dél után egy óraker követke-ző rendel tartatott a Párisi útazás; Elöl menének a fogságba esett királyi test őrzők, a titkos, és pénz-meg rontatott gyilkosoknak nagy sokasága, a Párisi polgári katonaság-nak egy része, ezek után következ-tenek a népnek seprejéből egynehány legények, a kik a meg-ölettetett Gárdistáknak fejeiket vitték dorongokon, ezek között egy nagy legény, ma-gos süvegbe, hoszszú szakállal mentt, a ki a népnek ember vérrel fertéz-tett gyilkos karjait mutogatta, 's gyakran egy vállán tartott véres bár-dot fel-emelvén, kiálta: „Láfsá-tok! nézzetek ide! Ez az igaz nem-

zeti kokárda!” E körül az ember körül rútt lármával fok aszszonyok tántzolódnak.

Mingyárt ezek után a minden emberi érzékenységet felül - múló ottmányosságok után következett a Királyi hintó, a melyben a két királyi személyeken kívül, a *Delfin*, a Királynak leánya, ugyan annak öregbik öttse feleségeftől, és *de Tourzel* Aszszonyság ültenek; ezt a hintót fok aszszonyok vették - környül, a kik pántlikákat, 's fa ágakat (a melyeket a Királyi kertben történek vala le) tartottanak kezeikben.

A Királyi hintó után jöttenek más hintók, a mellyekben inassai (*tseledjei*) válának, ezek után ismét más hintók, a mellyekben a N. Gyülekezetének száz tagjai ülének: Az egész gyülekezet nem akartt velle menni, mivel méltóságához illetlennek tartotta, a szerentfétlen Fejedelemnek kísérését, 's azért azt végezte, hogy egynéhány napok múlva fogna utánna menni; ennek a

feregnek véget vetett a polgári katonaságnak hátra - maradt része, lebegő zászlókkal, 's katonai zengő muzsikákkal, és örömöknek jelentéfére, időről időre fegyvereikből, mint egy nagy győzelem után, tüzelének.

Az útarzás között a község, kiváltképpen pedig az Alsószonyok, undok átkokkal, fenyegetésekkel, tsúfoló gúnyolásokkal, és szitkokkal, illetve a Királynér, a ki ez alatt az egész idő alatt természet felett való nagy álhatatóságát, békekesztürését, és bátorságát fen - tartotta: minden kortsmánál meg állott a község, 's a Királyi familiának addig várakozni kellett, míg a nép magát tele itta, 's útra indútt; leg tovább mulattak Serres helységében, a holott ezek a gyilkosok a meg - öletteknek fejeit a dorongokról le - vévén, egy haj - fodorítót (Friseur) azoknak hajok fel - fodorítására kéntelenítettek, azután ismét a dorongokra fel - tévén, azokat a Király hintója előtt vitték.

Hat rettenetes órákig mozdulhatatlanul űltt a Királyi fámília a hintóban, és femmi eledelt, vagy iralt nem kére, félvén a meg-éte-téstől: midön *Passy* helységen keresz-tül ménének, *Orleans*, gyermekei-vel együtt kastéllya előtt állott, kegyetlenfége gyönyörködterésével nézvén ezt az illetlenféget.

Éjtzakának idején érkezének-el a Párisi város-házhoz; midön ott a Király a hintóból ki-lépett, némely átkozott gonofzok ötször kiáltották ezeket a szókat: „A lámpásra:”

A Király ezeket a rettenetes szókat hallván, reszketve, 's tánto-rogva mennt-fel a grádifokon; de ismét öszve szedvén magát, tzendes ábrázattal lépett-bé a Tanáts-házba, a hol önékie, és familiájának, egy Királyi-szék készítettett vala el.

Egynéhány szépen rendeltt be-szédek tartattanak ortan, a mellyek ennek az időnek pontjára nézve u-nalmasok valának. Végtére a Királyt

kérték, hogy azután Párisban leendő lakását igérné meg, a mellyre ő állhatatosan így felelt: „Ennekutánna leendő Párisi lakozásomat nem ellenzem ugyan; de mivel arra magamat egészen még el nem rökéltem, semmit sem akarok megígérni, a minek meg-tarthatásába bizonyos nem vagyok.”

Végezetre, a királyi familia ezen a napon volt szenedéseinek, és szorongatásinak végét elérte, 's a *Thuilleries* névvel nevezett Palotába költözött, a mellybe sok esztendőktől fogva senki sem lakozott, 's szükséges házi-portékákkal is el készítve nem volt.

Azt is meg akartuk itt jegyezni, hogy a polgári Tanács azok közzé az aszszonyok közzé, a kik magokat Verzályiába különösen vifelték, emlékeztető, nemzeti pántlikákon függő pénzeket osztogattarott. Egy *Mulet* nevű Apátúr azoknak általadása alkalmaságával így szólt: „Vegyétek el a jutalmat, a mellyet

a Haza tinéktek, jószágos - tselekedeteitekért, böltséfségtekért, és a Haza-szeretetéért (*Patriotismus*) rendeltt!" *Melly szörnyű nagy esztetlenség!*

Illy szörnyen meg alázó, érzékeny szivét szaggató bántódásokat szenvedett a Király e két napon, a melly a históriában Frantzia ország' lakosinak el-törölhetetlen szégyenekre fog szolgálni! Illy rútvál bántak ezzel a XVII dik Lajossal, a ki szinte úgy, mint IV dik Henrik, minden Frantzia uralkodó Fejedelmek felett szerette népét, 's annak bölcsőségán nagy buzgóssággal munkálkodott: a ki szinte - úgy, mint Szent Lajos, jó erköltssei tisztaságával, és ártatlan életével, az alatta valóknak jeles, ritka példáját adta; a ki Eleinek minden hijában való pompáját (melly előtt hajdan a Frantziák mint a Rabok a porba mászkáltak) el-törölte, és emberi-szeretetéhez alkalmaztatott nyájasságával magát jobbágyai Attyának lenni meg - muttatta; a ki a költséges hadak, Eleinek irtózta-

tó tékozlása, a Népnek a miniszterektől lett nyomorgatása, és az ország - Árendátori által történt ország terhét, maga Királyi udvarában tett szük-költés, és más bölts közönséges rendeléseivel meg-könnyébbíteni igyekezte; a ki végezetre a nemzetet minden maga hatalmában lévő jótéményekkel illette; a ki az ország igazgatásában, és a nemzet igaz szabadságának erős, és tartós fundamentomon való építésén önként iparkodott; de a melyet, ez a háladatlan nép, fősvény, gonosz gyilkosok, és nagyra vágyakodó istentelenektől fel-indíttván, rész szerént Lajosnak joságával viísfza-élvén, jó-tévőjének, igaz, természet szerént való, született Urának, Királynak veszedelmére, 's erőszakos, és gyalázatos halálára fordított.

Kevés idővel azután *la Fayette* az *Árulóknak* (*párt ütőknek*) egész Planumát meg kémlelvén, 's meg tudván, azt a Királynak általadta, a ki egy titkos tanács gyűlés

után, *Orleans* hertzegnek mingyárt meg-parantsfolá, hogy Párisból harmad nap alatt el-takarodjon; Ez a hertzeg a Királynak lábaihoz borúlván, tölle engedelmet nyertt, úgy mindazáltal, hogy Anglia országba útazzon, a melly meg is történt: A Nemzeti gyülekezetnek több mint negyed része el-távozott; ezek az igaz szívű férjfiak nem akartak olly Gyülekezetnek tagjai lenni, a melly, a szemeik előtt forgó Király-ölést nem csak nem akarta meg akadályoztatni, sőt abba meg is egyezett, 's részesültt. Sokan közzüllök el-távozásaiknak okát írásba is adták; *Lally Tolendal* következőképpen írtt egy jó baráttyához küldött levelében:

„Az a meg-feddésre méltó város, annyiral inkább a büntést érdemlő Gyülekezet, mentségemet meg nem érdemlik, de szükség, hogy te, 's más te vélléd eggyet értő személyek engemet ne kárhoztassanak, olvastad már bizonyára írástomat, és abból, a mint benne feljegyeztem, észre-vehetted azt, a

mit még el - halgattam. Az én egés-
ségem (esküvéfemmel bizonyítom)
lehetetlennek tenné a gyülekezethél
való dolgaim folytatását: De ha ez az
eset nem volna is, erőm felett lett vol-
na tovább azt az undokfágot el - szen-
vedni, a mellyet én bennem, a sok ki-
öntött vér, a dorongokon hurtzoltt
fejek, a gyilkosoknak kezebből alig
menekedhetett Királyné, a rabon vi-
tetett Király, a ki az öldöklő gyil-
kosok között érkezett Párisba, s a
kinek szerentsétlen test - örzőinek fe-
jei előtte vitertenek, fel indított vala.
A hiti - szegettr Katonaság; a temér-
dek gyilkosok; a dühöfségekbén tán-
tzoló Afzszonyok, a gyakorta való
kiáltozás. „*Minden Püspököt a
Lampásra!*” abban az időben, mi-
dön a Király, hintójában két Püspö-
kök közört (a kik titkos tanátsofi va-
lának) ülven, érkezett Párisba; egy
flinta - lövés, a mellyet önnen ma-
gam láttam a Királyné hintójában
lőni; *Bailli Úr*, a ki ezt *egy
szép napnak* nevezte; a Gyü-
lekezet, a melly egyátallyában azt
végeze, hogy méltósága alatt légyen

a Királynak követése; *Mirabeau* a ki minden tartózkodás nélkül szemtelen bátorfággal a Nemzeti gyűlekezetben mondá, hogy az ország hajója távol léven, hogy futásában hátráltatna; most inkább szerentfészebben vitorlázna, mint máskor; *Barnave*, a ki ezzel nevetkezett, midőn körülöttünk a fok vér ontatott; a jó - erkölcsű, istenfélő *Mounier*, a ki húsz gyilkosok kezei kzzül tsak tsuda által szabadúlt - meg, a kinek fejét is győzedelem emlékeztető jelének akarák tenni. Ezek az okok indítottanak engemet arra az esküvéfere, hogy többet abba a fertelmes gyilkosok barlangjába nem lépek, a holott szívem fájdalmai miatt szóllanom sem lehetett, a holott hat hetek alatt haszontalan igyekeztem én, *Mounier*, 's más jeles férjfiak beszélteni; a holott az utolsó jó - tselekedetem, a gyülekezettől való el-távozásom lehetet, s a t."

Mindszent - havának 5dik, és 6dik napján történtt Gonofszágoknak nyomozásában a *Chatelet* nevü ité-

lő-szék munkálkodott, és számtalan bizonyságokat törvényes kérdéseire 's vizsgálására vett: ennek az ítélő-széknek egy követtsége a Királyné-hoz is el-küldetett, hogy őtölle bizonyság kérettesen, de ez a nemes szívű Fejedelem - Aszszony azt felelte: „En a Király jobbágyainak árúlónéja soha sem lézsek.” rövid idő múlva ismét más követtség küldetett, a melly bizonyságáért való kérését ismét elő-hozta, de a Királyné ekkor csak azt felelte: „En mindent lártam, mindent tudtam, 's mindent el-felejttem.”

A Királynak Párisba lett el-érkezése után a nemzeti gyülekezet is ebbe a fő városba által-menvén, tanátskozását a királyi Lovak-oskolájában tartotta. Annak leg ember-fégesebb tagjainak el-távozása után, a többiek annyival nagyobb szabadsággal munkálódtanak fel tett tzelýoknak el-érésén; azokkal együtt e végre munkálódtanak a Párisban lévő fokféle társaságok is, a mellyek között amaz el-híresedett Jákobinu-

fok társasága magát különösen kimutatta; ennek a társaságnak neve a Jakobinufok tempломától, a holt gyűléseket tartották, eredett. Ez a társaság végezetre olly hatalmas lett, hogy nem csak minden más társaságoknak, hanem, magának a nemzeti gyűlekezetnek is parantfolatokat adni mérészlott.

A nemzeti gyűlekezetnek tanátskozó patotájában lévő folyosók, (Gallerien) mindenféle nézőknek sokfágával vóltanak mindenkör tele. Ezeknek tapsolása, fütyölése, süvöltözése, lármája, s a t. a mellyek által a tanátskozásban lett tettzéseket, vagy részesüléseket jelentették; A gyűlekezett tagjai között pedig a Frantziák hirtelenkedő, 's fetsegő szokásokhoz alkalmaztatott tufakodások, egymás szemtelen gúnyolása — tsúfolása; az Elöl-ülőnek (a ki a rendtartást helyre akarta állítani) kiáltozása, tsengetése, s a t.; mind ezek a környül-álló dolgok a tanáts-gyűlést olly zábolátlanná — rendeletlenné tették, hogy ez a gyű-

lekezet bölts törvény adók tanátszékénék eppen nem tartathatott, hanem inkább, egy hal-áruló piatzhoz, a holott a hajós legények a kofákkal veszekednek, 's tzivakodnak, hasonlítottathatott.

Szüntelen tanátskozván, minden dolgokat öszve zavartanak; 's fel-forgattanak, és az által az újjításkon kapkodó köfségnek megelégedését, 's tettzését nyerték; A Királyt azt vallani kényszerítették, hogy ő *szabad akarattjából* jött légyen Párisba, és *szabad akarattjából* akar is ott maradni: Azt is rendelték, hogy ő annakutánna nem a Frantzia Orízág, hanem a Frantziák Királynak neveztesen; Az egész Frantzia birodalmot, szokásba vett tartományokra való fel-osztása helyett, 83 szakaszokra (*Departements*) osztották - el. Azt is el-végezvén, hogy a nemzeti gyülekezet el-múlhatatlan légyen, és minden második esztendőben újj tagjai válasszassanak, a melly által a nemzetnek a nélkül is el-hordozhatatlan terhe, esz-

tendei 4. milliommokkal szaporította; az is rendelkezett, hogy minden házi gazda, és polgár, egyszerűen katoná is legyen, és özfegyvel a nemzeti gárdát formálják; örökös, vagy születési Nemeség, és minden más méltósági nevezet (*Titulus*) el-törölletett, a nemes-tzímeres perfféttel való élés, és a izolgáknak a tímerék színe szerint való ruházttatások (*Libree*) megtiltatott; Azon felül az is rendelkezett, hogy a Papi-rend annakutánna fizetést nyerjen, minden fekvő ingatlan jószágai pedig, földjei, épületei, s a t. el vétetvén, kőnyaverére hányattassanak, 's azokból lassanként a nemzetnek adófságai kifizettefsenek. s a t.

A nemzeti gyülekezetnek tagjai magok között meg-egyeztének, hogy ezüst tsattjaikat a köz jónak javára által adják. Ez a történet a Párisiakat a hasonló tselekedetre úgyannyira fel-gerjesztette, hogy a ki azt önként nem akarta tselekedni, arra kényszerítetett, fok tol-

vajok futkóstanak akkor Párisnak úttzáin, 's mindenektől a kikkel szembe-találkoztanak, ezüst tzipellő tsattjokat, az Afzonyságoktól pedig arany lántzaikat kívánták a köz-jóra. A fejér személyeknek fül-függők erőszakkal le szakasztattanak, 's az által fülök minden irgalom nélkül meg-mettzetek; a tartományokból is igen sok ezüst tsatok küldetettek a fő-városba. Némelyek ezt a következő tréfás históriát beszélik; *Burgundiai* tartománynak egy kis városában nem lehetett 12. pár tsatoknál többeket öszve szerezni; A Polgári tanáts ezeknek számát igen kevésnek ítélvén, nagy summa pénzen tsatokat készíttetett; Egy utázó Úr, a ki oda éppen akkor érkezett, midön azok a tsatok elkészültek, kerdezé; mit akarnának olly fok tsatokkal tselekedni? a felelet e vala, „a nemzeti gyülekezetnek fogjuk azokat által küldeni.” „De, mond az Utázó, nem lett volna é könnyebb azok helyett a pénzt el-küldeni?” Jól mondja az

Ur, felelének ezek, de mi valóság-
gal arról nem gondolkodtunk.”

Azonközben minden felől lát-
tattanak a *Revolutziónak* szomorú
következései. Párisba a Nép között
a nyomorúság, és szegénylég, majd
leg felsőbb gráditsára jutott; Mun-
ka nem lévén, sok munkás jó em-
berek a kéttfégbe való eséshez közel
valának. A Király azért a munkás-
házakat fel - nyitatta, és a szegények
közzé nagy summa pénzeket osztó-
gattatott; A kenyér is igen meg-
kezde szűkűlni, és a nemzeti Gyü-
lekezetnek tagjai, a kik éppen akkor,
midőn a szűklég leg nagyobb vala, a
Papi rendek jószáginak el - vételén dol-
gozott, ezt a környül - állást tzelljának
el - éréfere fordította, a Papi - urakat a
Nép előtt gyűlölségeseffekké tévén. A
szegény oktalán Párisi köfségnek azt
hazudozták, hogy a Papi - rend a Pé-
keket pénzel arra vette légyen, hogy
kenyeret ne sütnének; ez által a köz-
nép úgyannyira fel - boszszankodott,
's meg - mérgelődött, hogy minden
Papokat a lámpafokkal fenyegetett.

Mindszent-havának 21dik napján a Kölség, egy ártatlan Péknek házára rohanván, azt a *Greve* piatzához vonta — hirtzolta. Ott ugyan a Polgári katonaság ötet maga óltalmába vette; de a meg-dühödött sokaság erőszakosan bánván, a szegény Péket a Lámpás póznájára fel-akasztá; 's azután fejét vette; A meg-öletett Péket annakutánna házához, terhes feleségéhez, visszavitték, a ki azt látván, el-ájúlt: A szerentsétlen Péknek fejét liszt mértékébe meg-mérvén; egy dorongra fel-szúrták, 's a Városon úgy hordozták; midön azzal a *Palais Royal*-hoz el-érkeztenek, ott meg-állván az az ember, a ki a fejét vitte, azt az *Orleans* hertzeg ablakai előtt háromszor meg-hajtotta. A Király, és a Királyné a meg-öletett Péknek feleségén meg-szánakodván, szép summa pénzel igyekeztenek vigasztalásán.

Egy nap sem múltt, hogy Párisba a kölség öszve nem tsoportozott volna. A fortélyoskodó Pártütők külömb-külobbféle híreket hir-

leltének, egyszer azt mondták, hogy az ország ellen párr-ütés támad, másszor hogy a *Cantrarevolutiótól* félhenni, és ismét hogy *Bertalan éjtzakája* (*) fog - indíttatni, s a r. Az ehez hasonló mondásokat némely nyomtatott kis könyvetskékkel akarták el - hitetni, olyan irások napjában százanként is adattattak - ki Párisban, a mellyek szemtelenek, és vakmerők valának. A mindent könnyen, el - hívő Párisi lakosok, mind azt igazság gyanánt vették, a mellynek itt csak egy példáját hozunk elő. — Egy szabó - mester azt költötte, hogy ő nálla 500. Katona ruhák (Uniform) rendeltettek az elkészítésre, 's abból mingyárt *Contra-revolutio* képzeltetett. Egy jó kedvű tsintalan ember egyik úttzáról a másíkra szaladozván, némely házak ajtaira krétával vonásokat tett, 's azonnal bizonyosnak tartatott a Páris-

(*) Bartholomäusnacht a volt Frantzia országban az a híres éjtzaka, a mellyen olly sok ezer *Protestans*ök ölettettek meg.

városnak fel-égettetése ; kétszeres
strázfák állítottanak azért az úttzák-
ra, 's egész éjjel égtenek a házak-
ban a lámpások, és a gyertyák, fo-
kak a félelem miatt nem is aludta-
nak; de a *Contrarevolutióból* sem-
mi sem lett, a város sem égett-el,
és a magokat bőltseknek tartó Pa-
risi lakosok tsudálkoztanak a jó rend-
tartáson, és hogy jó móddal az illye-
tén titkokat ki-nyomozván, azoknak
szerentfétlen következéseit el-hárit-
hatták.

A Párt-ütés, és öszve tsopor-
tozások a tartományokban is sokáig
tartottanak. 1790dik esztendőnek
elein majd egész Frantzia országban
ostromoltattanak a Nemesek' Ka-
stélyai. *Britannia* tartományban egy-
szerre 22. Kastélyok égettettek meg,
más tartományokban ki-prédáltatta-
nak, némely helyeken az illyetén
Kastélyoknak Urai is meg-ölettette-
nek, több nagy hatalomságokat el-
halgatván. Más nagy városokban
is történtenek hasonló zabolátlanfá-
gok, mint *Lugdunumban*, (*Lyon*)

Burdegalában, (Bourdaur) Tulingiában, (Toulon) Mafsiliában, (Marseille) Korszika szigetében, és sok más helyeken. — Mindenütt ki-tetzett a mindent meg-emésztő, 's el-pusztító függetlenség.

Még a Frantzia országhoz, tartozó *Ámerikai* új lakó-helyekben (*Koloniákban*) is rettenetes esetek történtenek. *Martinique* szigetében a szeretsenek, Európai uraik ellen 1789dikben, kisafzszony-havában öszve esküdvén, azokat meg akarák ölni, meg-győzettettek ugyan ezek, de még egynéhányszor fel-keltenek uraik ellen. — *St. Dominique* szigetében, a fejérek, a szeretsenek, és a *Mulatték* (*) egymással szüntelen viszszálkodtanak, ellenségeskedtenek. *Petit Gravebe* a *Kreoliaiak* a Párisi kölséget majmozták, leg-felsőbb Elöl-járójokat *Ferrand de Bandleres* urat meg-ölvén, ötöt a vá-

(*) *Mulatten* olyan barna emberek, a kik egy Európai férjfitől, és szeretsen aszszonytól származnak.

ros úttzáin győzdelmi pompával hor-
dozták.

XVI-dik Lajos látván az ország-
nak irtóztató zenebonás háborgását,
azon érzékeny szíve vérzett, 's azért
el-végezé magában hogy egy nemes
jeles tselekedete által a Nemzetnek
szíveit öszve szerkeztetse. — Eze
1790-dik esztendőben Böjtelő-havá-
nak 4-dik napján véghez is vitte; t.
i. Ministeritől kéfértetvén a Nemzeti
Gyülekezetbe meg-jelentt: Mihe-
lyest a Gyűlés palotájába lépett, kö-
zönségesen minnyájan tapsolának, és
az „Elljen a Király!” kiáltásokkal
hangzott a Város; a Gyülekezet tagjai
a Királyt állva, kalapjaikat kezek-
ben tartván, fogadák, az Elöl-ülő-
nek kar-székéből egy Királyi-szék
formáltatott, 's veres bársonnyal (a
mellyre arany liliumok valának szü-
ve) bé-vonattatott; Midőn a Király
le ültt, az Elöl-ülő jobb kezéhez,
a Ministerek pedig bal kezéhez állot-
tanak, 's az öröm kiáltozás újjon-
nan kezdődött.

A Király annakutánna székéből fel-állván, hajadon fővel, 's nagy méltósággal (a melly inkább személynéhez, mint fő-rangjához tartozni láttatott) egy hosszú, ízépen rendeltt beszédet tartott, a mellyben ő a *Konstitutziónak* rendelkezéseibe tökélleresen meg-egyezett, a törvénynek maga engedelmeségét is meg-igérte, és mind azokat önnön maga ellenségének vallotta, a kik a *Konstitutzióval* ellenkeznének. — Az alatt az idő alatt, míglen a Király beszédét olvasta, igen meg-illetődött, 's ez az ő illetődése a Gyülekezet tagjaira is, és a nézőkre alraltatott; a tartott beszédnek el-végzése után minnyájan tapsolni, és kiáltozni kezdének, „Élljen a Király!” „Sokáig élljen a Király!”

Az Elöl-ülő is a Királytól tartatott beszédre, szép feleletét elolvastván, Lajos a Gyülekezettől eltávoza, az Elöl-ülő ötet az ajtóig, a gyülekezet tagjaiból álló követtség pedig, Királyi palotájáig késérték. A Királyné, a ki a *Delfint* kezénél fog-

va vezetvén, a Palota előtt sétáltt, a Királyt, a gyülekezetnek követivel együtt meg látván, elejekbe mennt, 's a Gyülekezet tagjaihoz így szóllott: „En is egy ítéletbe vagyok a Királlyal, és tiszta szívemből hozzá járúlok tselekedetéhez, a mellyet népéhez való szerelme okozott; imé itt vagyon az én fiam! szüntelen leg jobb attyának jószágos-tselekedeteiről fogok véle beszélgetni, 's még kitsínyfégeben arra fogom tanítani, hogy a törvényeket, a mellyeknek (a mint reménysem) ő gyámola fog lenni mindenkor fen tartla.”

A Király a Nemzeti gyülekezettől el-távozván, mindjárt az rendelterett, hogy annak tagjai, a jelen lévő nézőkkel együtt, a polgári hitet le-tegyék, a melly dolog végbe is mentt. E vala az esküvésnek formája: „En esküszom, hogy a Nemzetnek, a törvénynek, és a Királynak híve lészek, és minden erőmből a Nemzeti gyülekezettől hozatott, 's a Királytól jóra-hagyatott tör-

vényeket fen-tartom.” ez a dolog is mindenütt majmозtatott. Párisnak minden osztályai ezt a hitet hasonlóúl le-tették.

Ezen a napon mindenek nagy örömbe merültenek, 's estve a város meg-világosított: Annakutánna a meg-mondott hólnapnak 14dik napján háláadó innep tartott, és a Város ismét meg-világosított; A Város házának meg-világosítása 20000. *liverbe* teltt. Ez a haszontalan tékozlás abban az időben történt, a mellyben a szükség, 's nyomorútság Párisban majd leg-felsőbb pontját el-érte.

XVIdik Lajos Párisban való lakozásában, olykor-olykor a közönséges házakat meg-látogatta, — meg-visgálta. Sz. György-havában, a Királynéval együtt a Sz. Antal külső vároffában lévő nagy tükör fábrikát nézegette-meg. Az abban lévő munkások ötet körül-vették, azért

'sebében nyúlván *Assignatokat* (*)
vert - ki, 's közöttök el - akarta oszta-
ni; de egy szempillantásig gondol-
kodván, ismét 'sebébe vizsgálta tette,
mondván: „Fijaim! ezeken az *As-
signatokon* fokot vesztenétek, azon
kívül azoknak kész pénzre való fel-
váltása tinéktek nehézséget, 's idő
vesztegetést okozna; mennjete az
én nevemben *de Villequier* Úrhoz,
ő tinéktek tallérokat fog adni.”

Midőn a Király hintón ismét
vizsgálta mentt, a nép *Sz. Honorius*
Külső - várofsában szünetlenül kiál-
toza: „*Éljen a Király! éljen a
Királyné,*” Ezzel az alkalmatossá-
gal monda a Király: „Még is jó
nép ez, ha az ember látogatására
mégyen.” A Királynénak egy ud-
vari Afzizonysága (*Dámája*) fele-
le: „Igen is, de nem olyan ám,
mikor ő mégyen látogatni.” Erre
mindjárt azt jegyzette - meg a Ki-

(*) *Assignat*: papiros pénz, mint nálunk a
Bankótzédulák, de azokat nagy veszte-
séggel lehet kész pénzre váltani.

rályné; „Az a dolgz onnan származik, mivel a nép akkor idegenektől igazgattatik.”

Lajosnak Leánya Sz. Gyötgy havának 7dik napján éltt leg először a Szentféggel (*Ūr-vatforájával*) a Sz. *Germain l'Auxerrois* templomában; ez előtt, a nap előtt lévő estve Attyának lábaihoz borúlván, áldását kérte. Akkor Léannyához így szóllott: „Kedves Léanyóm! te az én áldádomat kívánod, és én azt egész szívemből adom; érted, és jól tudod ennek az istenes tselekedetnek a mellyel most először élsz, nagy méltóságát; az Istenhez való kötelességedet soha el ne felejtse. Kedves Gyermekekem! a vallásnak fő-tzikelyei légyenek magad viseletének törvényei, mivel mi azoknak megtartására, példa adás okáért másoknál inkább köteleztetünk. Bóldogtalan állapotunkban egyedül a vallás adhat elégséges vígasztalást; már elég idős vagy, szenvedéseinknek érzésére, még arról te vélled soha sem szóllotam, de most (úgy tartom)

hogy szívemet te előtted fel-fedezhetem; a mi szerentfétlenségünk igen nagy, de az engemet annyira nem búsít, mint orizágaimnak boldogtalansága. Az ártatlanok imádsága az Isten előtt kegyelmet talál; könyörögj azért önégie minden lehető áhétatolsággal, hogy szerentfétlenségeinknek, kiváltképpen pedig a Népem (a mellynek, a mint mondottam mostani állapotja szívem fájdalmára vagyok) boldogtalanságának végét adni méltóztasson."

A Király annak meg-bizonyítására, hogy a maga királyi hatalmával meg-erősített ország-ujj rendeléseit (*Konstituzióját*) fel is kívánnya tartani: Pünköft havának 29dik napján következő végezését hirdettette-ki:

„Az időnek környül-állásai, a Frantziák egygyesüléseket, a törvényhez való kaptiolásokat, és a Rendeléseknek minden erejeből lehető előmozdítását most leg inkább kívánják; ezeket a józan indulatokat a nép-

ben fel-gerjeszteni én mindenképpen igyekeztem; önnön magam, a Nemzet hely - tartóihoz vífelterett bizodalmonnak bizonyos, és igaz példáját adtam, mivel leg nagyobb kívánfágom vala mind azt el-követni, a mi az Alatt - valóim bóldogfágát, 's Frantzia ország szerentséjét öregbíthetné. Mi módon lehetett tehát, hogy az a fontos munka, a mellyben én a Nemzeti gyülekezettel egyetemben a nép szabadságának helyre-állításán foglalatoskodom, a köz-jónak ellenségeitől el - rontathattott? Ah! mint nem igyekeztek némelyek a Népnék fel - haborittatásán! majd fundamentom nélkül való éjjesztő képzelésekkel, és az általam jóra hagyatott, vagy meg-erősítettett nemzeti gyülekezet végezésének balra való magyarázattjával; majd az által, hogy az én tselekedeteimbe kéttféget okozni mérészlette nek, a mellyek nem tsak fundamentom nélkül való, hanem férelmek is; majd pedig az által, hogy némelyek a szentséges vallásnak fzi-

ne alatt önnön hasznokat, 's gonosz indulattjaikat rejtegették? Az olyan büntetésre méltó vakmerő ellent-állás engemet nem csak érzékenyen meg - ízomorít, sőt egyfszermind egész haragomat is fel-indíttja. Fő gondom mindenkor az, hogy minden hasonló dolgokat le - nyomhas-sak, vagy el-hárithassak, még a je-leknek meg-tiltását is atyai gondos-kodásomra méltatlannak nem íté-lem; Ennek meg-fontolásától indít-tatván, és azt meg tudván, hogy az országnak több részeibe némelyek a nemzeti kokárdáktól (a mellyet én is viselek) különböző kokárdákat hordoznának, annak tilalmát jónak itélem, mivel az olly különbözőség kedvetlen következeseket okozhat-na; annakokáért minden országaim hív jobbágyainak meg-tiltom a más kokárdáknak hordozását, az orszá-gnak minden lakosit intvén arra, hogy beszédeikből, és írásaikból, minden szemre való hányást, dorgálást, s. a. t. a mellyek mások szivét fel-hábo-ríthattják, el - távoztassanak, hogy

a gonosz tselekedetekre alkalmaz-
tosság ne szolgáltasson.”

„Lajos.”

A Nemzeti Gyülekezet azt kí-
vánta a Királytól, hogy a magát,
's familiáját illető esztendei költségek
eránt magyarázatot tenne, Lajos a
Nemzet szeretetését, 's bizodalját kí-
vánván meg-nyerni, ezt is meg-tse-
lekedte. — Jóllehet ő uralkadásának
kezdetétől, különösen pedig a *Re-
volúciónak* idejétől fogva, nagy vál-
tozásokot tett, udvarában a szűkebb
költséft rendelvén; még is esztendei
költségei 31. milliommoknál többre
mentenek-fel. A Király a nemzeti
gyülekezetnek azt jelentette, hogy
ő 25. milliommoknál többet eszten-
dönként nem kíván, 's arra a N.
Gy. azt rendelte, hogy ennekután-
na ez a most nevezett summa min-
den következő Királyoknak elegen-
dő legyen.

De még azzal is meg nem elé-
gedvén, azt kívánták, hogy a Ki-
rály azokat a Kastélyokat nevezné-

meg, a mellyeket maga számára meg akarna tartani, hogy a többiek a Nemzet hasznára el - adatassanak. A Király 18. Kastélyokat hozzájuk tartozó földekkel együtt (a mellyeket magának ki - kértt) nevezett-meg; ezen a Nemzeti Gyülekezetnek némely tagjai fel háborodván, morgolódtanak, vóltanak közöttök olyanok is, a kik sérelmes szókkal való jegyzéseket tettek. Azt meg tudván Lajos Király, meg-változtatá gondolattját, 's a nemzeti gyülekezetnek e következő levelét írta, a mellyből ki tettett, hogy ő nem a maga, hanem egyedül a köz - jó - nak elő - mozdításán igyekezett:

Uraim! Jól tudják azt, hogy én egyedül az urak gyakori kérésére tettem esztendei költségeim, és a meg-tartani kívántt Kastélyaim eránt való magyarázatomat: most azt értem hogy azoknak magyarázattja, a mint az a *St. Priest* Úrtól által adatott Laistromból ki tettik, bal értelembé vétetik, nem tartom azt még egyszer elő-hozni szükségesnek.

hogy én mind azokat, a mellyek
 személliyemet, és vigaságomat ille-
 tik, nagyra nem betsüllöm, és hogy
 azokat a köz-jónak okáért örömett
 fel-áldozom; azoknak egy részét a-
 zért önként által-adom, jöllehet én
 azokat, vagy a köz - jóért, vagy
 Páris városa lakosinak kellemetes fé-
 tálalásáért akartam meg - tartani; Ma-
 gamat tehát csak e következő Ka-
 stélyok meg - tartásában határozom-
 meg: *Louvre*, *Thuillieren*, a mel-
 lyeket Párisban való lakozásom szük-
 ségefekké tett, *Versaille*, *Fontai-
 neblau*, *Compiagne*, *St. Cloud*, *St.
 Germain*, és *Rambouillet*, hozzá-
 jok tartozó jószágokkal, 's erdőkkel
 együtt. Által lártják azt is, hogy
Pau nevű Kastélynak (a mellynek
 femmi jövedelme fints, meg - tartá-
 sa, nekem szükséges: Azonkivül le-
 hetetlennek tartom, *Bearn* lakosi-
 nak kérését meg - vetni, a kik azon
 esedeznek, hogy az a Kastály, a melly-
 ben IVdik Henrik született, min-
 denkor Maradékinak kezei között
 maradjon."

„Lajos.”

Szent Jakab-havának 14dik napján, egy nagy árkokkal bé-kerített réten, a melyet *Márs-mezejének* neveznek, a Nemzet a Frigy-Oltar (*Bundes-Altar*) előtt hitét letette; e végre egy ifzonyú nagy 465. ölnyi hoszszú, 's 265. ölnyi széles, harminzszorofson egymás mellett álló padakkal környül-véte-tett kerek-néző-hely (*Amphitheatrum*) készítettett-el; a mellynek egyik végén egy pompás háromszoros gyözedelmi kapu, másikán, a katonai oskola mellet egy fából való fedeles folyosó, (*Gallerie*) a közepén pedig a hazának oltárja építetett vala.

Az előtte való napon a Király, személlye szerént, a nemzet Gárdák követtjeit, és a Frantzia Ország minden tartományiból öszve-gyűltt Regimentjeit mustrálván, hozzájuk egy szép beszédet tartott, a melyet ezekkel a szókkal végzett: „Mondjátok-meg társaitoknak, az ő Királyok nékiek Attyok, bátyok, 's barátjok, ő másként nem lehet bóldog,

mint ha ők is böldegok; másként
 nem lehet nagy, mint az ő ditsős-
 ségek által; másképpen nem lehet
 hatalmas, mint az ő szabadságok ál-
 tal; nem lehet gazdag másként, mint
 az ő bölgoságok által; és csak az ál-
 tal szomoríttathatik meg leg inkább,
 ha ők nyomorúságban vagynak.
 Mondjátok meg nékiek ezeket az én
 szavaimat, vágy is, szívemnek in-
 dúlatit, kiváltképpen pedig a fze-
 gényeknek, a kik alatsfony szalma
 kunyhókban lakoznak, és azoknak a
 szerentséltleneknek, a kik a szegény-
 ségnek menedék helyében keresték
 óltalmakat. Mondjátok meg nékiek,
 hogy, ha én ti veletek az ő lakó-
 helyeiket meg nem látogathatom is,
 leg alább hozzájok való szeretetem-
 mel, 's a törvényekkel, a mellyek
 a szegényeket óltalmazzák, nállok
 fogok lenni. Mondjátok meg vé-
 gezetre Országom külömb-külob-
 féle tartományjaiban, hogy men-
 nél előbb bé-tölthetem fogadásomat,
 a mellyet tettem, hogy familiáru-
 mal együtt őket meg fogom látogat-

ni, az én szívem is anyyival hamarabb fog meg-vígasztaltatni.”

Sz. Jakab - havának már jelentett 14dik napján reggel 4. órakor a mondott padak rakva vóltanak emberekkel, a kiknek száma 8. órára, egy fél millomra nevededett; a férjfiak többnyire egy forma katonai ruhákban, a fejér személlyek pedig a Polgári tanáts parantsfolattjából fejéren valának öltözve, három színű nemzeti pántlikákkal fel-ékesítve; nyóltz óra után az eső kezdett esni, a melly azt az egész nagy számból álló gyülekezetet meg-nedvesítette, de azzal semmit sem gondoltak. Némely elmés emberek fel-kiáltottak: „a Fő-readi igazgatást szeretőknék (*Aristocrat*) könyvei ezek a tsepek, a mellyek reánk esnek.” A fel-fegyverkezett Polgárok pedig az esőben az óltár körül tántzolásnak. —

Kilentz órákor kezdett a nagy nemzeti *Processio*, meg-indúlni. Elöl mentt a Párisi nemzeti lovas

Gárdának egy része, dobokkal, és trombitákkal, azok után jövének a Párisi Választó Urak, ezután a Párisi Polgár katonaságnak egy gyalog része hadi muzikával, ezek után *Bailly* Úr polgár-mester a polgári tanáttal, végtére a nemzeti Gárdának követjei a frantzia Regementekkel együtt, a mellyek Frantzia országnak 83. szakaszaiból valának, és magokkal ugyan annyi zászlókat vittének; ezekhez kaptsolá magát egy 400. 10. és 14. esztendőök között lévő gyermekekből álló *Battalion*, és egy más *Battalion* öregek, 70. és több esztendősök. Mídon a XVdik Lajos piátrához érkezének, eleikbe jövének a nemzeti gyülekezetnek tagjai fekete ruhákban, *de Bonnay* Elöl-ülő Úr vezérése alatt. A fel-fegyverkezett Polgárság két felé oszolván, ezeket maga közibe vette, 's úgy mentt ez az 50000. emberekből álló gyülekezet a *Mars-mezejéig*, a hová 12. órakor el-érvén, az ágyúknak dörgéseivel, 's fél milliom emberek kiáltásával fogadtatott.

A nemzeti gyülekezet tagjai, a Polgári Tanács, és Választó Urak a folyosóra, rendelt heyeikre elmenének, a fegyveres polgárság a *Márs-mezeje* két szélén rendre állott, más két szélére az óltárral által ellenben pedig a gyermekeknek és öregeknek két *Batallionja*; az óltár körül állának a tartományoknak követtjei, 's annak gráditsain a hadi musika.

Azonközben a Király is, Ministereitől kérésre a *Thuillieren* Udvarból ugyan oda indult; azon a hintón mentt, a melly egyedül a Koronázás alkalmatosságára vala rendelve. Midőn ő a folyosóra felmentt, nagy örömmel fogadtatott; ugyan ez a tisztetség adattatott a Királynénak is, a ki két gyermekeivel a folyosón meg jelene; Ennek együgyű, de jól rendelt ruházattja szépségét igen nevelte. A Király a N. Gy. Elöl-ülőjének bal keze felé le ültt, háta megé telepedvén a Királyné, és *Monsieur*, a Királynak öregbik öttse.

A *Frigy-óltáron* az *Autun* városának Püspöke olvasott Sz. Misét, a kinek 60. Papi-Urak (a kik Páris Városának 60. osztályait jelentették) szolgálnak; a melly idő alatt a jelentett 83. zászlók bé-szenteltettek.

A Sz. Mise után *la Fayette* a fegyveres polgárság nevében hirteltette, a mellyet az egész katonaság is meg-tselekedett. Azután a N. Gy. Etöl-ülője, 's annak tagjai esküdtenek meg; Azonközben pedig az ágyúk dörgöttek, a muzika hangzott, 's a közönséges örömkialtások az eget érték.

Végtére a Király is székéről felállván, egynéhány lépésnyire előmentt, 's ezt a következő esküvésnek formáját olvasta-el „En a Frantziáknak Királya, a Nemzetnek meg-
 esküszöm, hogy minden hatalmat, a melly az ország *Konstitúziójának* törvényei által nékem adattatott, a *Konstitúciónak* fenntartására fordítom, és a törvények”

véghez vitelére — gyakorlására vigyázni fogok.” Minekutánna a Király ezeket a szókat el-olvasta, a papiroft félre-tévén, nagy méltósággal karját ki-nyújtván, halkal, 's jelesen monda: „*En arra esküszöm!*” Ebben a szempillantásban a Királyné is a *Delfint* fel-emelé, hogy ötet a Nemzetnek megmutatná, és ebben az esküvésben részesé tenné.

Akkor az igen nagy számú nézők is fel-állván, hasonlóul megesküdtenek. A rettenetes örömkialtozás: „*Éljen a Király! éljen a Királyné!*” az ágyúk dörgéseivel, 's a hadi muzikákkal egyefülvén, vetett ezeknek a tzerémóniáknak végét.

Eftve egész Páris megvilágosított, a Király is a *Thuilleries* Palotáját igen pompáson világosította meg, a mellyet még ő előtte soha egy Frantzia Király sem tselekedett: az arra következett napok is nagy örömben töltettek-el, ki-

váltaképpen pedig Sz. Jakab-havának 18dik napja *Illuminatziókkal* 's más inneplésekkel ékefittetett. Ugyan ezen a napon *la Fayette* Frantzia Ország fegyveres polgárjai követjeit a *Márs* mezején, izámtalan nézőknek jelen-létében, mustrálta; a mustra után a polgári katonák ötet környül-vették, 's körüllötte Rendtántzot (*Reihentanz*) tántzoltanak. Minnekutánna a követek tartományaikba visszsa-térének, Páris városa valamennyire meg-tsfendefedett, és a polgárok ismét munkájokhoz látának, a mellyeket nem kevés károkkal 14.'s több napoktól fogva (a nemzeti innephez tartozó dolgokban foglalatoskodván) el-mulattanak vala.

Ez a nemzeti innep ugyan azon a napon Frantzia országnak minden tartományaiiban a lakosoktól kevesebb vagy nagyobb pompával tartatott, és az a rendelés tétetett, hogy az az innep minden esztendőben meg-újjíttafson. A nép számára időről időre olyan játékok tartattanak, a mellyek a *Revolütziót* kellemetessé te-

hették, hogy az ollyas szemfényvesztő játékok által tántorgásaiban meg-tartafson, és az által a szükfégert, 's nyomorúfágot, a melly minden helyeken kezdődött nevedekni, el-felejtse: úgy mondatik, hogy a Párisi polgár tánáts, a *revolutzió* kezdetitől fogva, az illyetén nemzeti innepekre, *Illuminátziókra*, 's hasonló hijában való dolgokra, 80. milliom *Liver* summát adott légyen ki.

Külömben is ez a *Revolutzió* az országnak rettenetes költségeket okozott, és azt fok hasznos, munkás embereitől meg-fosztotta. Számban véttetett az is, hogy Frantzia országban az új országlás idejétől fogva 220000 lakosok az igazság szolgáltatásában foglaltoskodtanak, és hogy azoknak fizetések 4. milliomokra mentt legyen fel; már most ezt a terhet az ország viseli, mivel a N. Gy. azt rendelte, hogy ennekutánna az igazság ingyen szolgáltatfson; az az a perlekedő-felek a törvény székeknek semmit se fizessenek, de azért min-

denek (akár perlekednek azok akár sem, tartozzanak erre a nagy költség-re fizetni. Ebből által lehet látni, melly nagyon nevedik közöttök a perlekedés' kívánsága. A polgári ranáts - uraknak száma az egész országban 730000, a kik a városoktól fizetternek. A polgári katonaság-nak száma pedig 2. milliomból álló, a kik változva strázsára tartoznak menni. A Párisi polgári katonaság 1790dik esztendőben 4. hónapok alatt 2076000. *liverben*, a nemzeti Gyülekezet pedig minden költségeivel együtt 12. milliombba teltt.

A költségek szüntelen szaporodtanak, a pénznek bé-vétele pedig meg-kifesebbedett, az adók rendetlenül fizettettek, mivel a Kötség minden fizetést szabadsága fértődésének tartott, erőszakkal pedig nem lehetett velek bánni, mivel az új rendelések szerént, azok is, a kiknek fizetni kellett vala, fegyveres emberek valának. A N. Gy. a mellynek leg első kötelelsége szerént az

ország-kintse romlott vóltának helyre állításán kellett vólna munkálkodni, egyedül a jövendő gazdálkodáson dolgozott, 's e mellett való tanátskozásában az országnak minden kintsét el-tékozlotta.

Nekker Úr ebben a fontos dologban a nemzeti Gyülekezetnek jeles irásokot, de minden haszon nélkül, adott - bé: azért haszontalan próbáit meg-unván, tiztségét lé-tette. A N. Gy. szolgálatija le-tételéért tífúolva ki-nevette, és az a Nép, a melly ezt a férjfiút hajdan mint bálványát imádta, a kinek el-távozása miatt a *Revolútzión* kezdette, 's viszfza - jövetelének napját (mint egy gyözedelmi napot) inneplette; ez a változó, 's önnön magával ellenkező nép annak el-menetelén örvendezett. Úrtjában ötet, jóllehet a Királytól, a nemzeti Gyülekezettől, és a Párisi polgár-tanátsától úti levelei, vagy *Paszusi* lettenek légyen, még is meg-tartották, a míg az el-eresztésére való parantsolat a nemzeti

Gyülekezettől el nem jött. *Vesoul* helységben kevés híjja volt, hogy a néptől fel nem akasztatott.

Nekkernek el-távozáfa után a N. Gy. vállalta magára az ország-kintfének igazgatását, 's mindent papirossal fizetett, mivel igen sok *Assignatok* készítetttenek-el, a mellyeknek vizfsza-váltására a Papi jószágok rendeltettenek, és a pénznek naponként nevedett szüksége azokkal pótoltatott; azoknak nagyobb hitelt akarván szerezni, az a végezés tette, hogy a papi jószágok el-adatratásának alkalmatosságával tsupán csak az *Assignatok* vétessenek el pénz helyett, 's annakutánna az olly módon vizfsza tért *Assignatok* megégettesenek. Melly kevés hitelt tudtanak az által ennek a papiross pénznek adni? jól tudatik.

Kiváltkeppen azon munkálkodott a N. Gy., hogy a Király hatalmának, 's méltóságának minden részét, egyikét a másik után el-véven, magának tulajdoníthassa; A

had indításra, és frígy-kötésre való jussát el - vette, azt is rendelte, hogy a Király a N. Gy. engedelme nélkül 20. mértföldnél tovább Páristól el ne távozhasson. A Királyoknak azt a szép *Privilegyiomát*, jussát, u. m. a gonosz-tévőknek megkegyelmezését el-törölte; s a t. kényszerítette azonkívül Ministereit elereszteni, 's azok helyett másokat fel-venni, és így ötet egyedül az ország első tisztviselőjének tartotta.

A többek között egy törvényt adott - ki, hogy a szentelt papok a polgári hitet le-tegyék. Ez a törvény szörnyű háborgásokat okozott az országban; leg nagyobb része a Papi rendnek nem akart meg-esküdni, és azért vagy az országból ki költözött, vagy a köfségtől rettenetes dühösködő illetlenségekkel bántódott. A Lakosoknak egy része nem akart az isteni tiszteletnél meg-jelenni, a mellyet olly-hite - szegett Pap tartott. Azokaért azok, a kik jószágaikat pénz-

re fordíthatták, más országokba útazának, 's az által Frantzia országnak nyomorúsága nagyra nevedett.

A Király attyának húgai is, u. m. XVdik Lajos királynak leányai nem akarván az ollyan papok által tartatott Isteni szolgálatban imádságokat tartani, a Párisi polgár tanátstól *Passusokat* kértenek, hogy az országot el-hagyhassák, 's Romába útazhassanak; ez az út valójában fenkit sem indíthatott volna fel; de ezen az alkalmatóságon a *Jakobinusok* mohon kapván, a népet felháborították a gyilkosságra, 's ragadozásra ösztönözték, azt állítván, hogy az alatt vagy Párt-ütés, vagy valamelly gonosz *Planum* volna elrejtve. Egész Páris, és a körülötte való helységek annyira fel-gerjesztettek, hogy a Polgár-mester, egynehány tanátsbéli Urakkal a Királyhoz menvén, azon kéré, hogy azt az útazást meg-hátráltatná; de a Király nékie azt felelte. „Az emberek jussainak lett ki-hirdetése, 's az országnak törvényei, minden

magános, vagy tisztséget nem viselő személyeknek meg-engedik az útazást, és az országnak magok tetté-
fiek szerént való el-hagyását, mi-
vel tehát az én Nénéim is az or-
szágnak polgárnéi, 's hivatal nélkül
való személyek, nékiek is az or-
szág más polgárnéihoz hasonló jus-
fok vagyon."

Azért tehát a Hertzeg Afz-
szonyoknak, útazása fontos ország
dolgává tétetett: ebből az okból,
mind a nemzeti gyülekezethez, mind
a Királyhoz különös követség kül-
derett; de a Király már mondott ér-
telmében meg-maradott, és a Her-
tzeg Afzszonyok 1791dik esztendő-
ben Böjt-elő-havának 19dik napján
éjtzaka el-útazának. Midőn ők *Ar-
nay le Duc* helységében el-érkezé-
nek, az ott való polgári-tanáts őket
meg-tartóztatta; a Hertzeg-afz-
szonyok azért a Nemzeti Gyüleke-
zeter egy levél által kérék, hogy
tovább való útazások meg-enged-
tessen,

Ezen a levelen a Gyülekezet igen fokáig, 's erősen tufakodott, 's viszfzálkodott, de végtére *de Me-non* Úr így szóllott: „Egész Európa fog azon tífudálkozni, ha megtudja, hogy a N. Gy. két Úri Afzfzonyoknak útazásán, a kik inkább akarnak Romába, mint-fem Párisba mifét hallani, 4. egész órákig tufakodott, 's tanátskozott.” Azért a végeztetett-el, hogy az egész dolog a Királynak tettzésére hagyattafson; e végre a Király mindjárt egy fiető Postát küldött - el *Arnay le Duc* felé azzal a parantsolattal, hogy az ő nénnyei szabadon eresztfsenek út-tjokban, de ennek a helységnek parafztjai, annak ellene - állottanak, 's a nemzeti gyülekezethez követe- ket küldöttek, 's midön ezek az Elöl-ülönök parantsolattjával viszfzajövének, akkor eresztették, a Hertzeg - afzfzonyokat szabadon.

Azonközben a *Jákobinusok* nyug-hatarlankodván, a Népet ez által a történet által fel-izgatták, 's *Orleans* Hertzeg is, a ki *Angliából* viszf-

fza-tértt, gonosz emberei által fok-
 féle hazuglágokat terjesztetett a nép
 közzé; azt is beszélték, hogy a
 Királynak öregbik öttse is el akar-
 na utazni; azt is hazudozták, hogy
 azok a Hertzeg-afszzonyok a *Delfint*
 leány ruhában magokkal el-vitték
 légyen, és hogy az a gyermek, a
 melly az ólta a Királynénál vagyon,
 nem a *Delfin*, hanem más ő helyé-
 be tétetett közönséges gyermek vól-
 na. A népnek leg alacsonyabb for-
 sából öszve-tsoportozott sereg, egy-
 néhány istentelen gonosz - révöktől
 vezéreltetvén, a Király öregbik öt-
 tsének palotájába rohantt, hogy kép-
 zeltt úttjában ötet meg-akadályoz-
 tassa, es midön hintón a Királyhoz
 mentt, mindenütt követte a Kötség,
 's erőszakosan a *Thuillien* Királyi
 udvarra akartt rohanni, de az el-ér-
 kezett polgári katonaságtól visszsa-
 kergetterett.

Még nagyobb vóltt a háborgás
 azon a napon, a mellyen a N. Gy.
 azt végeze, hogy a Király nénnyei-
 nek útazása, az ő szabad tettzésére

hagyattafson. A hal - áruló asz-
 fzonyoknak, tséltfap, feslett erkölsű
 leányoknak, napfzámofoknak, 's e-
 zekhez hafonlóknak öfzve-tfoporto-
 zott fokásága a király ablakaihoz
 menvén, azt kívánta, hogy ő a Her-
 tzeg aszfzonyoknak vizfza - úrazá-
 sokra parantsolator adjon. *La Fayette*
 akkor a polgári katonafágnak egy
 részével, ágyúkat is hozván magok-
 kal, el érkezett; *Bailli* úr Polgár-
 mester is meg-jelenit, de ez a nem-
 zetnek sepreje őtet a Lámpás pózná-
 jával fenyegette; azért a Királyhoz
 menvén, egy beszédet tartta, a melly-
 ben őtet a fzelédféggel való bánás-
 ra kérte. A Király azt felelte:
 „Más, mint fzeléd módon én nem
 is akarok bänni, de a mellett az
 állhatatofság is fzükféges, hogy a
 nép tanúlljon végtére a törvénynek
 engedelmeskedni, nem pedig min-
 denkor törvényt fزابni.” Azután a
 Király *la Fayette*nek azt parantsolá,
 hogy azt a köfséget egymástól el-
 fzelleszfze, a mellyet meg is tsele-
 kedett.

Igen könnyű meg-gondolni, melly nehezen estenek a Királynak az ilyen történetek. A sokféle boszszankodás, bú, és bánat végtére erős természetét meg-győzték; ahoz járúlt az is, hogy szokott testi gyakorlását, a vadászatot, Párisban való lakozása óta nem követhette. Lajos az által halálos betegségbe esett! hideglelés jött reája, a melly vérhányást okozott; de próbált orvosinak segedelme által meggyógyúlt, hogy még nagyobb alá-zódást, és boszszúságokat szenvedjen.

1791. esztendőben Sz. Györgyhavának 17dik napján a Király egész familiájával együtt udvari kápolnájába mentt, hogy ott az *udvari alamisna osztogató* (Groß-Allmosenpfe-ger) *de Montmorency Kardinálnak* (a ki a polgári hitet le nem tette) miséjét hallaná. A Polgári katonaság, a ki a Királyi udvarnak belső részét irtázfálta, nem akartt szolgálatot tenni, 's a Király előtt fegyverével *presentálni*, mivel ő egy

ollyan polgári esküvés nélkül való Papnak miséjét akarná hallani. Igen nehezen veheté *la Fayette* ezeket a Polgári katonákat kötelestlégeknek végbe - vitelére; ez a dolog Páris-ba mindjárt újj fel-háborodást okozott; A fel-haborgatók szokott módjokkal izgatták-fel a köfséget a Királyi familia ellen. Mindeneknek tudtára vala, hogy a Király a következő napon *St. Cloud* Kastélyába, Páristól egy mértt-földnyire fogna utázni, hogy ott a húsvét innepét tölthesse, és a szentféggel (*úrvat/orájával*) élhesse? mindenütt azt hirlették, hogy ez az út a *Contra-revolutio* miatt való titkos planum légyen, és így fokféle hazugságok terjesztetnek - ki.

Annak a hólnapnak 18dik napján reggel az *Orleans* hertzeg *Palais Royal* palotájában való úgró kúttjainak vize ugrani kezdett, e volt a pénzel meg - rontatott népnek jel-adása: Ennek a Palotának oszlopain, 's a városnak más helyein, nyomtatott czédulák voltanak fel-

ragasztva, ez alatt a felül való irás (*titulus*) alatt; „A mezétlábos Tár-faságnak végezete a Király Kommu-niója eránt, 1791dik esztendőben Sz. György-havának 17dik napján.” eb-ben az otsmány, és szégyenítő könyvben a Király vádoltatott, 's a nép a párt-ütésre fel-indíttatott.

Tizenegy órakor *St. Cloud* Kastélyába akartt a Király úrazni. Az udvar előtt állának a hintók, és *la Fayette* a polgári lovas Katoná-ságnak egy részével a Királyi felsé-geknek késérésére jelen vala. A kös-fég már csoportonként öszve-gyüle-kezett, 's nem igen távol tsendes-sen állott; midön a Király, famili-ájával együtt a gráditson le-mentt, és a hintóba ültt, akkor a fel-hábo-ríttatott seregeknek gonosz vezér-jeik jelt adának, 's mindjárt min-denfelől rettenetes órdítással öszvé-töldülának.

A Párt-ütők az egész városban a harangokat félre-verték, 's lármát doboltattak, és a mindenünnen öszve-szaladó népnek serege nagy számban szaporodott; a lovak gyeplűit meg - ragadták, 's azt kiáltozták, hogy a Királynak útazását semmi módon nem akarnák meg - engedni. A Király bátran maradt, 's a hirtaját körül-vévő polgári katonáknak azt parantfoltta, hogy az útra erővel helyet tsinálljanak, de ezek az árulók is fegyvereiket a Királyra fordítván, azt mondák, hogy el útazását meg nem engedik.

Erre a történetre *la Fayette* hozzájok szóllott: „Hát nem akartok a törvénynek, és a N. Gy. végzésének, a melly által a Királynak Párisból 20. mértföldre való eltávozása meg-engedtetett, engedelmeskedni? „Erre közönségesen azt felelék;” „Nem! ma éppen nem!”

Azonban a Polgár-mester is érkezett, 's a Népet igen kéré, de minekutánna minden kérés, és jó szó adás haszontalan vala, a Királyhoz menvén szemei eleibe terjesztette,

hogy el-útazása lehetetlen volna; arra a Király így felelt: „Tsudálatos dolog volna az, ha én, a ki a Nemzetnek szabadságát meg-adtam, magam szabad nem volnék.”

Azonközben a kötség, a melly a királyi hintót körül-vette, magát szemérmetlenül viselvén, a Királyi familiát tsúfolta, 's fenyegette; *Montmorency* Kárdinál, 's más nagy rangú pap-urak, a kik a Király követésére egy másik hintóban ülének, ki gúnyoltattak, és szidalmaztattak, némely nemefeket a hintó ajtajaitól erőszakosan el-vontak, 's egy Gránádiros szemtelenségében annyira mentt, hogy a Királyhoz közelítvén hozzája így szólott: „Te a törvénynek engedetlen vagy, mivel Kastélyodban olly papokat veszel-fel, a kik a polgári hitet le nem tették, és meg-engeded hogy kápolnádban misét szolgáltassanak.” „Távozz' el semmire kellő,” felele a Király: „Kitett régedet lelki-esméremnek bírójává?”

La Fayette a Tanács - házhoz
 menvén, a hadi törvénynek a vá-
 rosban mindjárt lejendő ki - hirdetését
 kívánta, hogy az által a nép le - tse-
 desittessen, de ebben sem egyezte-
 nek - meg. *Bailly*, a Polgár - mester,
 a helyett, hogy valóban 's ke-
 ményen bántt volna a párt - ütőkkel
 szép beszédeket tartott az öszvé-
 tsoportozott néphez, a mellyért ki-
 neveltetett. A Király erre a retten-
 netes állapotra, a szemtelen, és ron-
 gyos néptől minden férelmekkel il-
 lettétvén, két egész órákig volt ki-
 tétetve. A Királyné, a ki különben,
 ha egyedül élete forgott veszedé-
 lemben, bátorságában, 's állha-
 tatóságában fen - maradt, ezek-
 től a rettenetes szenvedésektől meg-
 győztetett, mivel könnyebbnek
 tartotta a halálnak el - szenvedését,
 mint az illyetén goromba szitkoknak
 és férelmeknek el - hordozását. *Má-
 ria Antóniának* állhatósága el - múl-
 ván, szíve meg - szaggattatván, ke-
 fervesen sírtt vala.

Midőn *la Fayette* vissza-jött; tekéntete, 's méltóága által a polgári katonaságot arra akará venni, hogy az egybe-tóldútt népet el-széllefsze, 's az által a Királyi familiának útazását véghez vihesse, de a katonaság engedetlenségében meg-marada. Azután ő nagy boszszúfágában a nép közzé ugratott, de egy ember lova zabláját meg-ragadta, egy másik pedig *Adjutánsának*, a ki segedelmére fietett, kardját kezéből ki-ütötte; Még feje vesztével is fenyegették.

Látván a Király minden próbáknak haszontalan voltát, fel-kiálta: „Nem akarjátok tehát útazáso-mat meg-engedni! lehetetlen tehát el-útaznom! Jól vagyon! itt maradok, mivel kényszerítettetek!” „Ez a szerentfétlen familia azután a hintóból ki-szállván, a *Thuillieren* Kastélyba vissza-mentt.

Sz. György - havának 19dik napján, Tizenhatodik Lajos a Nem-

zeti Gyülekezetbe menvén, ezt a következő beszédét tartotta.

„Uraim! azzal a bizodalommal jövök közzétek, a mellyet mindenkor erántatok mutattam. Jól tudjátok, *St. Cloudba* való utazásomnak melly akadállja tétetett, én annak nem akartam erőszakot tenni ellenében, mivel attól tartottam, hogy az erőszakkal való bánás, a meg-tsalatkozott nép ellen lenne, a melly azt gondolta talán, hogy, a törvénynek fen-tartására fordítja igyekezetét, midön a törvény ellen vétett; de azt meg-mutatni, hogy én szabad vagyok, fontos, és szükséges dolog; a ti végezeteiteknek meg-erősítésére nézve is, semmi sem lehet fontosabb; ezekből az okokból tehát *St. Cloudi* útamban meg-maradok. A N. Gy. bizonyára által látja ennek az útnak szükséges voltát; Ugy tettzik hogy a hív népnek fel-háborítására (olly népnek, a mellynek szerelmét én mind azok által a tselekedeteim által, a mellyeket ő érette tettem, valóban

meg-érdemlem) némelyek a népben kéttiséget okozni igyekeznek az általam még - erősfittetett *Konstitúciónak* módjában. Én meg- esküdtem a *Konstitúciónak* fén tartására (a mellynek egy polgári részét a papi-rend is téfzi) 's minden erőmből fogok annak gyarapodásán, 's a törvényeknek gyakorlásán munkálkodni; most ismét elő - hozom azokat a gondolataimat, a mellyeket a N. Gy. előtt gyakran valójában is meg - mutatam. A Gyülekezet azt jól tudja, hogy az én igyekezetimnek - 's kívánágimnak más tzéllja nints, mint a Nemzetnek bődogsága; ez a bődogság pedig egyedül a törvénynek meg tartásából, és az azokhoz való engedelmezségből, a kik a *Konstitúziótól* tekéntettel, 's hatalommal bírnak, származhatik."

A Király beszédének vége után, nagy öröm - kiáltás, és tapsolás, mind a Gyülekezettől, mind a folyófókról eredett, a melly egy fertály óránál tovább tartott. Ugyan az a Köfség, a melly az előtte való na-

pon Királyt szitkokkal, 's fenyegetésekkel illette, a folyosón másoknál inkább jelentette tettét.

Az akkori N. Gy. Elöl - ülője *Chabroud* felelő beszédét tartotta a Királyhoz. A helyett a bizonyítás helyett, hogy a Királynak méltóságát, és tekintetét ismét helyre akarnák állítani, szabadságát vissza szerezni, és a párt-ütöket érdemek szerint meg-büntetni; azzal vígasztalta ezt a szerentsétlen Fejedelmet, hogy a szabadságnak elő-mentétől, az illy nehéz háborgások el - válhatatlannak vólnának; éppen ezzel a mondással mentegette ez a most mondott *Chabroud* más alkalmatossággal az 1789dik esztendőben Mindszent - havának 6dik napján történt útálatos tselekedeket is, és többnyire ezek az izgatók ezt a szót *szabadság*, az ollyan útállatosságnak mentségére, és palástolására fordították.

Minekutánna a Király el-távozott, azt végezték hogy, a Király-

nak, és az Elöl-ülőnek beszédjei könnyomtattatván, Frantzia országnak minden szakaszaiba el-küldettefsenek, 's így a dolog abban maradt; a Gyülekezet azért halgatásával minden gonofságokat jóra hagyott, a mellyeket 18dikban a nép el-köve-tett vala, és úgy a Király fogságában maradt. A Páris városa osztályai-nak elől-járói ortzátlanfágokat még nagyobra nevelték, ugyan azon a napon a Királynak egy írást adat-ván-bé, a mellyben a nép párt-üté-se mentegettetett, és a Király azért meg-feddetett, hogy esküvés nél-kül való papokat szenvedne maga körül; a Tanátsnak két tagjai, a kik azt az írást a Királynak által-adák, szemtelenfégből fel-fodrott hajjal, felső-ruhákban, és farukban mente-nek hozzája.

Ettől a szempillantástól fogva a Király valójában egész familiájával együtt *Rab* vala. Tekéntete, és hatalma el-enyészett; A Kötség, a melly az által, hogy gonosz tselekedetei az Elöl-járóktól jóra hagyat-

tattanak, igen fel-fúvalkodott, és ezzel a szerentfétlen familiával tsúfságofsan bántt, a dühös *Jakabinusok* is, a kiknek hatalmok, és a népen való uralkodások nevedett, írásaik által minden szemtelenfégeket elkövettek a királyi személyek ellen. Ebben a leg szerentfétlenebb, 's szánakozásra méltó állapotjában a Király kéntelenirtetett írásban azt vallani, „hogy ő szabad, és forrával meg-elég-szik.” A Királynak ez az írása minden más királyi udvarokhoz el-küldetett.

Ettől az időről fogva Lajos komor kedvű lett, senkivel sem beszélt, még maga familiájával is kedvetlenebbül bántt: azon nem lehetett tsudálkozni, mivel 'a szenvedések, a mellyek szívét szaggaták, igen nagyok valának, 's napról napra még nagyobbra nevedtenek. Ez az istenfélő Fejedelem látá, hogy az ő tőlle annyira szerettetett népnek erköltsé iszonyúan meg-romlott; látá, hogy a törvények meg-vettetnek, a polgári rendtartás lábbal tabodratik, és hogy Frantzia ország-

nak minden részei, a párt - ütésnek útállatóságától puszttáttanak; Lára azon kívül az ember - szerető Lajos, hogy a különben szeléd, nyájas, és megvilágosított Frantziák a törvénytelenség, és zabolátlanság által vér - szomjúhozó *Kannibalokhoz* a Revoluzio kezdetétől fogva hasonlóká téttenek, de a jámbor Lajosnak még nagyobb fájdalmára esett, hogy a vallásnak meg - vetése Frantzia országban közönséges lett, a melly dolgon a gonosz *Jákokinuszok* írásaikkal, 's példa adásaikkal szüntelen munkálkodtanak.

Mind ezek, és a Királyi familiának élete - veszedelme a szerentsétlen Királyt arra hozták, hogy jó barátjainak tanáttsa szerént, familiájával együtt Párisból el - távozását, 's az ország határán valamelly bátorfágos helyet választani, magában el - tökéltette; erre a végre a *Belgiom* szélén fekvő *Montmedy* vára választott, a holott a királyi familia *de Bouille* Generál alatt lévő tábor által őriztessen, és újj *deputátusok* -

nak Gyülekezete öszve-hivattafson, az országban a jó rendnek helyrehozására, és a függetlenség útállatofságainak, a mellyek a Revolútzio kezdetétől fogva nevedttenek, eltörlésére. E vóltt Lajosnak a nemzet meg-szabadítására intézett leg utolsó probájá, 's e végre el-távózása előtt, egy *Proklámatziót* hagyott maga után, a mellyben Frantzia ország rettenetes állapotját eleven színekkel rajzolta le.

Ennek a szándéknak véghez vitelére Sz. Jván-havának 20dik napja rendeltetett. Estve a Király úgy tettette magát, mintha nyugodni akarna menni, 's azt parantsolá, hogy másnap 8. órakor költfék-fel: Azután az inasok el-eresztettek, és egyedül a biztosoknak, a kik a királyi familiának köverésére rendeltetettek, jelentetett-meg ez a titkos utazás. A Király, és familiájának több személyei szokatlan ruhákba öltözének, és a *Thuillerien* palotából egyenként, 's allattomban el-távózának. Egy órakor éjjfél után, a ren-

delt helyen egybe gyűltek, a holtot őket a kotsik készen várták. Azoknak egyikébe bé-ültt a Király, a Királyné, a *Delfin*, a Királynak Leánya, és húga, *Tourzel* Asszonyfág, a Király gyermekei Igazgatónéja, a másik kotsiban pedig az inafok, s szolgák, a kik a Királyi familiát kélérték. A Királyné *Korff* Báróné név alatt utazott, a Király pedig úgy, mint annak Komornyíkjja.

Igy utazának szerentféssen egész éjjel, s a következert Sz. Jván-havának 21dik napján estvéig, míglen *Kámpánia* tartományában *St. Menhoutba* érkezének. Itt a posta lovak változtatása alkalmatosfágával ötet a Posta-mester *Drouet* meg-esmérte, ez a Posta-mester ugyan tovább való utazásokat meg-engedte, de a Posta legényeknek alattomban azt parantsolta, hogy az első Posta felé másik hosszabb úton mennyenek, maga pedig *Varenes* felé nyargalván; az ott való *Kommen-dansnak* ezt a történetet fel-fedez-

re; ez a Tiszt, mind a Katonákat, mind pedig a polgárokat öszve-gyűjt-
vén minden helységeken a haran-
gokat félre-verettette, a melly jel-
adásra a nép ezerenként öszve-tso-
portozott.

Midön a Király *Varrennes-*
be el-érkezett, egy tsoport mind-
járt korszijára rohant, és a nemzeti
Gárdák őket, ha fel nem adják ma-
gokat, lövéssel fenyegették. Meg-
lehet itélni, melly igen meg-retten-
tenek legyen ezek a Királyi sze-
melyek, a kik menedék-helyekhez
már nem igen meszse valának, és
illy véletlenül úttjokban meg-tar-
tóztattanak. A Királynénak (ízerel-
mes fiát, 's leányát epefztő búsulá-
fában anyai szívéhez szorítván) könyv-
árjai ortzáján turgottanak. A Ki-
rály azoknak, a kik korsziját meg-tar-
tótatrák, azt mondá; hogy ő nem
igyekezik az országból ki-menni,
's azért azt kívánta hogy tovább
ereszszék.

Azonköében *Lauzun* huszárjainak egy része, a mellyet *Bouille* Generál a Királynak őrizetére, 's bátorságára el-küldött, el-érkezett vala. Ezek ezt a szerentsétlen Királyi familiát ennek az öszve - csoportozott népnek kezei között megszabadíthatták volna, ha őket maga az ember-szerető Lajos Király abban meg nem gátolta volna. Ezek a Huszárok már a népre akartanak ütni, midőn a Király azt kiáltá: „Hagygyátok - el; egy könyve se esék én érettem senkinek, annyival inkább vére ki ne öntessen, én magamat feladom, vigyetek engemet oda, a hová akartok.” Ez által a történet által a Királyi familia *Varennesbe* valóságos fogfágba esett.

Párisban a Királyi familiának eltávozáfa 21dikben reggel 9. óra-kor meg-tudatott, a melly dolog minden embert fel-indított. Minden úttzakban lárma doboltatott, a harangok félre-verettettek, és az ágyúk szüntelen dörgötnenek, mindenek fegyverhez kaptanak, és az

országoknak minden részei felé nyargaltanak a Kurírok, 22dikben estve a Királynak fogfágban való esere meg-izentetett, 's azért a N. Gy. is mindjárt három ragjait u. m. *Mauburg*, *Pethion*, és *Barnave* urakat elküldötte, hogy ötet Párisba visszahoznák.

A Királyi familiának visszavitele olly siető vala, hogy annak még az aluváfra sem hagyatott idő. Egy rettenetes nagy sokaságtól, a melly az útban szüntelen nevedett, késértetett vala: Midőn *Epernaihoz* el-érkeztenek, a N. Gy. három *deputátusi* is oda értenek, és Párisig kövérték. 25dikben *Bondyba* Párishoz két mért-földre el-érvén, ott ebédeltének; Itt a Királyné látván, hogy Párishoz, iszonyú szenvedéseinek helyéhez olly közel volna, egynéhányszor el-ájúltn. Ugyan azon a napon estve felé, következő rendel tartatott a Párisba való bé-menetel.

Leg elől mentt egy lovas sereg; ezt követte *la Fayette* a fő rangú tisztekkel, ezek után egy Gránádiros Bataillon; a tartományokból való nemzeti Gárdák; a gyermekeknek, és az öregeknek két Batallionja; sok számú dobofok; ismét a tartományi nemzeti Gárdának másikk serege; 's még egy Gránádiros Battallion; egy *Svadrony* lovasság; egy számtalan lántsákkal fegyverkezett fokaság, a mellynek közepette egy papiros zászló lebegett, ezzel a felül való irással: „*Szabadon élni, vagy meg halni,*” vizöntag sok számú dobofok, és a nemzeti gránádirosoknak nagy serege; végezetre a kocsik.

A királyi kocsit előtt, 's utánna 12. ágyúkat vitettek, és mellette két részről nemzeti gárdisták mentenek (mint temetéskor szokás) megfordított fegyverrel. A kocsiban ülnek, jobbra XVI-dik Lajos, és *Mária Antónia*, *Barnave* szemtelenségében ezek közzé a két királyi személyek közzé ült. A Királlyal által

ellenben üle leánya, a Királynéval által ellenben pedig Erfébet Aszszony a Királynak húga: a *Delfin* a kotsi ajtájánál volt; A kotsi harúllján 8. Gránádirosok állának, az elein pedig három posta legény ruhákba öltözött királyi test - őrzők valának meg-kötözterve.

A második kotsiban a N. Gy. két *députatusi*, *Dumas*, a Király Komorníkjja, és *Madame Tourzel*, a *Delfinne* Igazgatónéja valának. Az után még egy kotsi jött, a mellyben *Varennesnek* egynéhány polgárjai ülének, a kik a Királyt megfogták, és egy másik kotsi a Királyné szolgálatjára való aszszonyokkal (*Komornákkal.*) Végtére, egy feleletlen borostyán ágakkal ékesített kotsi, a melly egy győzedelmi hintót jelentett, ezt az a nemzeti Gárdista vezette, a ki a Királyt *Varennesbe* meg-tartóztatta. Mind ezeket, egy Gránádiros Batallion, és a nemzeti Gárdának számtalan soka-ága fejezte-bé.

Midőn a királyi koffi a *Thuillerienhez* el - érkezett, a számlálhatatlan kötség, olly rettenetesen kiáltozott, 's olly dühösön viselte magát, hogy a N. Gy. *Kommiszáriusai* a Királyi személyeket az erőszakosságtól nagy nehezen mentheték meg, 's bajosan vihették - bé. Ott úgy bántanak velek, mint a gonosztévőkkel, őket egymástól el - választották, és kegyetlenségekben annyira mentenek, hogy a *Delfnt* a Királynétól el - vették: „Gonosztévők! kedves Gyermekeimet akarjátok elvenni!” mond a meg - búsított anya, 's arra el - ájultt, de azzal keveset gondoltanak, és orvosságot sem akartak nyújtani fejedelmére.

Annakutánna a Kastély, mint egy tömlőtz bé - záratott, az ajtó a főkapun kívül kövekkel mind bé rakattattanak, minden lyukak, még a föld alatt való tsatornák is (a melyekben a rúttság szokott folyni) bedugattattak; még ezzel, és a nagy számú strázfákkal meg nem elégedvén, akkor, midőn a királyi sze-

mélyek aludtanak, szobájokat környül-vették, és a tiszték az aluvók ágyaikra ültenek. Egy ezek között, olly szemtelen vala, hogy éjjel a Királyné ágyai kárpitijait (*forhangjait*) félre vonta, látni ákarván, ha még ott volna é. A Királyné, a ki ebben az állapotjában keveset aludott, akkor is éppen ébren vala; ebből lett keserves fájdalmát Mária Terezia nagy méltóságú leányának képzelni lehet!

A Királynál szerentséfebb volt *Monsieur* az ő öregbik ötte a *Provincziai* Gróf, a ki feleségével együtt más útat választott, 's Frantzia ország határán keresziül mentt.

Ugyan annak a hólnapnak 26-dik napján a N. Gy. a Királyhoz három *Kommiszariusokat* küldött, hogy el-távozása eránt való magyarázat-tját meg-tudhassa. A Király azoknak szóval ezt a magyarázat-tját adta.

„Uraim! hozzám lett el - küldetésekből által-látom, hogy nem

fogok törvényesen kérdeztetni; de én magamat a N. Gy. kívánfágához tartván, tselekedetemnek okát közönlégesen ki-jelenteni nem általlom. Az én el-távozásomnak okai, familiámnak, 's magamnak Sz. György havának 18-dikán lett fértődése, 's a történt fenyegetések. Az ólta némelyek fokféle írásaikkal igyekeztek személljem, 's familiám ellen az erőszak tételt fel-indítani; mind ezek az én fértődéseim pedig, és bántódásaim, eddig bünteretlen maradtanak: Ez időtől fogva, úgy gondolom, hogy bátortalan is, illetlen is légyen Párisban való maradásom, abból származott ettől a várostól való el-távozásomnak kívánfága; mivel pedig azt mindenek tudtára végben nem vihettem; azért éjjel, és késérök nélkül végeztem el-utazásomat. Soha sem vóltt igyekezetem az országból ki - költözni. Sem más Fejedelmekkel, sem. Atyámfiaival, sem más az országból el-költözött Franziákkal ez eránt nem kozlöttem gondolataimat. Ennek az én igaz mondásomnak meg-bizonyítására, meg is mutathatnám, hogy

Montmedybe számomra, 's familiám' számára szállások is valának rendelve. Ezt a helyet azért választottam, mivel a meg vagyon erősítve, 's abban Familiám bátorságban lett volna, másként is, mivel az ország' katarán fekszik; 's az által közel lettem volna az országra lehető béüetéseknek el-háritására, ha azt valaki meg merete volna próbálni, és ha én veszedelembe lettem volna is, könnyű lett volna magamat megszabadítanom. Rövideden, bátorságos helyemnek *Montmedy*t választottam vala, addig míglen jónak tartottam volna, az országnak más részébe (a melly énnékem illendőnek láttzatott volna lenni) onnan általmenni. Midőn én Párisból elmentem, leg nagyobb igyekezerem vala, az én szabadságtalanságomnak, a melly a fel-háboródásra okot szolgáltatathatott volna, meg-hatráltatása, ha én az országból el akartam volna távozni, ki-adott irásomat útasom napján nem adtam volna ki, hanem addig várakoztam volna, még az ország szélén keresztül mentem vol-

na: Az én kívánságom mindenkor Párisba való vízfza - jövevelem volt, 's azért úgy kell érteni irásomban lévő szavaimat, a mellyben e vagyon: „Frantziák, és különösen ti Párisiak! közöttetek léteimből melly nagy gyönyörűségem fog származni!”

A N. Gy. fok tusakodásai után Sz. Jakab havának 15dik napján azt rendelte, hogy az igazság szolgáltató hatalom, a melly a Királynak Párisból tett el-távozása óta, egy különös tanárstól igazgattatott, XVII dik Lajosnak ismét vízfza - adattafson. Annakutánna a királyi familiának szabadsága ismét meg-adatott, az az: szobáiból a Stráziák el-vétettek, de külömben, igazán szólván, szinte úgy rabok valának, mint annakelötte.

A *Jakobinusok* társasága, a melly már akkor a királyi hatalomnak el-törlésén munkálkodott, ezzel a N. Gy. rendelésével meg nem elégedett vala; ennek tagjai szokott, átkozot

fortélyaik által, minden módot felkerestének a nép fel-háborítására, és az által lejendő fel-tett rzéloknek, el-éréfere. Ez a dolog ki is tettzett a frigy innepnek a *Márs* mezején tartatott második esztendéi inneplé-fekor: mert midön *Montmorin* Mi-nister az esküvésnek formájában eze-ket a szókat mondotta: „*Az Isten, a Némzet, a Törvény, és a Ki-rály,*” a számlálhatatlan sokaságnak egy csoportja a *Király* nevezetnek hal-lásán rettenetes kiáltásokat követett-el.

Sz. Jakab - havának 17dik nap-ján a *Jakobinusok* társasága ez ellen a N. Gy. rendelése ellen a *Márs* mezején, egy *Protestátziót* ragasz-tatott-fel, 's azt kívánta, hogy a Pá-risi Polgárok magok neveit alá írják. Már reggel hajnalban a párt-ütök-nek egy csoportja a *Márs* mezején, a melly óráról órára nagyobb szám-ra szaporodott, ennek az undok í-rasnak meg-erősítésére (*Subscriptio-jára*) öszve-gyűltt. Két érdemes, és tekéntetes polgárok a népet ettől

a balgatag tselekedetről bölts inté-
feikkel, 's fontos fundamentomok-
kal akarták el-vonni, 's meg-tartóz-
tatni, arra intvén, hogy a törvények'
gyakorlását ne hátrálják. Abban a
szempillantásban ezek a gonoszok re-
ájok rohanván, ezeket a szerentfét-
leneket hirtelen meg-fojtották, 's
fejeiket le-ütötték.

Dél után a városban is igen
nagyra nőtt a háborgás. A Párisi
szakasznak ennek a háborúfágnak le-
tsendesítésére a hadi törvényt (das
Martialgesetz) kényszerítették ki-
hirdetni. Estve 6. órakor a Párisi Pol-
gár-mester, a polgári tanács tagjai-
val, 's a vér-zászlóval, a *la Fayette*
által vezéreltetett nemzeti Gárdá-
nak egy részétől kétfértésvén, a *Mars*
mezejéhez el-érkezett. Alig látta-
meg ezeket a háborgó, 's párt-ütő
nép, mindjárt kövekkel kezdte ö-
ket hányni, 's a vér-zászlót is ga-
néjjal hajigálván, meg-fertéztették;
azokáért a Nemzeti Gárda kéntelen
vala tüzet adni, 's egy szempillan-
tás alatt igen sok ember fetrengett

ott vérében, az által a *Márs* mezején öszve tsoportozott kötség ugyan el-széllesztetett, de annyival nagyobb vala a zenebona a városban. A népnek leg-alább való sepreje mint esze veszett az úttzákon futkosván, *la Fayette*, és a nemzeti Gárdák ellen, a kik tüzeltenek, boszszú-allást kiáltott; éjjfél rályban lett ennek a fel-zendülésnek rökélletes le-tsilapittattása.

Ez a 1200. emberekből álló törvény-szerző hatalom végezetre Kis-afszony-havában, két esztendei munkája után el-készítette a Frantzia ország *Konstitutzioját*, ezt a frantzia Szabadság' *Kátékisműsát*, a mellynek minden része olly mesterfégesen vagyon öszve szerkezterve, hogy százszori olvasás, és ísmét olvasás után semmit sem lehet benne fel-találni, a mi a Nemzernek valóságos hasznára szolgálhatna, ellenben pedig annak minden részeiben olly végezésék találtatnak-fel, a mellyek a társasági életnek minden hasznos szokásait fel-fordíthatják. Ez a *Konstitutzio*) a mint azt arról egy tudós

író meg-jegyzette) zenebonáskodók-
 ról koholtatott, 's azért könnyen ta-
 lál magának háborgó követőket, a
 kik az által el-tsábittatnak; de ha jól
 meg-visgáltatik az, akkor ki-tettzik,
 hogy ez a munka nem intézett, és
 próbáltt dologtól szarmazott, hanem
 fel-háborodott indulatú fejeknek é-
 retlen gyümöltre, a kik az eleikbe
 ki-dolgozás végett tétetett dolgok-
 nak mivóltával keveset gondolván,
 azoknak az embereknek is (a kik
 magok bóldogságokat reájok bizták)
 természetü tulajdonfágival éppen
 nem aggódtanak. Ez a *Konstitútzio*
 sem az időre, sem a helységre, sem
 a környül-állásokra nem alkalmazta-
 tott, és egész szemfényvesztő külfő
 tekintetével együtt, ha fundamen-
 toma meg-visgáltatik, nem egyéb,
 mint a fel-fúvalkodott, vakmerő,
 nagyra-vágyakodófágnak áll-ortzája,
 a melly a haza-szeretetének köntöfé-
 ben öltöztvén, ama régi, tiszteletre
 méltó, fényes királyi-fzéket fel-for-
 dította, hogy annak darabjain ma-
 gának mást építhessen.

Egyfzermind az is rendeltetett, hogy 30. esztendőök alatt ebben a *Konstitúzióban* semmi változás ne tétessen, és hogy a mostani időben élők, addig az ideig az abban feljegyzett törvények alá adják magokat. Ez a *Konstitúció*, meg-erősítterefé végett a Királyhoz küldetett, 's XVII. Lajos azt jóra is hagyta; mert a nép vak, zenebonas dühösegeének habjairól elragadtatván, a melly forgó-szelével mindent el-púszítani fenyegetett vala; maradhatott é nékie más választása?

A Király a *Konstitúciónak* jóra-hagyását, és meg-erősítterefét a Nemzeti Gyülekezetnek Sz. Mihály-havának 13. napján írásával tudtára adta, 's azt arra intette, hogy minden erejeket, a törvényeknek fen-tartására, az azokhoz való engedelmesfégre, és a jó rendtartásnak helyre-hozására, 's egyfzermind a polgároknak egyességekre fordítsák. Így szól a Király annak az írásának végén: „Ma, a midőn a *Konstitúció* el-végeztetett, a Frantziák, a kik minnyájan

egy törvény alatt élnek, csak azokat tartásuk ellenségeiknek, a kik azt által-hágják. A vizsza-vonások, 's a függetlenség egyedül a mi közönséges ellenségeink, én ezeknek minden erőmből ellenek fogok állani; szükséges azért, hogy ti, és a ti utánatok lévő N. Gy. tagjai engemet fegélljenek, hogy a lélek-esméretem nem akarván uralkodni, a törvény mind azokat védelme alá végye, a kik tselekedeteikre nézve magokat az alá adták: hogy azok, a kik az üldözéstől való félelemtől, 's a háborgás miatt hazájokat el-hagyták, bizonyosokká tétessenek, hogy vizsza jövedelek alkalmatosságával tsendeséget, 's bátorságot fognak találni; és hogy minden gyűlölség el-töröltessen, 's azok a nagy nyomorúságok, a mellyek az ország igazgatása meg-változását követni szokták, meg-enyhítessenek, és hogy az új törvény mától fogva el-kezdődjön; felejtjük el minnyájan a történet dolgokat, 's abban egyezzünk-meg, hogy a panaszok, és üldözések a mellyek egyedül az országulás válto-

zásának történeteiből származtanak, egy közönséges, mindent meg- engesztelő békeség- szerzés által eltöröltésének. Nem azokról szóllok, a kik egyedül az én hozzám való szeretetből arra vitettnék, találhatja é azokat bűnösöknek? A mi azokat illeri, a kik gonosz tselekedeteikkel (a mellyekben személyem szerént való férelmemet láthattam) a törvénynek büntetését meg- érdemletrék; azokra nézve érzem azt, hogy én minden Frantziáknak Királya vagyok.”

Sz. Mihály- havának 14dik napján a Király, a Nemzeti Gyülekezetben Ministerivel együtt meg- jelent, 's az Elöl- ülőnek jobbjára felül- ült. Tekéntete tsendes, és vidám vala; Illy formán szóllott a Gyülekezethez: „Én ide jöttem, hogy a tegnapi meg- ígértt Konstitúciónak meg- erősítését végbe vigyem. Meg- esküszöm azért a Nemzetnek, hogy törvénynek híve lések, 's minden tőlem telót mammat a Konstitúciónak fen-

tartására fogom fordítani. Vajha! ez az idő, minden Frantziák egyefüléseknek, 's meg-békéléseknek ideje, és az ország tsendefségének 's békefiségének záloga lenne! Ezeknek a szóknak végezésével nevét a Konstitúzió alá írta.

Azonközben a Királyné is, a *Delfint* kezénél fogva vezetvén, meg-jelene egy különös el-rekesztett helyben. (*Loge.*) Ezek a két királyi izemélyek közönfeges öröm kiáltásokkal fogadtattanak. Az Elöl-ülő egy rövid beszédet tartván, a Király a N. Gy. tagjaitól késértetvén, a számtalan nép sokaságának víg öröm kiáltozási, a hadi musikák hangzási, és az ágyúk dörgeféi között, ismét palotájába visszátért. Akkor estve egész Páris meg-világosított.

A Frantzia *Konstitúzió* fel-állításának napja az országok ragadományáról is híres, a mellyel a

N. Gy. a Pápa birodalmát illette, egy rendelést adván ki, hogy *Avenio* (*Avignon*) városa, tartományaival együtt, és a Viszzentinomi (*Venaisfin*) Grófság, vagy Vármegye, frantzia országhoz ragasztassanak. Ezen tartományok lakosinak egy része, valóságos, és igaz Fő-uroktól, a Pápától, a Frantzia Párt-ütésnek példájától indíttatván, erőszakkal el-pártolának, a melly alkalmatossággal 200. személyeknél többen lettenek a Nép dühösségének prédájává. A *Kárpentoraktom* (*Carpentras*) városa lakosinak, a a párt-ütőknek lett ellent-állásából zármozoit a haza-fiak között való had, a melly a tsatázó részek között olly nyakafsan vífelretett, hogy ahhoz hasonló példa a históriában alig találtathatik. A *Sarrians* mellett történt hartz után némely istentelenek annyira vetemedtenek, hogy megöletterett ellenségeiknek szíveit sütve meg-ették. A N. Gy. a minde-nütt bé-vett szokás (*Jus gentium*) ellen *Avénioba* egy fereget küldött, a melly a tsendesség vizsiza-szerzése

helyett, prédálni, ragadozni, 's öldökleni segítette a hazapufztítóit. A *Jákobinusok* társaságában sokak az *Avénióban* pufztító, úton-álló tolvaj feregnek dírtéretére különös beszédekert tartottanak; *Pethion*, *Roberspierre*, 's mások pedig azt állították hogy az *Avéniói* tanátsnak meg-kellelsen azt köszönni, hogy azon tartomány lakosinak hasznos *Revolutziót* szolgáltartott. Végtére a N. Gy. azt végezte, hogy a Pápának frantzia országban lévő tartományai ezután frantzia országhoz kaptsoltsanának, és *Provintzia* tartományának egy darabjával a 8idik szakaszt tegyék.

Ez az Országok ragadományya ennek a törvény szerző N. Gy. leg utólsó igazságtalan tselekedete vala, mivel az az idő el-közelgete a mellyen nékie el-oszlani, és a második Nemzeti Gyülekezetnek helyt adni kellett: De minekelötte ez személyekből álló törvény-sz az 1790° talom egymástól el-váltt er-zé ha-

kellett volna annak arról az ország
 jövedelméről adni, a mellynek igaz-
 gatását *Nekker* el-távozása óta ma-
 gának tulajdonította, 's meg kellett
 volna mutatni, hová rétetrenek légyen
 azok a nagy summa pénzek, a mellye-
 ket a Királytól, a Papi-rendtől s. a. t.
 el-ragadoztanak. Magok is által-
 látták ennek a kívánfágnak igaz vól-
 tát, azért egy szám-adás forma
 könyvetskét ki is nyomtattak ugyan,
 de az a *Maury* Apát-úrnak ítélete
 szerént, csak költemény vala, 's az-
 zal senki sem elégedhetett-meg. Eb-
 ből az okból Páris városának sok sze-
 geletein számtalan nyomtatott tze-
 dulák ragasztattak-fel, a mellyek
 által a N. Gyűlésnek az jelentetett,
 hogy egy *Kvietantziákkal* meg-mu-
 tatott szám-adását adná-ki. Ugyan
 ezt kívánták *Maury* Apát-Úr, 's más
 tagjai is a N. Gyűlésnek, a melly
 által a Gyülekezetben nagy lárma
 támodott, 's annak tagjai egymást
 illetlen módon motskolták, és szidal-
 mazták: ebből a következett, hogy
 a N. Gy. egymástól szám-adás tétel
 nélkül el-váltt.

Az utolsó gyűlésben maga jelen vala a Király, 's egy gyönyörű beszédet tartott, a mellyben a többek között a *Députátusoknak* kötelességeket terjesztette szemeik eleibe, a mellyet a tartományokhoz való visszamenetelek alkalmatofságával tartoznának véghez - vinni; arra intvén egyszersmind őket, hogy, Polgár társaiknak a törvények igaz értelmét magyarázzák - meg, és önnön magok példájokkal, a rendtartáshoz való szeretetre, 's a törvényhez való engedelmeségre indítták - fel. Végre így szóllott: „Nyájjaikhoz való vizíta - térésekor Kegyelmetek (úgy reménylem) Polgár társaik között az én jámborságomnak, 's kegyes indulataimnak magyarázói fognak lenni: Mondják - meg az Urak minnyájoknak, hogy, a Király nékiek mindenkori leg hívebb barátja léfzen, hogy annak az ő szerete - tekre szükségé vagyon, hogy ő egyedül tsak ő vélek, 's ő általok lehet bódog. Egyedül az ő bódogfágaik elő - mozdításának reménye fogja igyekezeteimet fen - tar-

tan, valamint ennek a tze'lomnak el-érefén való meg-nyugváfom leg kedvesebb jutalmam fog lenni.

Mindszent-havának első napján kezdették - el ezek az 1200. újj fran-zia törvény - szerzők munkájokat, ez a második N. Gy. erőtlensége által hírefedett - el. A *Jákovinusoktól* 's a Párisi köfségtől igazgattatott, és annak, szerentfétlen rabságában lévő Királynán kívül, senki sem engedelmeskedett.

Ennek a N. Gyűlésnek leg első tselekedete, a melly által magát minden jámbor emberek előtt útálatofsá tette, az *Avénioi* prédáló tolvajkodók eránt való ítélete vala. Minekutánna (a mint emlétettük) az első N. Gy. erőszakos rendelése szerént *Avéniónak* frantzia országgal való egyefülése történt, a szomszéd szakaszokból annak el foglalására katonák küldettek. Ezek által az úgy neveztetett *Pátrióták-serege* a

fegyver le-rételére kényszerített, 's úgy lett vége a *Revolúciónak*: De ezeknek a gonosz-tévőknek gazdagság — 's boszszű-állás' kívánlaga nem nyugodott, annyival inkább azoknak istentelen vezére, amaz híres *Jourdan* a ki már annakelőtte a Párisi *Revolúciónak* útalatosságával a Fő-vágó (*Kopfschneider*) név alatt esméreres vala. Ezek a Gonoszok az egész országot fel-forgatták, a Templomokat fel-prédálták, öldöklötték, minden istentelenségekre vemedtenek; leg utólsó undok latorságok egy nagy ládának ragadománya vala, a melly az *Avénioi* fő-templomhoz tartozó kintsekkel tele lévén, a zálog-háznál, (*Pfandhaus*) tartatott.

Avénionak lakosai ezek által az erőszak tételek által, úgy fel-boszfizantattak, hogy Mindszent-havának 6dikán a *Frantziskánusok* templomában öszve-gyülekezvén a Város *Notáriusát Lescuyert*, a ki orgazdának, 's a gonosz-tévők fejének

tartatott, oda hirtzolták, és alig ér-
nek a nagy óltárhoz, ott ötet mindjárt
a Sz. Szűz Mária képe előtt, a kinek (a
mint mondották) ezt az áldozatot bosz-
szú-allásának meg- enyhítésére kések
szúrásaival, és kardok vagdalásaival
meg- ölték. A *Lescuyer* halálát meg
akarván *Jourdan* boszszúlni, lármat
ütött feregével, és két ágyúkkal a
Frantziskánusok Klastroma felé ruk-
kolt, a holott mindjárt a népre tü-
zet adván, fokakat meg- öletett. Az-
után az öldöklés egész éjjel tartott,
's csak reggel végeződött. Semmi
irgalom nem vala, a tsetsemök an-
nyaiknak emlőin szúrattattak halálra;
az Afzonyok, és leányok, férjeik-
nek, 's Attyaiknak szemeik' láttára
erőszakkal illettetvén, öszve-kontzol-
tattanak. A Gyermekek, és öregek,
a kik ezek előtt a gyilkosok előtt a
föld színén fetrengvén, az irgalmat
zokogva kérék, nevetve szúrattattak
a fegyverekkel által, és lasú kínzá-
fokkal ölettettek - meg. Ezen a ret-
tenetes éjtzakán olly fok, rettenetes
gonoszfágok követtettek - el, a mel-
lyeknek tsupa hallásán is irtózik az

emberiség. Ezek a Gonosztévők ugyan a következett napokon le-
tsfendesítették, mindenütt fel-keres-
tettek, és *Jourdan*, 's a többiek, a
kiket meg lehetett fogni, tömlőzbe
vették, de azokat a N. Gy. — meg-
kegyelmezvén — szabadon el-eresz-
tette.

Hasonló módon bántt azokkal
a *Chateauvieux* Regementjének párt-
ütő katonáival is, a kik 1790dik esz-
tendőben tisztjeikre támadván azok-
kal kegyetlenül bántanak, a N. Gy.
rendeletéseinek ellene-állottanak, és
Lotharingia tartománynak fő-vá-
rosában *Nantzzejomban* (*Nancy*)
haza-fiak között való félelmes ha-
dat okoztanak: A vitézi bátorsággal
bíró *Bowille* Generál ezt a párt-ü-
tést szerentséssen le-tsilapította, és
a Párt-ütők Elöl-járói közzül egyné-
hány meg-érdemlett halállal bün-
tettek is meg, 's a *Chateauvieux*
Regementjéből való 32. katonák
gályákra ítélttenek. Az első N.
Gy. ezt az ítéletet helybe-hagyta

de a másodiktól a párt-ütők a galyákról fel-szabadítottanak, és a Párisi *Jakobinusok* társasága, a melly a *Nántzéjomi* társasággal egyet értett, ezt a párt-ütést indítani segéttette, 's annyira mentt, hogy 32. gonosz or-gazdák vagy párt-ütők fejei pompás bé-menetelt tartottanak Párisba. Így győzedelmeskedett francia országban az istentelenség! ellenben fok ártatlanok leg kisebb gyanúságból is kéméletlenül üldöztettenek.

Az ilyen párt-ütést elő-mozdító tselekedetek, a zabolátlanfágot leg felsőbb pontjára vitték; Már akkor 600. Kastélyok számláltattanak, a mellyek az ollyatén háborgó feregektől, az ország némely tartományaiban el-pusztítottak, 's a prédálásnak, öldöklésnek, és mindenféle istentelenségnek vége nem szakadván, el lehetett mondani, hogy az a virágzó, és kellemetes Frantzia ország, a tolvajok valófágos barlangjává változott. Ezekből a fok szomo-

rú történetekből vastag könyveket lehetne írni, de mivel nem az ennek a munkátskának tzejlja ; ismét visszfa - térünk XVIDik Lajos életének utolsó, 's leg szerentfétlenebb idejére.

Az 1792dik esztendő a szerentfétlen Lajos országlásának (ha azt országlásnak lehet állítani) leg utolsó esztendeje vala, mert minden lépéseire, 's tselekedeire a *Jákobinusok* vígyáztana k, és ezeknek akarattja szerént kellett nékie azokat alkalmaztatni. A *Jákobinusokon* kívül vagy pedig olyanokon kívül, a kik ezekkel hasonlóúl gondolkodtanak, senki sem közelíthetett hozzája. A *Delfin* neveltetésére egy *Jakobinus* rendeltetett, a királyi Ministereknek nagyobb része bé-vádoltatott, hogy azok el - tsapattasának, 's helyeikbe *Jákobinusok* tétéssenek. Egy vóltt ezek között *Dumourier* a ki a külső országi dolgok folytatásának Ministeréve tététerett,

Azonkívül is a *Jakobinusok* már olly nagy hatalomra jutottak, hogy nem csak a Királyt, de még a N. Gyűlést is a magok rzélljoknak bételyesítésére kénytelenítették: hogy pedig magokat minden más embe-
rektől megkülömböztessék, abban az időben veres sapkákat hordoz-
tanak.

Ezeknek egyik kívánsága a háború vala, ennek a meg nem gondolt rselekedeteknek akármely rosz következései lennének is. Sz. György havának 3dik napján nagy dühös-
séggel a N. Gyűlésbe menvén ha-
dat kiáltoztanak, és a törvény-
szerző urak ő előttök reszkettének.
Azok a tudósítások, a mellyeket a
Jakobinus Ministerek Második Leo-
pold Tsászárnak némely Római bi-
rodalmi hértzegeknek *Alsátziában*
lévő, 's Frantzia Ország N. Gyűlé-
sétől elragadtatott birtokai, 's más
dolgokban is tettek, a két nagy
birodalmok között a békeség fen-
tartására éppen nem vóltanak alkalma-

tosok, és minthogy a tsászári fele-
letek innyek fzerént nem vóltak, a
a Királyt arra kénytelenítették, hogy
a N. Gyűlést arra vegye, hogy Leo-
pold Tsászárnak halála után, a most
ditsőségefen uralkodó Második Fe-
renz Tsászár, mint Magyar, és Tseh
országok Királya ellen had jelentés-
fen: A melly dolognak véghez vi-
telét *Dumourier* vállalta magára.

A hadi izenet Sz. György-ha-
vának 21dikén történt. Igen hamar
azután hasonló had izentetett a Szar-
diniai Királynak is (a ki az előtt ke-
vés idővel a Franziákat békeséges
indulatiról bizonyofsá tette) és egy-
szersmind *Szabaudiába* bé-ütven,
azt a Tartományt frantzia ország bir-
tokának lenni jelentették, jóllehet
had indító leveleikben nyilvánfagos-
san azt vallották, hogy nem légyen
nékiek tzélljok az idegen Országoknak
meg-hóldolása.

Midőn a Tsászári, és a Burgus Táborok frantzia országban szerentés elő-menerellel hartzolnának, azok, a kik a Királynak veszedelmén már régóltá igyekeztenek, ezen az alkalmatofságon kapván, ötet a Nép előtt minden módon gyűlölféggessé tenni kívánták. E végre fok hazug költeményeket híreltének, a mellyeket a könnyen hívő Párisiak mint igaz dolgot el-hittének: Azt költötték t. i. hogy a Király a Komandirozó Fő-vezéreknek olly parantsolatokat ad, a mellyek által az ellenféggnek hafzna elő-mozdítottatik, jóllehet a Király magáról semmit sem tselekedhetett, mivel minden parantsolati a Ministerek kezein fordúltanak-meg, a kik a *Konstitútzió* szerént minden dologban számadás alá valának vettette; Az is mondatott, hogy a Király az ellenféggel titkosan egy értelemben légyen, jóllehet az is lehetetlen vala, mivel minden részről strázsáltatott, és kémlőkkel környül véterett. A Királyi familiának el-szökése is híreltetett, 's a miatt magát a Király egy különös

levélbe, a mellyet a Párisi Polgár-tá-
nátshoz írtt, mentette is. Végézet-
re némelyek azt állították, hogy a
Király Auszriai emberektől légyen
környül-véetve, 's az újj Királyi
Gárdának el-eresztésér (a mellyre
gyanakodtanak) kívánták. Ezek mi-
att a Gárdisták miatt, Sz. Iván havá-
ban a Nép között egynéhányszor
zenebona támodott, a mellyben kü-
lönöffen a fejer-személyek, a Királyi
ablakok alatt magokat illetlenül vi-
felték. Egy 3000. emberekből álló
fokafág is zászlókkal, zengő hadi
mufikákkal, flintákkal, lántfákkal, szé-
nás-villákkal, és hasonló eszközök-
kel fel-fegyverkezve a N. Gy. pa-
loráján mentt vala keresztül; ez az
erőtlen Gyűlés, a melly a Köffégtől
úgyannyira féltt, mindjárt azt ren-
delte, hogy a Királyi Gárda el-e-
resztesse. A Király annakutánna
a Nemzeri Gárdistáktól, és a *Hel-
vétziai* katonáktól őriztetett.

Ezek a történetek az azután kö-
vetkezett undok tselekedeteknek tsak

elöl járó jelentései valának, a mellyek ennek a szerentsétlen Királynak haláláig szüntelen tartottanak, Ebben az időben XVII dik Lajos eleibe, két N. Gy. rendelései tétettnék, hogy azokat meg - erősíténé. Az egyik által minden polgári esküvést le nem tévő Papoknak ki kellett volna az országból űzettetni, de ez a kegyetlen törvény Lajos Királynak emberi szívét érzékenyen meg - bántván, azt meg nem erősítette; A második pedig, egy 20000- emberekből álló táborot illetett, a mellyet a Tartományokból kellett volna öszve-gyűjteni, 's Páris mellett táboroztatni; de látván a Király, hogy a zenebonáskodók elsőinek igyekezete légyen ennek a tábornak, az ő fel-tett izélljok el-érésére való fordítása, és hogy az a közönfeges isendefiségnek kárára lenne, ezt a rendelést sem ítélte jónak, hanem azt tanátslotta, hogy az a tábor inkább az ellenség elő-menetele meg gátlására fordittafson.

Ebben a dologban a Király a *Konstitúzió* ellen nem vétett, mert a nékie meg-engedtetett *Veto* szerént, a N. Gy. rendelkezéseihez szükséges meg-egygyezését meg-tagadhatta; de éppen ez a dolog vóltt a nép rettenetes fel-zendüléének oka.

Sz. Iván-havának 20dik napján egy 15000. emberekből álló külömb-külobmféle rendű, idejű, 's nemű, öszve csoportozott sokaság mindenféle fegyverekkel a *Santerre* serfőzötől vezetervén meg-jelene. Egy ezek közzül, egy beszédet tartott, a mellyben azt állította, hogy a Haza veszedelemben forogván, szükséges légyen, hogy a szabadság-fájának fen-tartása végett sok vér öntetessen-ki. Annakutánna az egész sokaság más fél óráig mentt a N. Gy. palotáján keresztül; a Tanács-személyek ezt, halgatván el-nézék.

Ez a dühös sokaság úttját a *Thuillierien* Palota felé vette; Az

út közben is igen nagy számra szaporodott, 's egynéhány ágyúkat vett magához. A Királyi Udvarnak kapujához érkeztén, először ugyan a sfrázsák nékik ellenek - állottanak, de alig érté azt meg a Király, hogy a Párt-ütők keményen töltött ágyúkkal akarnának a sfrázsákra löni, mindjárt meg-parantsolta, hogy a Kapuk, a vérontás el-távoztatására, fel-nyitassanak, 's olly formán inkább az Isten hatalmas segedelmében bízván, akarta a veszedelmet elvární.

Ekkor ezek a dühösködők a Királyi palotának minden szobáira erőszakkal rohanván, a Király szobája eleibe egy ágyút helyheztek, a szoba ajtaját pedig bé-vágták, a mellybe ennek a fokaságnak egy része bé-rohanván, egy azok közzül a Királyt Pagnétrjával által akarásfürni, de azt egy *Joly* nevű Pantantyús a földhöz tsapta, egy másik, a ki dsidáját Lajosra fordította, egy Gránádiros által tartóztatott meg;

Láthatóképpen vigyázott az isteni gondviselés erre a Királyra! A ítrázfák tisztjei között egy a Királyhoz közelítvén, ötet hogy ne féljen, bátorította; Arra Lajos így felelt: „Az igaz férjfiú soha sem fél; tapogassa - meg szívemet, az éppen nem reszket.” Ezeknek az istenteleneknek vakmerősége annyira mentt, hogy ennek a Fejedelemnek szentféges fejére a *Jakobinusok* szégyen sapkáját is fel-tették.

Azonközben a N. Gy. *Deputációja* a tsendesség helyre állítása végett el-érkezett ugyan, de az a Kösfégtől ki-nevettetett. Közzüllök egy-néhányan nagy nehezen, a Királyhoz járúlván, ötet bizonyosá akarák abban tenni, hogy a N. Gy. az ő szabadságának fen-tartására mindent el fogna követni; Arra Lajos kezeivel ezen feregnék öldöklő fegyverekre mutatván, így felelt: „Látják az Urak; melly szabadon vagyok!”

Midőn a Királlyal ez a rettenetes erőszak-tétel történt vala, akkor a Királyné is, egy csoport, többnyire Afzszonyi személyekből álló undok népről östromoltatott. A fuzdalmak, és káromlások, a mellyekkel ő ezektől illettetett, olyanok valának, hogy azokkal a papiroft sem merjük megfertéztetni. *Aubier* Úr a Királynét magátólalmában vévén, bátorította: „Mitől felhetek mástól” mond ez az állhatatos Afzszónyság „mintsem megölettetésemről?”

Midőn ez a nagy zenebona már többnyire lecsendesítetett, eljőve amaz híres *Pethion* Polgármester, a polgári katonafággal, a csendeségnek vissza állítására. Másnap ez az alávaló ember magát mentgetni a Királyhoz menvén, a többek között ezt mondotta: „A Polgári tanács okos rendelkezései nélkül, sokkal alkalmatlanabb esetek történhettenek volna, nem Felsőged személlére nézve ugyan, mivel azt

jól tudja, hogy a mindenkor betsül-
 letben fog tartatni, hanem,” — —
 „Halgasson!” felele a Király: „hát
 úgy betsülnek engemet, hogy fegyve-
 rekkal jönnek hozzám, ajtaimat bé-
 vágják, és test-örzöimet erőszakkal
 illerik? A regnapi történet valóság-
 gal szégyenítő szenny!” Ugyan ez
 a *Pethion* ebben a dologban a N.
 Gy. előtt is bizonyítást (*Relátziót*)
 révén, abban azt mondotta: „Min-
 den isendefsen mentt - véghez; a
 Nép királyához köteles tisztelete el-
 len semmit sem islekedett; leg kis-
 sebb illetlenség sem téterett! „Lehet
 é a világon ennél nagyobb szemte-
 lenfég?”

Ez a Sz. Jván havának 20dik
 napján történt rútt zenobona Fran-
 tzia ország minden jó, 's jámbor la-
 kosinak haragját fel-buzdította, 's a
 táborban is olly nagy érzékenységet
 okozott, hogy *la Fayette* a ki a ha-
 dakozás kezdetitől fogva annak egy
 részét vezérlette, személlye szerént
 Párisba menni kéntelenített. A

N. Gy. előtt meg-jelenvén, azt arra a rendelésre kéré, hogy a Sz. Jván-havának 20dik napján történt párt-űtésnek izgarói, és fejei felkerestetvén meg büntettefsenek; és hogy a N. Gy. olly rendet szabjon, a mellyel mind a maga, mind pedig a Király hatalma tisztefségében, 's méltóságában fen-tartafson. Erre a végre azt javaslotta hogy, a *Jákobinusok* társasága egészlen el-töröltesfen, mivel az a Fejedelmi hatalmat gyalázza, 's azt el-törölni igyekezi, a Polgárokon kegyetlenkedik, 's társaságokban lévő tanátskozásokból, igazgatóinak dühös igyekezete nyilván ki-tettzik.

Mennyire fel-boszfzantotta légyen *la Fayette* ez által magára a *Jákobinusokat*, könnyen meg lehet ítélni; minden módon azon igyekeztenek azután, hogy ezt a Generált meg-buktassák, 's azt költörték, hogy *la Fayette* hitét megszegte légyén, mivel a N. Gy. engedelmé nélkül hagyta-el a táborn

Párisból lett el-útazása után egy vádoló Dékrétomot is munkálkodtanak ki ő ellene; *La Fayette* ebből elrávozhatatlan veszedelmét által-látván, az országból elszaladott. E volt annak a Férjfiúnak vége, a kit a nép fok ideig, mint bálványát imádta vala.

Azonközben *la Fayette* tanátlása még is annyira hatott, hogy a Párisi szakasz *Pethion* Polgármestert, és a kölség Prókátort *Manuelt* Sz. Jakab-havának 6dikán tisztfégektől meg-fosztotta, mivel Sz. Jván havának 20dik napján a Párt-ítés le-tsilapításában kötelességeknek eleget nem tettek. Annak a szakasznak ez a végezése *Pethion* Pártosait haragra indította: hív barátjai t. i. a Párisi *Kopjások* (*Vickenträger*) a kiknek száma harmincz ezerre itétett, az útzákon ide 's tovább futkostanak, fokban közüllök kalapjaikon ezeket a szókat hordozták fel írva „*Pethiont, vagy a halált!*” Ezek azt kívánták, hogy a N. Gy.

a szakasznak ítéletét fel-bontván, annak minden személyeit az *Aureliai* (*Orleans*) Ország - tömlörzébe küldje.

Sz. Jakab havának 11 dik napján *Pethion* dolga a N. Gy. előtt fel-vétetett. A Gyűlés azt állította, hogy annak meg-határozását már a Királynak által-adta, 's azután más munkához kezdett; de a folyosón lévő Nézők azzal meg nem eléged-vén, egyszerre több, mint ezer szó hallatott: „ Vigyen-el benneteket az ö...g! Mennyetek p...a!” A Gyűlésnek tagjai minyájan fel is állván, nagy rendeletlenséggel hagyák-el székeiket, de az Elöl-ülő, a szolgálatot tévő tiszteknek azt parantfóla, hogy a rendetlen köfséget zabolázná-meg: A Nemzeti Gárdák azonnal fegyverhez fogván, a Népet le is tsendesítették; a Komandírozó ezzel az alkalmatossággal egy ifzonyúan kiáltozó embert meg fogatván, azt a fő-strázsa házhoz vitette: Midőn a Komandírozó viz-

szá-jött vala, egy a N. Gy. tagjai között *Beauvais* ötet nyakon ragadra azért, hogy ő egy polgárt tömlőtze vetni, és szidalmakkal illetni mérészlett; de azt a Komandírozó (*le Clerc*) felelet helyett, s... e rugta: ez által olly közönséges lett a lárma, hogy ez a dolog a törvény-tévő székkez jutván, a Hazának elei, egy egész fél napi tanátskozáfaikat ilyen alávalóságon töltötték-el, 's utóljára azt végezik, hogy magokat abba a veszekedésbe nem akarják avatni. Ez a dolog abban az időben történt, midőn a császári, és Királyi táborok frantzia országba lejendő bé-ütését minden felől várták, és azt akarák ki-hirdettni, hogy a Haza veszedelemben forog.

Azonközben a Király a Szakasz-nak ítéletét helybe-hagyta; de a N. Gy. a melly a Néptől rettegett, másnap azt az ítéletet, maga hatalmából, jóllehet az előtt annak végezése a Királynak által-adattatolgyen, fel-bontotta. *Pethion* ist

mét Párisi polgár-mester lett, 's szívében a Király ellen forralta a mérget. —

Sz. Jakab - havának 14dik napja, a mellyen a frígy-innepnek harmadik inneplése rendeltetett, elközelgeté, és mindenek nagy figyelmetességben, 's epekedő várakozásban valának, félvén attól, hogy valamelly nagy gonosz tselekedet találna végbe - vitetni: Mindenek tudták azt, hogy azok a frígyesek, a kik az országnak 82. szakaszaiból erre az innepre valának el - küldetve, többnyire a *Jakobinusoktól* függötenek. Azonkivül, azok között is, a kik az emberiségnek gyalázattjára magokat *Ávenióban* hírefsé tették, 's a N. Gyűléstől meg - kegyelmeztetettek, sokan valának akkor Párisban. Ezek között vóltt *Jourdan* is, *Santerre* ser - főzőnek (a ki Sz. Jván - havának 20dikán a pártolkodókat vezérlette) hiteles barátja.

A Frígy inneplés, jóllehet fokak nagy félelemben valának, tsendefsen végeződött, és a Királynak (kivévéen azt a meg-alázó tisztségét, a melyet abban az alkalmatosságban tett) semmi bánáása sem lett; ezt a dolgot bizonyára a Nemzeti Gránádfiosok tették, öszve esküdven annakelőtte, hogy azon a napon a Királyt minden erőszak-tételtől meg fognák óltalmazni, 's addig, még az a pompa tartott, egy *Quarrét* formáltanak is ő körülötte.

Minekutánna ez az innep elmúltt, a Frigyefeknek ismét tartománnyaikba visszfa kellett volna menniek, de Párisban maradtanak, mert ott azoknak jelen-léte a *Jakobinusok* fel-tett rettenetes tzélljoknak el-érésére szükséges vala. Már akkor közönségessen beszélettek a királyi méltóságának el-törléséről, *XVI*dik Lajos vádjáról s. a. t. Egész Sz. Jakab havában, szüntelen való háborgás vóltt Párisban, és a

királyi familia, a kinek mind ezek szemci előtt történtenek szüntelen való veszedelemben forgott.

Végtére Sz. Jakab-havának 30-dik napján a *Masziiai* Frigyések neve alatt 500. tiikos gyilkosok ferege jelentt-meg két ágyúkkal, a melly Párisban lérének minden napját háborgásokkal, 's kegyetlenléggel fejezte - bé. Ettől a szempillantástól fogva a Királynak le-tétele a *Jákobinusok* társaságában közönségesen el-végeztetett, és a Városban fok tzedulák ragasztattanak - fel, a mellyek által az jelentetett, hogy, ha XVII-dik Lajos Király Kis-afszony-havának 9-dik napjáig méltóságából le nem tétetődik; a nép ugyan annak a hólnapnak 10-dikén a *Thuillerien* ellen erőszakkal fogna menni.

Kis-afszony-havának 9-dik napjáig egy nap sem múltt vala el, hogy Párisban pártolkodó háborgások, 's fel-zendülések nem történtenek vól-

na, a Frigyefek, és a külső-városi Kötség csoportonként jártanak az útzákon, 's mindenféle zabolátlan-ságot tettek: ez az alávaló nyomorútt kötség, magát fejedelmi nemzetnek nevezte, azt állítván, hogy a N. Gy. ő tőle légyen députálva, 's azért azt tartozzon tselekedni, a mit ő attól kíván, és hogy ha a Királyt a N. Gy. le nem térti, úgy ők magok fogják őtet erőszakosan le-tenni.

A gyakran mondott hólnapnak 9dik napján bizonyosnak tartatott az, hogy a következő napon a *Thuillieren* palotája ezektől a Párt-ütöktől erőszakkal fog ostromlatni: azért este 11. órakor a Királyi Udvarba, egynéhány Nemzeti Gránádiros *Batalionok* menének. A Királyi familia nagyon nyughatatlankodván, le nem feküdt, 's egész éjjel egy szobában ébren együtt maradt.

Augusztusnak tizedik napján reggel 5. órakor a Király, háló-ruhájában ki menvén, minden *Batalionokat* meg-látogatott; A katonák közzül sokaknak kezeit meg-fogván monda: "Bárátim! én a ti vígyázartok alatt bátorságban vagyok, e-leget fogtok kötelességteknek tenni!" Kilentz órakor a Párt-ütőknek jöve-telét meg-hallván, a N. Gyűléshez kívánta vitetését, annak védelme alatt akarván lenni; ez a szerentséltlen familia 500. helvétziai, 's ugyan an-nyi Nemzet Gárdáktól oda kéfértet-tett; midőn az a N. Gyűléshez el-érkezett, a katonaság visszsa-tért az Udvarba rendelt helyeire.

Alig érkezének visszsa, mind-járt 60000. kopjáfoknál szamosb se-reg jelene sok ágyúkkal meg, a melly a *Masziliaiaktól* vezéreltetett. A Ko-tszizó-piatzon (Karousselsplatz) a *Thuil-lerien* Palotának egy kapuját próbá-lák bé-törni, és mivel a kapun be-lől rendeltetett Nemzeti Gárda sem-mi ellent-állást nem tett, szándeko-

kat el is érték, és a Palotának udvarába bé-rohanának. A belső Királyi Kastély 1500. hív helvétziaiaktól védelmeztetett, a kik ezt a dühös népet erőszakkal bé-rohanni látván, magok óltalmáról gondolkodának. Mindjárt 15. kártársokkal löltött ágyúkat löttének - el, 's a Muskétákból is olly rettenetes tüzet adának a Párt-ütrökre, hogy azok közül legottan 200 halva maradt, 's több százak sebbe - esének.

Ezzel a Nép dühösége olly szörnyen nevedett, hogy 10. minúta alatt, egy 12. ágyúból álló *Bateria* állítatott - fel, a melyekből 1200. lövéseknel többek tétettek. A helvétziaiak közikla módra állottanak, 's oroszlányi bátorfággal a rettenetes fokaság ellen viaskodtának, de a Nemzeri Gárdától lejendő segedelmekben meg - tálaltatván, fokáig nem tarthatott vitézi víseletek. A Kapuk, és az Ajtók bé-törtettek, bé-vágattak, mindjárt 800. helvétziai test-örző katonáknál töb-

ben öszve mézfároltattanak, 's testeiknek darabjai a kopjákra fel-fzúratattak. A tisztéknek ízveik, 's más belső részeik ki-fzaggattatván, hasonlóképpen a lántsákra vonatattak. Ezek között a Helvétziaiak között egynéhányan a Királyi Udvar mellett lévő kis házakba futottanak, de a nép irtóztató dühösségétől indítottatván, azokat a házatskákat a helvétziaiak meg-égetése végett felgyújtotta.

Affry Generál, és mintegy 150. helvétziaiak magokat a nép emberfégére fel adák, ezek anya füzött mezítelen le vetkeztettenek, 's úgy a kösfég házához vezetettek, a holott, a *Generálison* kívül majd mind elvesztek. Mind azok, a kik Királyi ruhát hordoztanak, minden Pázsik, udvari szolgák, Lajos rendű virézek, 's udvari emberek meg-ölettetek, és testeik az ablakokon mezítelenen ki-hányattattak: A királyi udvartól az Elizéumi mezőig az út hóltt-estekkel vala tellyes: A kotsizó piatz

még irtózatóbb volt, mert az Agyúk, és a helvétziaiak Muskéta tüze, az öszve-tfoporrozott, rendeletlenül álló nép között nagy veszedelmei okozott vala, úgyannyira, hogy a vér patak formára láttatott folyni: Az ezen a napon halva maradt embereknek száma négy ezerre ítéltetett.

A Királyné drága-kövei, kintsei, az ezüst portékák, arany, 's ezüst pénzrel telyes zatskók, *Assignatok* 's más kintsek, és drágaságok a N. Gyűléshez hurtzoltattak, a többi pedig el-lopattott, és egynéhány milliomokig való kár-térellel elveszett. Végtére a Palota is négy szegeleterein fel-gyújtatott, de a Nemzeti Gárdák által, a kik szünetlen a tűz óltásában munkálkodtanak, mególtalmaztatott. Ezek a tolvaj gyilkosok, vagy öldöklő tolvajok a bor pintzébe ütvén, az abban lévő bort rész szerént ki-itták, rész szerént ki-oltolták; a bortól, és dühöségtől fel-indítatván, ragadozó állatok mód-

jára Párisnak úttzáin fel, 's alá futkosván, kopjájikon a megöletetteknek fejeit, szíveit, belső-részeit, 's más tagjait hirtzolták; 's még a gyermekek is a *Boulevardon* jattzodtának a helvérziai test-örző katonáknak fejeivel.

Míglen ezen az úralatos napon, a fok gyilkosság, prédálás, és minden némű puszítás Párisban hallatlan módon dühösködött; addig XVI-dik Lajos, familiájával együtt leg izomorúabb állapotban vala a millyenben tsak egy ember lehet. Ez a szerentsétlen familia a N. Gyülekezethez folyamodott, hogy frantzia ország törvény szerzői között (a mint vélekedett vala) bátorságot, és vigasztalást találjon: de igen nagyon meg-tsalatkozott; mert ez az ártatlan familia éppen üldözőinek körmei közzé esvén, ki mondhatatlan nyomorúság vala annak forsa.

A N. Gy, palotájában az ágyúdörgéseket hallani lehetett 's egyné-

hány ágyú golyóbfok annak ablakait meg is rongálták. Minden szempillantásban más rettenetes híre jött a pusztítás útálatosságának, a melly történt, és a fok hijjában ki-öntött polgári vérnek. Képzelné lehet, melly nagy fájdalomra lettenek légyen ezek az irtóztató hírek a Király érzékeny, 's ember-szerető szívének. A N. Gy. a melly maga létét egyedül önékie köszönheté, ebben a nyomorúság szempillantásában vígasztaló szavaival ezeknek a szenvedőknek sebeibe balsamot tsepgrethetett volna, de a helyett kegyelenségével, ezt a szerensétlen familiát még inkább illete.

A *Jakobinusok* ezeknek az undok tselekedeteknek fejei, fel-tett istentelen szandékokban még nagyobbra mentenek; az ő rendeléseikre egy számos, még akkor is a megöletteknek vérével ferréztetett gyilkoló fegyverekkel fegyverkezett *deputáció* jelene a N. Gy. előtt meg-

Ez a követtség rettenetes fenyegetésekkel a Királynak le-tételér kívánta. A N. Gy. azért ennek a szerentsétlen Familiának jelen-létében azt ítélte, hogy XVIdik Lajos Királyi méltósfágától fel-függesztesse, 's egy nemzeti Tanáts hivattasson öszve, a melly az ő jövőendő forfáról ítéletet hozzon.

Ugyan annak a hólnapnak 14-dikén a Királyi familia a *Templom-ban* vitetett, és azon a hoszszú úton az öszve csoportozott köz-népnek goromba tsúfolását, gúnyolását, szidalmát, és káromlását szenvedte. Midőn a *Vendome* piatzához el-érkezett, olly nagy vóltt a tolyongás, hogy a hintónak éppen azon a helyen kelletern meg-állani a holott XIVdik Lajos Királynak oszlop-képe állott vala, de azt a mindent el-pusz-tító Párisiak dühösége egynéhány napokkal az előtt, minden más Királyoknak oszlapaival együtt, a mellyek a régi mesterfégeknek bizonyító jelei valának, széllyel-hánytt. Kénte-

telen vala azért a fzerentsétlen XVI-dik Lajos ennek az emlékeztető oszlopnak romladékjait szemlélni. *)

Midőn a hintó a *Templom* épülete eleibe el-érkezett, és a Királyi személyek abból ki-szállának, a Királyné olly erőtlen vala, hogy nékie két szernéllyek által kellett vezetnie.

Az a *Templom* egy régi nagy, és tágas épület, a melly hasonló nevű külső városban fekszik. Valaha az a

*) XIVdik Lajos értz oszlopa 20. lábnyi, és két tzollnyi vala, egyetlen egy öntésből állott, 's hasonlíthatatlan remekmunkának tartatott; Ez az oszlop 1692dik esztendőben Kis-Afszony havának 10dik napján szenteltetett-fel, és éppen száz esztendővel azután u. m. 1792dik esztendőben Kis-afszony-havának 10dikén fel fordíttatott, 's elrontatott.

Templomi Uraké **) vóltt, annak-
 uránna pedig a *Málta* rendének
Kommentúrjává lett, 's midőn az el-
 ső N. Gy. ennek a Rendnek frantzia
 országban vóltt minden birtokait
 el-ragadta, az is a Nemzet tulajdo-
 náva tétetett. Ez az épület már ak-
 kor mikor a Királyi familia belé zá-
 ratott, köfallal körül vala kerítve, de
 az elegendőnek nem tartatván, a
 köfalak magasabbra építették, és a
Templomnak másokkal való egye-
 sülését, társaságát, meg akarván gá-
 tolni, az ahoz közel lévő házak el-
 rontattak, 's egy húsz lépésnyi szé-
 les árok ásatott körülölte. A *Tem-
 plomban* belől ötven strázsa állítta-
 tott, és az árok körül Párisnak min-
 denik *Battallionjából* 25. férjfiú
 rendeltetett annak védelmére, 's
 strázsjára. Az ezekre a vártákra
 való vígyázás pedig *Pethion* pol-
 pár mesterre, és *Santerre* serfő-
 zőre bizatratott, a ki a *Thuillien*
 ostromlása ólta, a mellynek alkalma-

X 2

*) (Tempelherren) az egy viléz papi rend
 vala.

tofságával minden lehető gonofzságot el-követett, a Nemzeti Gárdának Generál Kommandírozójává tétetett.

E kívül a most nevezett két emberen, 's a Köz-tanátstól rendeltett *Templom Komiszariusin* kívül, a királyi familiának minden más emberekkel való tárfasága el-záratott. A Király, a Királyné, a *Delfin* s. a. t, egymástól el-választattanak, és egyedül a *Komiszariusok* jelen-létében beszélhettenek egymással. *Lamballe* Hertzegné, *Tourzel* Afzszonyság, és mind azok a kevés személyek, a kik a Királyi familiának hívei maradtak, el-távoztattak, 's a várostöm-lötzébe zárattak. Midőn *Lamballe* hertzegné a Királytól bútsút-vett, *Mária Antónia* leg hűségesebb barátnejától való el-válásán igen meg-szomorodván, könyv-húllatással kefergett: akkor az érzéketlen köfség-prókátora azt meg-hallván, így szólott: „Nem könyv-húllatásokat, hanem vért kíván most a Nép!”

Az alatt az idő alatt, míglen a királyi familia ílly módon szoros fog-ságban tartatott; Párisban, a Királyi-házhoz ragadó embereknek, 's azoknak, a kik az uralkodó Pártal nem tartottak, tömlözökre való vet-tetéseken dolgoztanak. Ezek között fok gazdag, és méltóságos familiák valának, a kik azzal vádoltattak, hogy a fő rendnek igazgatását (*Aristocratia*) kívánnják, a kiknek vagyonaikat ezzel az alkalmatossággal igye-kezők vala el-ragadni; ezek között valának azok a Papok is, a kik a polgári hitet le- tenni nem akarták; azok a helvétziaiak, a kik a *Thuil-lerien* ostromlásakor el- futottak, olyanok is, a kikre azért vala a gyanúság, mivel familiájoknak né-mely személlyei az országból ki-vándorlottak; s. a. t. ezekkel a sze-rentsétlenekkel Párisnak számos töm-lötzei meg- rakattattak.

Egy különös törvény- szék ren-deltetet ezeknek a raboknak meg-ítélésére; az első áldozatok között

egy vala *Laporte* Úr, a Király szokott költségeinek izamadója. Midőn ez a szerentfétlen Úr a halálra ki-vitetett, egy Afzszony ötet meg látván, nagy kiáltásra fakadott; A Nép azt hallván, annak okát kérdezte, 's az Afzszony így felelt: „Sok gyermekeim lévén, egynéhány elzrendők ölta, táplálásunkra semmi más jövedelemem nem vólt, mint egy kis esztendei fizetésem, a mellyet *Laporte* Úr adott vala; azért jól-tévőmnek szerentfétlen forfát száraz szemmel nem nézhetem.” Hogy ő olyan embertől, a ki a fő-rendi igazgatást kívánta, pénzt vett, a népnek elég-féges oknak láttatott halálra való ítéltetésére; feje azért le-ütetett; a mellyet egy tsinosan fel-öltözött leány fel-vévén, azzal a kotsihoz mentt, a mellyben *Laporte* Úr gyóntató Attyával ült, 's tölle azt kérdezte, esmérné é azt a fejet? hozza tévén azt is, hogy minden jó barátinak olyan forfa fogna lenni. — *Laporte* Úr annak látásán meg-rémülvén, gyóntató attyához fordúla.

Azonközben a vérfzomjúhozó Párisi népnek igen hoszfafnak látatott a raboknak meg - sententziázása. Az éppen akkor vala, midőn az egyesült német táborok Franciaországban belljebb - belljebb mentenek, és *Verdun* várának megvívása Párisban is már el hírefedett. A N. Gy. nagy pompával ki-hirdette, hogy a Haza nagy veszedelemben volna, és az a történet minden embert olly boszúságra indított, hogy a nép seregenként jelentt-meg a fegyver - fogásra, és az ellenség ellen való menetelre. Ezen az alkalmatosságon mindjárt kapának azok, a kik a párt - ütésnek tüzét igyekeztek fel-gerjeszteni, 's az által Párisban ismét rettenetes öldöklést okoztanak: Azt hirlelték ezek a nép között, hogy ha a tömlötzőkbe vetett személyek a polgári seregeknek el-menetele előtt meg nem öletetnének, attól lehetne félni, hogy annakutánna, ha Párisban semmi fegyveres nép nem lenne, azok szabadon eresztetvén, *Kontrarevolúció* történherne; ezt a gyanút olly

hirtelen el-hitte a könnyen hívő, 's már a vér ontáshoz szokott Párisi nép, hogy az a zabolátlan Kötség magában fel-tette, el-távozása előtt a raboknak meg-ítélterését; a mellyből egy második Bertalan éjtzakája lett, a melly frantzia országnak hi-tóriájában annak a nemzetnek örök-re szégyen-szennye lészen.

Sz. Mihály havának 2dik napján estve a N. Gy. előtt egynehány polgárok meg-jelenének, a kik azt a fel-tett szándékokat jelentették, hogy az Apátúrságban, 's más tömlötzökben minden rabokat meg kellessen ölni. Ezt hallván a N. Gy. a tömlötzökhöz 12. Komiszariusokat küldött, hogy azt a veszedelmet el-háírtánák. Midőn a Komiszarusok az Apátúrság tömlötzéhez közelítének, már minden úttza tele vala emberekkel; minden intő beszédek, és szép szók haszontalanok valának, 's midőn végtére önnön magok életeket is veszedelemben láták forogni, vízfza-menének.

Ez az istentelen fokaság azután nagy csoportokra osztódzott, a mellyeknek mindenike más tömlőrz felé indult, istentelen fel-tett zélljoknak el-követésére. A *Karmeliták* épületében egynéhány száz a a polgár hitet le nem tévő Papok valának bé zárva, a kik közzül 264. személyek lántfákkal mingyárt le-szúrattattak. Ezeknek a szerentfétleneknek száma között vala az *Arélatumi* Ersek, a *Xanteisből*, *Beauvaisből*, és *St. Papoulból* való Püspökök, s. a. t. Az Apátúrfág tömlőztében bé-záratott helvétziai katonák minnyájan meg-ölettettek: hasonló forsa vala a fenyíró - házban (*Zuchthaus*) mind akét nemű raboknak. A *Conciergerie* rabjai a Palotának grádiutsai alatt, a *Chatelet* rabjai pedig a *Pont - au Change* előtt ölettettek - meg. Az ezen az irtóztató éjzákán meg - öletteteknek száma 3500. nál többre mentt.

Ennek az öldöklésnek alkalmazásával, ezek a gyilkosok tör-

vényes móddal akarának bánni. Minden tömlőtzen egy 12. vagy 16. személyekből álló ítélő-szék állított fel. Külömb - külömb féle kérdések után, a mellyek a rabnak rabfágba való esésének okát illeték vala, egy ezek között a dühös nép bírái között, kezét annak fejére tévén, a fokaságot kérdezte: „Gondoljátok é, hogy mi ezt lelki - esméretünkre el - ereszhetjük? Ez a szó, *el-eresztés* a büntetést jelentő szó vala: Ha azért a Kötség úgy felelt; *igen is*; az olyan szerentsétlen dárdával agyon szúrattatott; ha pedig a nép azt kiáltotta: „Eljjen a nemzet!” úgy az a rettegő rab szabadon bocsátatott. A megöletteknek testeik mezítelen levetkezettvén, többnyire a *Szajna* vizébe vettek.

Ezek között a bóldogtalanok között vala *Lamballe* Hertzeg Afzszony is, a Királynének lelki barátúja, a ki semmi más gonosz - réttel nem vádoltathatott, mint az-

zal, hogy utolsó szempillantásig a Királyi familiához híven maradt. Ez a Herzegné Dárdákkal öletteret meg, 's azután feje le-ütetvén, mézítelen teste a Város úttzáin hurtzolatott. Midőn ezek a kegyetlenek, annak fejével a *Templom* épületéhez érkezének, a királyi személyeknek meg-jelentetett, hogy a *Lamballe* hertzegnének le-ütött feje meg nézéfére, a mellyet nékiek a *Templom* körül öszve csoportozott nép fogna meg-mutatni, készen légyenek; még ezt a nehéz dolgot is el kellett ezeknek a nyomorúltaknak szenvedniük.

XVIdik Lajos ennek a Mártiromságot szenvedett, 's meg-bóldogúlt Afzonzónyságnak fejét, a ki szenvedéseinek végét már el-érte, nagy érzékenységgel nézte; de *Mária Antóniának* ez az irtóztatóság keserves zokogását okozta, 's könny-húllatásaival tisztelte leg kedvesebb barátjának emlékezetét.

Sz. Mihály-havának 3dikán reggel ismét más hallatlan kegyetlen-

ségek történetek: Arra ingerlet-
ték t. i. a *Jakobinusok* a népet, hogy
mind azokat, a kik nem az ő tárfasá-
gából valók, a Párisban lakozó hel-
vétziaiakat, és az országból ki-ván-
dorlottaknak familiáit ölnék-meg;
ez az undok, és pokolbéli gondolat
mindjárt véghez vitetvén, ismét sok
ártatlan áldozatok ölettettek-meg.

Du Chevre Grófné, öt neve-
letlen gyermekeivel együtt, a kik
közzül a leg öregebbik még 11 idik
esztendejét el nem érte, *de Bacq*
úttzában meg-ölettetett, és testeik
mindenek látására ki-téttenek. E-
lőször az anyyok szemei előtt kon-
tzoltattanak ezek az ártatlan gyer-
mekek fel; ezt a rettenetes dolgot
ez a szerentsétlen anya, természet
felett való békefféges-tűréssel nézé.
Leg iffjabb gyermekének még vér-
ző fejét meg-ölelvén, a halálos tsa-
pást vitézi álhatatofsággal szenvedte-
el. Ezek a dühösök nékie először
kezeit vágták-el, 's ázután fejét
vették.

Ugyan abba az úttzába lakozott egy öreg *Aubert* nevű helvétziai ember, a ki a *Revolúzió* előtt a Királyi Udvarnál hivatalt viselt; ez abba a tűzbe vettetett, a mellyet az országból ki-vándorlott hazafiaknak házi-portékáiból gyűjtöttanak-fel; háromszor ugrott a tűzből ki, 's ugyan annyiszor tafzittatott vízfza; Végtére gyilkossai téstét keresziül - szúrván, kérdezék, nem akarná é most énekelni azt az éneket: „*ça ira!*” és az *Amérikai* vad emberek módjára tántzolának a tűz körül. Ez a bódogtalan ember majd 70. esztendőös vala.

A Jakab úttzába lakott egy *Grunault* nevű fű-szerfzámmal kereskedő ember. Ez is meg-ölettetett familiájával együtt. Mivel ő feleségével együtt előre állallatta bódogtalan esetét, kivánták leg-alább gyermekeiket bátorságba helyhezteni, 's azért azokat a szomszéd-ságba küldötték. Alig érkezének oda, 's harmincz vagy negyven gyermekek jelenének - meg, a kik (a mint

mondották, ezeknek az ifjú *Aristokratufoknak* nyakokat kívánnák szegni. Először is a szolgálóra rohanának, 's azután bottjaikkal a gyermekeket agyon vevén, fejeket penna tsináló késeikkel vagdalták - el. Az illy rettenetes meg - öletett gyermekek 4. 's 6. esztendőök között valának; az ifjú gyilkosok között pedig egy sem volt 12. esztendősnél öregebb.

Midőn ezek az ifjú gonosz - tévők attól a háztól el - távoznak, egy aszszonyi személyeknek ferege fogadá őket illy szókkal: „Melly nagy gyönyörűség a szüléknek azt látni, hogy gyermekeik olly korán jó hazafiak! ebből nagyot lehet várni!”

Olly mélyen merült - el ez a nép az istentelenségben! Meg - gondolásra méltó példa ez, mennyire el - távozhatik egy különben megvilágosított nemzet az emberiségtől, 's melly nagyon közelít a leg

vadabb nemzettséghez, ha egyszer a zabolátlanság, és a Vallásnak megvétele meg-gyökereznek. De annyira is kellett ennél a nemzetnél a dolognak menni, minekelőtte a leg nagyobb, 's gonoszabb istentelenségnek, és véteknek el-követésére elegendő lehetne, hogy t. i.; Fejedelmének, Jóltévőjének, 's a minden jóságos tselekedetekkel tündöklő Lajosnak személyét gonoszsággal illethessék.

Sz. Mihály-havának 21dik napján a Nemzet Gyülekezete egymástól el-oszlott, mivel a Nemzet Gyűlésnek (*National-convent* *) tagjai a *Thullerien* királyi Kastélynak palotájában már öszve-gyűltenek, a holott ezentúl tanátskozásaikat tartani el végezték. Ez a N. Gy. tsupa buz-

*) A Nemzeti Gyülekezete, a melly eddig *l'assemblée nationale* név alatt tartott, el-oszlott, 's a másik nevét megváltoztatta, és *Convention Nationale* névvel neveztetett.

gó *Jakobinusokból* vala öfzve-téve, 's magok közzé *Anglusokat*, *Olafzokat*, és *Amérikai Payne* nevű embert is, mint a *Francia nemzetnek Deputátusait*, (*Representálóit*) vettek - fel. Az *Elöl-ülő Pethion* vala.

Ennek a Gyűlésnek leg első tselekedete a királyi méltóságnak eltörlése, 's *Francia országnak Közönféges-társasággá való tétele* volt. Ez az ítélet a szerentsétlen *Királynak* a *Templomba* el-küldetett; *XVIdik Lajos* a ki a *Királyi méltóságnak* terhét más *Királyoknál* inkább érzette, azt a *Dékrétomot* tsudállatos állhatatossággal, 's hideg vérrel vette-fel, 's *Komornyíkjának* mindjárt megparantsolta, hogy ruhájáról minden *Királyi jeleket* le-vévén, ezután öter csak *polgárnak* tartsa.

Az új *francia Konstitúzió* szerint a *Király* személye meg-írt-hetetlennek ítéltetett, és a le-tételnél

egyébbel ötet büntetni nem lehetett, 's csak le-tétele után köteleztethetett tselekedeteiről való számadására. E szerént a frantziáktól olly fok alkalmatossággal hittel meg-erősítettett Konstituzió szerént tehát, XVIDik Lajost szabadon kellett volna erefszteni, 's azután mint más polgárral bánni. Egynehány jobb szívű tagjai a N. Gyűlésnek ezt az értelmet védelmezték is, de a többiek a kik magok akarattján kívül más törvényt nem akarának esmérni, 's régtől fogva igyekezének a szerentsétlen Királynak végső veszedelmén, azon iparkodtanak, hogy önékio *Protzeszusa* formáltasson, 's mint más gonosztévő meg-ítéltesen.

Ez az útálatos *Protzeszus* el is kezdődött; a N. Gy. 12. tagjainak a parantsoltatott, hogy XVIDik Lajos ellen a vád-tzikkellyeit *Capet* *) La-

*) *Hugo Capet*, a tizedik Százban Frantzia országban egy vala a leg nagyobb urak között, a ki a Károlingiai Királyi

jos név alatt tegyék-fel, 's minekutána a N. Gy. azokat helyben hagyta, el-végeztetett hogy Lajos a N. Gy. eleibe hozattasson, önégie azok eleibe terjesztesfennek, feleletei meghalgattassanak, 's annakutána ő reája ítélet hozattasson.

Karátson - havának 11dik napja emlékezetes fog lenni a jövendő históriákban, a mellyen frantzia országnak az előtt egynéhány esztedökkkel hatalmas, és szíve jóságáért, 's jobbágyihoz való szeretéért minden igaz emberektől tiszteltetett Fejedelme, ennek a bóldogtalan *Revolúciónak* következései által annyira le-gyaláztatott, hogy a N. Gy. palotájában meg-jelenni kényszerítetett, hogy ott hite-szegett, minden gonoszfágokkal, 's istentelenségekkel telyes jobbágyai előtt hamissan reá-

familiának meg - szűnéfekor, vagy kihalásakor, a frantzia királyi székre jutott. De e nem volt Bourbon.

fogott vétkeiről számot adjon, 's a vádakra feleljen; jobbágyai előtt, a kik az által is egész Európának szemei előtt égre kiáltó igazságtalan-
ságoknak jelét adták, színlelt ítélő-
székekben, önnön magok voltak
vádolók, 's bírák is egyizersmind.

Mivel a Királynak el-tsábírt-
tott jobbágyai között is fok jó aka-
rói valának, féltének Párisban vala-
mely zenebonától, azért az ellen
minden lehető készületek tétettek.

A Király szokásza szerént reg-
gel fel-kelvén, Királyi familiájával
fölstökömözött, 's azután a *Del-
finnel* magánosan maradt. A strá-
zsa szolgálatban levő polgári tisz-
t, a Polgár-mester el-jövetelét bé-
jelen-tette; a ki is egy óra tályban el-ér-
kezett, azt mondván, hogy paran-
tfolattjában legyen, a Királyt a Gyü-
lés palotája eleibe vinni, 's el-ké-
férni.

Ez a Felsőleges Fejedelem a Polgár mesterrel, 's annak *Székretariusával* kocsin a Gyűléshez méne, két ora felé el-érkezett oda a kottsi. A Párisi Nemzet Gárda Generállja (*Santerre*) Serföző bé jelenté a Király el-érkezését. Az Elöl-ülőnek parantfolattjára mindjárt a Gyűlés eleibe vitetett, a holott nékie egy szék készítettett vala el. A Király leg kisebbben sem láttatott változni, sőt inkább tsendességét, és mérféklését mutatta. — *Barrere* Elöl-ülő illy formán szóllott a Királyhoz: „Lajos! a Nép Kegyelmedet vádolla, és a N. Gy. maga eleibe kívánta, hogy azokat az írásokat, a mellyek vétkeir magokba foglalják meg-ítélhesse, 's az eleibe tétetendő kérdésekre feleljen.”

Maillhe Székretarius az egész vádat ő előtte el-olvasta, a Király azt figyelmetesen halgatta, leg kisebb változást, vagy rettenést sem lehetett ábrázattján tapasztalni.

Annakutánna ez Elölülő a Királyt, a vádnak minden tikkelyeiről különösen kezdé kerdezni, 's azoknak mindeneikére is különösen felele ez a fejedelem.

Ezt a kérdésekből, 's feletekből álló törvényes vizsgálást (Berhór) a melly az újságokban is fen-találtatik, itten közölni akarjuk, azért, mivel abból az' egész világ által-láthatja ezeknek a büntetésre méltó rendetlen bíráknak illetlen tselekedeteit, és a Királynak felséges személlye ellen el-követett erőszak-tételeit; ezekből a törvényes vizsgálás' tikkelyeiből mondom, a mellynek punktumi, 's kérdései régi történeteken építették, meg határozatlanok, ravaszok, és homályosok vóltanak; a Királyi feleletek pedig meg-határozottak, együgyűek, és nemesek valának, ki-tettzik a szerentsétlen Lajos Király' ártatlansága.

*Ezek valának a Kérdések
és Feleletek.*

Kérdés. 1789dik esztendőben Sz. Jván-havának 20dik napján a törvény - szerző Gyűlést félbe - szakasztatta, a mellynek azért egy Bál - házban kellett öszve - gyűlnie? Mit felelhet erre?

Felete a Királynak. Ez eránt még akkor semmi törvény sem vólt vala hozva.

Kérdés. Sz. Jván - havának 23dikán a Gyűlés palotáját (*Págnetakal*) Péterkéfekkel vérette - körül, és egy kegyetlen jelentést adott - ki, 's a nemzet *Députátus*inak haza menetelét parantsolta?

Felelet. *mint az előbbeni.*

Kérd. Sokáig igyekezett a törvény parantsolatit, a mellyek az urasági adót, szabadságot, és tizedet, vagy dézmat el - töröltték, meg hátrálni; sokáig ellenzette a törvénynek meg - erősítését; parantsolta a Flandriai Regementeknek el - jövetelét, 's maga strázsáit meg - duplázta; oka vóltt sok Verszályiai Polgárok ha-

lálának. Ezeknek a gonosz tselekedeteknek meg-bizonyítása maga jegyzéseiből, a mellyeket 1789dik esztendőben, Sz. Mihály-havának 10dik napján tett, ki tettzenek?

Fel. Énnéken akkor szabadságom volt a katonák masíroztatására. Soha sem akartam vért-ontani. A *Dekretumok* eránt pedig jegyzéseimet fel - tenni szabad akaratomban állott.

Kérd. A Nemzeti kokárda önön maga jelen-létében, egy vendégség alkalmatosságával a test-örzöktől lábbal tapodtatott, 's féjér kokárdák téttenek fel?

Fel. Nem igaz, hogy az az én jelen-létemben esett volna; 's az soha sem is történt.

Kérd. 1790dik esztendőben Sz. Jakab-havának 20dikán egy esküvést tett - le, a mellyet meg nem tartott. Milliókat osztogatott - ki a közjónak meg-vesztegetésére. Hamis nyájasságát, 's a köz-rendhez való le-ereszkedését színelte, a szabadság el-törlésére? *Talon*, és *Mira-*

beau által igyekezte a köz-jót meg-
rontani?

Fel. Nem jut egészen eszemben
az akkori történet; de mind azok a
Konstitúció fel állítása előtt való
dolgok.

Kérd. Egy *Kontrarevolúció*-
nak *planuma* szerént, a mellybe
maga kezeivel írta - fel jegyzéseit, a
külső városokba menvén, pénzt hányt
a Nép közzé?

Fel. Leg nagyobb gyönyörűsé-
gem vala mindenkor azokon segíte-
ni, a kiknek a segedelem szükség-
es volt; De abban valamelly gonosz
szándéknak el-követése, tzelem soha
sem volt. (*Lajosnak szemeibe ek-
kor a könyv láttatott áradni.*)

Kérd. 1791dik esztendőben igye-
kezett előszőr el-szökni? Böjtölő-
havának 28dikán sok nemesek gyül-
tenek-öszve a *Thuillerien* Kástély-
ban, futása elő-mozdítására?

Fel. Ez a vád hamis, és bal-
gatag.

Kérd. Sz. Jván. havának 21di-
kén valósággal el is távozott, 's ar-
ra hamis utazó levéllel éltt: rövi-

deden, az előtt kevés idővel a törvény-szerző N. Gyűlésnek írtt, 's meg-ígérte a törvények véghezvitelét?

Fel. Ez eránt az utazásom eránt a N. Gyűlést már tett feleletemre emlékeztetem.

Kérd. Nántzėjomban (Nancy) vér-ontást okozott, 's azt jóvá-hagyta. *La Fayette*, és a *Clermonti* Püspökkel levelezett, a melly, azt bizonyítja, hogy a *Konstitúziót* fel akarta bontani? A Márs-mezején is Polgár vér öntetett-ki?

Fel. Azokban a dolgokban, a mellyek 1791dik esztendőnek, Sz. Jakab-havától fogva történtenek, engemet vádolni nem lehet. Külömben is semmit sem tudok azokról.

Kérd. Meg-fizetett írók által az *Afzignátokat* le gyalázta; az országból ki-vándorlottakat óltalmazta, 's azoknak sok pénzt küldözött. Jól tudta, hogy a Magyar, és Burgus Királyok *Pilnitzbe*, Királyi székére való vissza-tételén meg-eggyeztenek, 's erről a *Traktárból* is, a

N. Gyűlésnek igen későn tette-meg-jelentését?

Fel. Mihelyest azt meg-tudtam, mingyárt közlöttem; külömben is a *Konstitúzió* szerént, az a dolog a *Ministerek*et illette.

Kérd. *Arelatum*, (*Arles*) és *Avénióba* polgár vér öntetett - ki? Azok a *Komiszáriusok*, a kiker oda, küldött, a bóldogtalanfágot, 's nyomorúságot, még nagyobbra nevelték?

Fel. A *Komiszáriusok*nak parantfolat (*instructio*) adatott! én közüllök egyet sem esmértem, mivel azokat a *Ministerek* allították előmbe.

Kérd. *Nimes*, *Montabeau*, és *Jales* helységekben nagy vér - ontás történt, 's a *Kontrarevolúzió* magvának meg - fojtására semmi rendelkezést sem tett, míglen a *Párt* - ütés *Cevennenbe*, *Duffaillánt* alatt el - kezdődött?

Fel. Azok a dolgok nem engedtem, hanem a *Ministerek*et illetik, a kik azokról számolni tartoznak.

En önékiek a szükséges parantsolatókat ki - adtam.

Kérd. Konfluentziába (Koblenz) maga test - őrzőit fizette?

Fel. Mihelyest meg - tudtam hogy a Rénus (Rhein) vizén túl test - őrzők állíttatnának - fel, meg - parantsoltam, hogy azoknak semmi se fizetteffen.

Kérd. Az öttsei a ki - vándorlottakat öszve - gyűjtötték, 's azokat *koman - dírozták*, és azoknak akkor mikor már késő volt, kezdett ellenek - allani, az a dolog pedig egy tzedulából ki - tettik, a mellyet egyik öttse írt; 's e taláztatik benne: „En Postán írtam: Mi itt ketten vagyunk a kik, egy lélekkal, egy akarattal igyekezünk tenéked szolgálni?”

Fel. Az ötfém leveleit meg nem esmérem, 's arról a tzeduláról semmit sem tudok.

Kérd. 1791dik esztendőben Sz. András havának végén a tábor tsak száz ezer emberekből állott; az ország bátorságára tehát elegendő gondot nem viselt?

Fel. Én a Katonák fel-állítására (verbuálására) a *Ministernek* parantsolatot adtam. Azoknak feljegyzései a N. Gy. eleibe adattak; Nem az én vétkem, ha a *Ministerek*től meg-tsalattattak.

Kérd. A Katonáknak az el-szökésre okot-szolgáltattott, hogy öttseikhez mennének-alta? Azt *Toulangeon* levele, a mellyet öttseikhez küldött, meg-mutattja. Az idegen udvaroknál való *Agensei* minnyájan árulók valának, a kik a Törökkel való béketségnek mennél hamarább lehető vizfsza-szerzésén munkálkodtanak, hogy az *Austriai* seregek a *Rénus* felé masirozhassanak. Ez is *Choiseuil-Gouffier* egyik leveléből kitéttzik?

Fel. A mind nem igaz? *Choiseuil* igazat nem mondott.

Kérd. Késön, 's akkor mikor már útban valának, jelentette-meg a N. Gyűlésnek a Burgus seregeknek a *Renushoz* való meneteleket.?

Fel. Én sem tudtam előbb,

Kérd. *Dabancourt* a ki *Calonnes*nek attyafia, *Ministerré* tette? Várainkból a Katonákat ki - vévén, *Longvy* várának fel-adását okozta?

Fel. Én azt nem tudtam, hogy *Dabancour* *Calonnes'* Attyafia; azt sem parantsoltam, hogy a Katonák a várakból ki - mennyenek; én azt soha sem tselekedtem volna.

Kérd. A mi tengeri - hadi - készületeinket el - rontotta; A Tisztek rész szerént ki - vándorlottak, rész szerént el - botsáttattak. *Bertrand* Tengeri - *Ministert* pedig meg - tartotta?

Fel. A mi hatalmamban volt, a tengeri - hadi - tiszteknek meg - tartására, azt el - követtem. A tengeri *Ministert* pedig meg - tarthattam, mivel a N. Gy. azt nem jegyzette - meg, hogy ő a Nemzetnek bizodal - máat el - vesztette volna.

Kérd. Az újj lakó - helyekben (Köloniákban) Párt - ütést, 's háborgásokat okozott, és fen - tartott?

Fel. Ha az *St. Dominique* szigetében meg - történt, bizonyára akaratom ellen lett.

Kérd. A Balgatag (*fanatikus*) Papoknak, a kik az orizágot belsőképpen rongálták, párt-fogója volt; A Test-örzöket el-eresztetések után is fizette?

Fel. A Test-örzök fizettettek, míglen ismét fel-állítottak.

Kérd. A helvétziai Gárdát magánál tartotta, jöllehet azt a Konstitúzió meg-tiltotta: Párisban titkos Kompániákat zsóldjába tartott, a mellyeket *Dangremont*, és *Gilles* komandíroztak?

Fel. Arról semmit sem tudok; soha Kontrarevolúziói gondolat sem ötlött eszembe.

Kérd. Kontrarevolúziót igyekezett indítani; sok izemélyek adtának *Plánumokat* bé az eránt, a mellyeknek végbe-vitelére magát kötelezte?

Fel. Ha valaki olly *Plánumot* adott is bé, az ollyan ember el-igazítottott.

Kérd. Ki adott ollyan *Plánumokat* bé?

Fel. Azok olly meg határozatlanok valának, hogy röllok nem is emlékezem.

Kérd. Kik azok a N. Gy. tagjai közzül, a kiknek pénzt adott?

Fel. Senkinek sem adtam.

Kérd. A Frantzia nemzetet Spanyol, olasz, és Német országokban méltatlanfággal illette, 's azokat a gyalázatokat, a mellyeket rajta tettenek, meg nem boszszúllotta?

Fel. A *Diplomatikus* levelek ellenkezőt bizonyítanak.

Kérd. Kis - aszszony - havának 10dik napján reggel 5. órakor, a helyvértziaikat mustrálta?

Fel. Én a Kestélyban minden katonákat mustráltam, még pedig a Polgári tiszteknek, 's a Páris szakasza tagjainak jelen - létében.

Kérd. A Strázsákat a *Thuillien* palotájában kis aszszony havában meg - számositotta?

Fel. Igen is, mivel az a Kestély veszedelembe forgott, és mivel nékem mint igazság - szolgáltató hatalomnak, azt védelmeznem kellett.

Kérd. Azt parantsolta, hogy a Népre tűz adattafson?

Fel. Kellett magamat óltalmaznom.

Kérd. Vér-ontást okozott, 's parantsolt?

Fel. En bizony nem.

Kérd. *Septeuilnek* gabonával való kereskedésre adott é szabadságot?

Fel. Semmit sem tudok arról.

Kérd. Miért tett *Vétót* a polgári hitet le nem tévő Papok törvénye ellen?

Fel. A *Konstitútzio* által vólta arra hatalmam adva.

Kérd. Tsináltatott é egy vas ajtót a *Kastélynak* egy falában?

Fel. Semmit sem tudok rólla.

Kérd. Hozhat é még valamit maga mentfégére elő?

Fel. Azoknak az írásoknak vélelem való közlését kívánom, a mellyekbe az én ellenem tett vádak fundáltak, egyszersmind azt is kívánom; hogy egy prókátort nevezhesek, a ki dolgomra vigyázzon.

Annakutánna az Elöl-ülő, *Szekrétarius Valence* által, a Királynak fok írásokat, és leveleket mutatott, mellyeken a vád fundáltatott vala, a Király majd mindenikre azt jegyzette - meg, hogy azokat meg nem esméri.

Azután estvéli 6. óra felé ez a Felség a *Templomba* visszavitetett.

A *Jakobinusok* kegyetlen társasága, a melly *XVIdik Lajos* vérét fjomjúhozta, ezután a törvényes kerdezés után mingyárt meg ítéltetéféhez akartt kezdeni, de az emberfégefebben gondolkodó tagjai a *N. Gyűlésnek* ellene - állván, azt rendelék, hogy a Királynak mentiségére alkalmas személyek adattassanak, a kik *Karátson* havának 26dik napján meg is halgattassanak. Midőn ez a Királynak meg - izentetett, a két törvény - tudók közzül, *Target*, és *Tronchet* közzül egyet kívántt: Az első magát fok munkáival mentegette, és úgy *Tronchet* rendeltetett a

Király mehetségére, 's ő melléje *Eamoignon Malesherbes* Úr, a ki magát ajánlotta, adattatott.

Ez a két férjfiú a Királlyal együtt Karátson-havának 17dik napjáig dolgozott, a midőn a N. Gyűlésnek megjelentették hogy a Királynak mehetségét olly kevés idő alatt ki-dolgozni lehetetlen volna; azért azt kérék, hogy *De Seze* Úr, a ki is magát hasonlóúl ajánlotta segedelmekre engedtesse - meg, és hogy a mehetségnek napja továbbra halasztáson; az első kérések ugyan meg - engedtetett, de a napnak halasztását ezek a kegyetlenek meg - tagadták.

Karátson havának 26dik napján XVII dik Lajos azon módon, mint utólszor a N. Gy. eleibe vitetett. *De Seze* olvasta - el mehetségét, a melly által a Királynak ártatlanfága, 's a N. Gyűlésnek igazságtalan, és törvénytelen tselekedete, igaz, és fel-fordíthatatlan okokkal mutatta-

tott-meg. A mentőségnek el-olvasztása után, monda a Király: „Polgárok! eleitekben vagyok téve az én mentégem, én újjolag elő nem hozom azt, a mi már meg-mondott. Mivel én talán leg-utólszor beszélek előttetek, azt mondom; hogy magamat semmivel sem vádolhatom, 's hogy Prókátoraim tsupa igazságot hoztanak légyen elő. Soha sem féltem, tselekedeteimet közönséges meg-visgálás alá nyújtani; de szívem fáj, 's meg-sebefsítettett, hogy az ellenem tett vádban, azt a fzemre való hányást találtam, mint-ha én a Nép vérét kívántam volna ki-önteni; Népemhez tartott szerelmeknek gyakori próbáji, és az a környül álló dolog is, hogy magamat, annak vére kémélléséért, a vezedelemnek tárgyává tettem, ezt az ellen vetést róllam el-háríthatták volna.”

A Király ezzel az alkalmatossággal, olly lelke-tsendeségét, és állhatatosságát mutatta, a mellyel tsak

az ártatlan, és istenfélő ember szokott bírni. Ez a dolog, és a mentességben foglalt fel-fordíthatatlan, és világos okok, olly nagy figyelmetességet okoztanak, hogy tenki sem kételkedett a szerentfétlen Királynak meg-szabadulásán. A *Jákobinusok* ezt jól által látták, és mivel a mentességben elő hozott fundamentomos okokat meg nem táfolhaták, minden mesterfégeiket arra fordíták, hogy azt az okozott figyelmetességet el-törölhesék. Egy nap sem múlt, hogy undok írások ne jelentenek volna meg, a mellyek által a még hátra-maradott emberi érzékenységet igyekeztenek a Nép szívében el-törölni, azok az újságok pedig, és mindennapi nyomtatott írások, (*Journálok*) a mellyek *Jákobinusiak* nem vóltanak, el-töröltettek, 's azoknak szerzői, vagy írói minden módon üldöztetnek. A N. Gy. jobbértelemben való tagjai, életek veszedelmekkel fenyegetettek. A *Jákobinusok*, a más tartományokban lévő, 's velek tartó társaságoknak írtanak, és Frantzia ország-

nak minden részeiről frigyefeket hí-
vattak, a kik egymás után Párisban
el-érkezhén, a már ott lévő titkos
gyilkosokkal egyesülven, mindene-
ket rettegésbe, 's félelembe tet-
tenek.

A szerentfétlen Király dolgá-
ban az utolsó főben járo tanátskozá-
fok 1793dik esztendőben Bóldog-
Aszfzony - havának 14dik napján tar-
tatott Gyűlésben kezdődtenek - el.
Soká vetélkedtenek a végezésre elő-
adandó kérdéseknek módjáról; azok-
nak az illetlen bírának egész Gyüle-
kezete azon, szokása szerént, lármás
rendeletlenségébe merült, a mellyben
fene indulatait ki is jelentette. Eb-
ben a zenebonás vetélkedésben vég-
tére, e következő három kérdések
téttenek - fel.

1.) Vétkes é Lajos ? 2.) Által kell
é az ő rólla hozott ítéletet a meg-
erősítésre adni. 3.) Mitsoda bünte-
tése legyen? A melly, három kér-

désekrol másnap a N. Gyűlésnek minden tagjai nevek szerént még-kérdezteffenek.

15dikben kezdődött a voksolás. A N. Gy. tagjainak nevek szerént való nevezetekből ki tettett, hogy 745. közzül, tsak 25. hibázott, a kik közzül hűszan *Kommiszáriusi* hivatalban a táboroknál valának, öten pedig betegség miatt, 's egy, nem tudott okból ki - maradtanak.

Míglen a N. Gy. tagjai egy más után a szólló-székre (*Rednerstuhl*) feleleteik' adása végett fel - mentenek, nagy tsendesség vala. 26an különös okok alatt, 's hozzá adásokkal vokoltanak; 693an pedig, az első kérdésre *igen issel* feleltének.

Annakutánna a második kérdésről vala a voksolás, hogy t. i. kellessen é a hozott ítéletet a nép meg-erősítésére hagyni? Ebben ítéletek-

nek igen nagy különbözése tettetik. Mind öfzve 707. személyek voksolának, mivel a fellyebb megmondattakon kivül, nem tudott okokból még hárman ki-maradtanak, és tízen éppen nem akarának voksolni. A többiek közzül pedig 283man bizonyító, és 424. gyen meg-tagadó ítéleteket hozák. A végeztetett tehát el, hogy a N. Gyűléstől hozatandó ítéletnek a Néphez való *apellálása* meg ne engedtesen.

16dikban végtére a harmadik kérdés eránt vala a voksolás. Estvéli 9. órakor még tsak 38. *Deputatusok* voksoltanak, 's ítéleteknek okait adák, és ezek közzül 27en valának, a kik a Király halálát kívánák.

17dikben a voksolás tovább tartott, és végezetre ki - nyilakoza, hogy 366an halálra, és 319en rész szerént hóltig való tömlötzre, rész szerént számkivetésre, rész szerént pedig a had vége után lejendő ha-

halálára ítélték vala; és így tsak 47. vokfoknak többségéből sententziázta-
 tott a bődögrelan Király halálra. De Seze, a Király Prókátorainak egyike, három hólnapi halasztását kívánta ennek az ítéletnek, de ha-
 szontalan: sőt inkább a végeztetett-
 el, hogy ugyan annak a hólnapnak 19dik napján ennek a Királyi gyil-
 kosságnak módjáról tanátskozzanak.

A N. Gyűlésnek mértékletesebb része ugyan ennek a 17dik Januari-
 usban hozott halálos ítéletnek ha-
 lasztását kívánta, 's azt meg-nyerte,
 hogy 19dikben az eránt ismét vok-
 folljanak, de ez a kívánság is 380.
 vokfokkal, 310. ellen meg - aka-
 dályoztatott, 's az igazság szolgáltató
 tanátsnak meg-parantsoltatatt, hogy
 annak az ítéletnek végbe vitelének
 módjáról (a mellynek 24. óra alatt
 el kellett végeztetni) ítéletét ír-
 ná - meg.

20dikban a törvényi *Minister* (Justizminister) a Gyűlésbe menvén azt jelentette, hogy közönségesen minden ministerek, a Királyhoz menvén nékie egy *Székrétarius* által a N. Gy. 15dik, 16dik, 17dik, 18dik, és 19dikben költt *Dékrétomit* eleibe tették légyen, hogy azt a Király minden meg - háborodás nélkül meg - halgatá, 's azután egy írást vett volna ki író - táblájából, a mellyet a *Ministernek* által - adott vala.

A Gyűlés annak az írásnak elolvasását kívánta; — a melly ebből állott:

„Én három napi időt kívánok, hogy az Istenem előtt való meg - jelenésemre magamat el - készíttsem, Azokkal a személyekkel, a kiket én a Gyűlésnek meg fogok nevezni, magánosan kívánok szollani. Kívánom, hogy attól a szüntelen való vigyázástól, a mellyet a Tanáts egynehány naptól fogva reám tartt, meg szabadúlljak. Kívánom, hogy famili-

ámmal magánosan, és minden más bizonyosságok nélkül lehetségek. Kívánom, hogy a N. Gy. az én familiámról szorgalmatoskodjon. Kívánom, hogy az én familiám oda mehessen, a hová maga azt jónak ítéli. Ajánlom azokat a személyeket a Nemzetnek, a kik hozzám hívek valának, 's a kik közzül sokaknak táplálásokra egy kis (*Pensiójoknál*) fizetéseknel egyebek, (a mellyet én adtam nékik) semmijek fints, úgy-szinte azokat a magános életben lévő személyeket is, a kik egész értekeiket személyemre ki-tették. Azok a személyek a kiket magamnál látni kívánok. *Ed: Jobert, vagy Fermont Urak.*

(*alá írva*)

„*Lajos.*”

A N. Gy. ugyan, a törvényi *Ministernek* tökéletes hatalmat ada, *Lajos* kívánságának bé-telyesítésére, és annak jelentésére, hogy a *Nemzet*, familiájának gondját fogná vi-

felni; de *La Croix* polgárnak ítélete szerént, a Gyűlés a harmadnap-i halasztás eránt a szokott munkához kezdett.

Mihelyest ez a szerentfétlen Fel-ség halálos ítéletét meg - hallotta, Familiájával kívánt beszéllini; a melly el is hívattatván, a Király azzal má-gánofsan két óránál tovább tar-totta beszélgetését.

Azon a napon estve *Malesherbes* sírván, Fejedelmének lábaihoz borúla, *Lajos* belsőképpen meg - ille-rődven meg-ölelé, 's vigasztalá őtet mondván: „Ha szeret engemet Ked-ves *Malesherbesem!* miért irigyli azt az egy olly fok szerentfét-lenfégeim után még fen-maradott menedék - helyemet!” „Ah Ki-rályom! Felele *Malesherbes*, fáj-dalmi miatt alig szólhatván,” vagyon még reményfég, a Nép nemes el-méjű, és igaz „Nem! nem! nints már reményfégem, halálomat kíván-ják, 's én kész vagyok. Ne sírjon

Kedves *Ma'esherbefem!* a jobb világban meg fogjuk még egymást látni!

Másnap réggel a Király egy ol-
lót kívántt, hogy haját el-vághassa,
és midőn azt ellenzették, így szól-
lott: „Azt gondolljátok talán,
hogy én olly alávaló, 's gonosz em-
ber légyek, a ki életemtől magamat
meg-fosztanám? Midőn a *Delfin*
hallá, hogy az Attya halálra ítéltet-
tett, a Templom Komnizáriusához
fordúla Könyveivel tele áradott sze-
meivel, zokogva, 's térden állva
kérte az Attyának a kegyelmet.
Annakutánna szaladni kezdte, és mi-
dőn a strázsa kérdezné; hová akarna
menni? „Az úttára,” mond ő,
a Népet kérni, hogy az Atyámnak
kegyelmezzen-meg; de a strázsa ö-
tet viszsa igazítá. Azonközben ez
a szerentsétlen király meg-gyón-
ván, a szentféggel (*Ür-vatsorájá-
val*) való éléte alkalmatosságával
szobáját fel-nyittatta. Egy feszület
előtt térdelvén, így szóllott: „Uram!

a te szenvedéseidben találok vigasztalást, adj erőt énnékem halálomhoz!" A szentféggel való élés után meg-újult, 's erősödött: még egy kevés ideig gyóntató - attyával könyörgött, 's azután így szóllott hozzája: „Kedves Pater! mondja-meg minden embereknek, hogy a vallás egyedül való vigasztalása a szerentfetleneknek; mert ha mindentől meg fosztatunk is, ez velünk marad, 's ez az ő leg nagyobb győzedelme.

A Király annakutánna a Párisi polgár, tanátsnak egy kötés papíroft küldött, a mellyben *Testamento* vala foglalva, 's a melly ismét ennek a Felsőgnak nemes, és istenes gondolatiról bizonyos jelt szolgáltat.

Itt következik az
a Testamentom.

„A Szent Háromfágnak, az Atyának, a Fiúnak, és a Szent Léleknek nevében. Ma, 1792dik esztendőben, Karátson - havának 25dik napján. Én XVIDik Lajos Frantzia ország királya, mivel Familiámmal együtt négy hónapoknál tovább a *Templom* tornyába azok által bezáratva tartatok, a kik jobbágyaim valának; mivel azon felül mindenémű tárfalkodástól, és e folyó hónapnak 11dikétől fogva magam Familiámmal való együtt-lételemtől is meg-fosztatva vagyok, a mi nagyobb, egy olly *protzeszus* is foly ellenem, a mellynek ki-menetelét; az emberek indulati miatt előre látni nem lehet, és a mellyre se színt, sem eszközoeket nem lehet valamelly élő-törvényben találni, 's mivel az Istenen kívül más Tanúja gondolatimnak niarsen: annak jelen-létében urólsó akaratomat ki-jelentem. — Isteni teremőmnek ajánlom lelke-

met, kérvén őtet, hogy azt könyörületességébe fogadja, és nem önön magam, hanem a mi Urunk Jézus Kristus érdemei szerént, a ki magát Istennek, az ő Attyának mi érettünk emberként áldozatul adta, ítélje azt, jóllehet mi minyájan, 's különösen én arra méltatlanok légyünk."

„Én, a mi Szent Anyánknak, a Katholika - Apostoli - Romai Anyaszentegyháznak egyességében halokmeg, a mellynek hatalma szakadatlan folyamattal Sz. Pétertől, a kire azt a Jézus Kristus bízta, származik."

„Erőssen hiszem, és vallom mind azt a mi a vallás ágazatiban, az Istennek, és az Ekklesiának parantsolatiban, a szent Sákramentumokban, és mistériomokban (*titkokban*) foglaltatik, úgy a mint azt a Katholika Ekklesia tanítja, 's mindenkor tanította. En magamat azoknak a tudományoknak különböző magyarázattjokra nézve, a mellyek a Jézus Kristus Ekklesiáját részekre

oszítják, soha sem tettem bíróvá; ha-
 nem e részben azon végeztésekhez
 tartottam, 's fogom is mindenkor
 magamat tartani, ha az Isten élete-
 met meg-tartja, a mellyeket a Ka-
 tholika Sz. Ekkléfiai Elöl-járók, a Jé-
 sus Kristus idejétől fogva való tuda-
 mányok szerént hoztanak, és hoz-
 ni fognak. Sajnálom azon atyámfiat
 szívémből, a kik hibás értelemben le-
 hetnek, de nem akarom őket ítélni,
 és szeretem őket a Jésus Krisztusban,
 a szerént, a mint arra minket a ke-
 resztényi tudomány tanít. Az Úr
 Istentől minden bűneimnek bocsánat
 tját kérem; én belső részemet meg-
 vizsgáltam, hogy azokat meg-efmér-
 hessem, meg-útálhassam, és ő előt-
 te magamat meg-alázhassam. Mivel
 én katkolikus pap szolgálatjával nem
 élhettem, kérem az Istent, hogy
 gyónásomat, különösen pedig bű-
 neim meg-bánafát fogadja-el, ha olly
 végzések alá írtam volna nevemet
 (jöllehet akaratom ellen) a mellyek
 a katholika hitnek rendelkezéivel, 's
 vallásaival ellenkeznének, a melly
 vallásnak én szívémből híve vagyok.

Kérem az Istent, erős meg-harórozásomat fogadja-el, melly szerént, ha életemnek kedvezend, mihelyest lehet, bűneim bocsánattjának megnyerésére, és a Gyónás Sákramentomának fel-vételére, Katholikus Pap szolgálattjával fogok élni.”

„Kérem mind azokat, a kiket vigyázatlanfágból meg-bántottam, (mert eszembe nem jut, hogy valakit szántsándékkal meg-sértettem volna) úgy azokat is, a kiknek rossz példát adhattam, avagy a botránkozásra okot szolgáltathattam, bocsásák-meg ellenek tett vétkeimet. Kérem mind azokat a kik felebaráti szívvel bírnak, egyesítsék imádságimmal könyörgéseiket, hogy Istenemtől bűneimnek bocsánattját meg-nyerhessem.”

„Tellyes szívemből meg-bocsátok azoknak, a kik ellenségeimmé lettenek, ámbár nékik arra semmi okot sem szolgáltatattam. Kérem az

Istent, hogy azoknak meg-kegyelmezzen, úgy szinte azoknak is, a kik hamis, vagy éretlen buzgóságok által engemet rosszal illettek.”

„Istennek ajánlom Feleségemet, Gyermekeimet, húgomat, és nénéimet azokkal együtt, a kik vér szerint, vagy akarmely módon hozzám kötelesek. Különösen arra kérem az Istent, fordítsa könyörületességének szeméit Feletégenre, Gyermekeimre, és Húgomra, a kik már régtől fogva velem szenvednek; kegyelmével őket gyámolítsa, ha tőlem meg-fosztatnak, mind addig, míg ezen a világon élnek.”

„Feleségemnek ajánlom gyermekimet. Soha sem kételkedtem erántok tartó anyai szeretetéről. Különösen ajánlom, hogy jó keresztényeket, és emberféges embereket nevelljen belőlök; úgy tegye szemek eleibe (ha arra kárkoztatnának) e világnak méltóságait, mint

veszedelmes, és múlandó jókat, 's fordította szemeiket az örökkévaló-
lágna egyedül állandó, és fen-
maradandó ditsőségére. Kérem Húgo-
mat tartsa - fel ennekutánna is Gyer-
mekimhez mutatott érzékeny indú-
lattját, a kikhez anyai indulattal lé-
gyen, ha édes Annyoktól meg-fosz-
tatnának."

„Borjánatot kérek Feleségem-
től mind azon szenvedések eránt,
mellyeket érettem szenved, szinte-
úgy azon kedvelenségek eránt is,
a mellyekkel ötet házassági egyesü-
lésünk óta illethettem; valamint ő
is bizonyos lehet abban, hogy
femmit fem tartok ő ellene fenn,
ha gondolná, hogy engemet valami-
vel meg-bántott volna."

„Gyermekeimnek főkeppen aj-
jánlom, hogy az Istenhez tartozó
köteleffégek után, a melly mindenek
felett való, egymással szüntelen
egyvet értvén, Annyokhoz alázatos.

fággal, és engedelmeiséggel viseltessenek, hasonlóképpen minden gondoskodásait, és bajlódásait, a mellyeket ő mellettek tett, az én emlékezetemre meg-hálállják. — Kérem őket, úgy nézzék Húgomat, mint máiodik Annyokat.”

„ Arra kérem Fiamat, hogy ha őtet a szerentséltenség éri, 's Királyá talál lenni, gondolja - meg hogy magát egyedül Polgár-társainak boldogságokra tartozik fordítani; hogy köteletség, a gyűlölségnek, és a bozfszú-állás kívánságának félre-tétele, nevezetessen a mellyek az én szerentséltenségemet, 's kedvetlen eseteimet illetik, hogy ő a népnek boldogságát, egyedül a törvények szerént való országglása által mozdíthatja-elő; de egyszersmind, hogy a Király is a törvények tiszteletét másként nem szerezheti, 's végre nem viheti azt a jót, a mit szíve kíván, hanemha szükséges hatalommal bír; és, hogy ha munkálkodásaiban meg vagyon gátolva, 's magát nem

tisztelgetheti, az Országnak többet ártt, mint használ. Ajjánlom Fiamnak, mind azokat a személyeket, a kik szolgálatomban vóltanak, még pedig annyira, a mennyire környüllállási azt meg-engedik: Gondolljameg, hogy szent adótság légyen, a mellyet azoknak Gyermekéiért, és Attyokfiáiért vállaltam magamra, a kik én érettem vagy meg-hóltak, vagy szerentfétlenek lettenek.”

„Jól tudom, hogy a szolgálomban vóltt személyek közzül sokan nem úgy viselték magokat, a mint tartoztanak vólna, sőt háládatlanfágot is mutattanak hozzám; de én önékiek meg-engedek: (a zabolátlan párt - ütésnek, 's lármának szempillantásaiban, magával az ember gyakran nem bír) 's azért Fiamat kérem, hogy ha arra alkalmatofság adódik, egyedül azok szerentfétlenfégre nézzen.”

Meg kívannám itt bizonyítani azok eránt való háládatofságomat,

a kik valóságos, és minden haszon nélkül való hajlandóságair mutatták hozzám. Ha egy részről én bennem, azoknak az embereknek háládatlanfága, és hívségtelensége, a kiket, mind magokat, mind Rokonaikat, 's Baráttyaikat szüntelen való jótéteményeimmel köteleztem, fájdalmas meg-illetődést szerzett; vigasztalására vala más részről szívemnek azon hajlandóságának, 's ingyen való hozzám ragaszkodásnak tapasztalása, a mellyet fogan mutattanak hozzám. Kérem őket, fogadják-el köszönetemet. A dolgoknak mostani folyamattjában, félek, hogy őket veszedelembe hoznám, ha világosabban szóllanék; de arra Fiamat különösen kötelezem, hogy azoknak a személyeknek felkeresésére alkalmatosságot keressen."

„Úgy hiszem mindazáltal, hogy a Nemzet jó gondolatának rágalmasására lenne, ha Fiamnak nyilván nem ajánlanám *Chamilly*, és *Hue* Urakat, a kik erántam való igaz

hajlandóságoktól vífeltetvén, magokat velem ebbe a szomorú helybe bé-záratták, 's jó indulatainak kevés híján szerentsétlen áldozattjai lettek. Ajánlom nékie *Cleryt* is, a kinek szorgalmatosságát eléggé nem dítférhetem. Minthogy ő mind végig nállam maradott, kérem a Tanátsbéli Urakat, adják nékie az én ruháimat, zsebbéli órámat, erszényemet, és más aprólékos ingó bingó jószágaimat, a mellyek a Tanátsházban le vagynak tétetve."

„Még azoknak is szívemből meg-engedek, a kik az én velem elkövetett erőszakosságokat dítféretes tselekedeteknek tartották lenni. Találtam még is egynehány érzékeny, és könyörülő lelkeket. Vajha! olly belső tsendességek lehetne azoknak, a millyent nemes gondolkozásfokmódja érdemel!”

„Kérem *Malesherbes*, *Tronchet*, és *De Seze* Urakat, fogadják

el én töllem érettem tett gondoskodásaikért, 's bajaikért való köszönetem, 's érzékeny szívemnek háláadását."

"Istenem előtt végezetre választék, abban a szempillantásban, a mellyben ő előtte megjelenni kész vagyok, hogy a vádolható vétek közül egyel sem vádolhatom magamat. Adattartott két formában a *Templom* - tornyában, Karátion havának 25dik napján 1792dik esztendőben."

(alá írva.)

"L a j o s."

Azonközben erre a rettenetes gyilkosságra a készülétek meg-tétettek a melly 21dik Januáriusban, véghez is mentt. Annak környűl állásokkal való elő beszéllése, mivel Frantzia írásokból származik, nem igen hiteles, és leg főbb dolgai következendők.

„Már reggel 7. és 8. óra között a fegyver foghatók fegyverbe valának 's minden *Batallionok* rendelt helyeikre menének. A Király még 20dikban estve vatsoráltt, 's egész éjjel nyugodalmassan aludott; 21dikben reggel 6. óra tályban hirtelen fel - serkenvén, ágyáról felugrott, és senkivel semmit sem szólván, fel öltözött. Ruházattja egy fetér - barna felső ruhából, (*Rock*) fejér Lájbliból, barna nadrágból, 's fejér harisnyákból állott. Kilentz óra tályban, el-bútsúzván Familiájától (a mellynek fájdalmait inkább lehet gondolni, mint, le írni) ahoz a kotsihoz késértetett ez a Felség, a mellyen osztán a vesztő - helyre elvitetett. Gyóntató-Attya, és a Nemzeti katonaságnak egy tiztje ültenek ő velle. Az út közben semmit sem szóllott; gondolkodni lártzatott, de nem szomorkodni, és buzgóságofsan könyörgött.”

„Az út minden zenebona, 's háborgás nélkül tsendessen mentt

véghez, és csak akkor, midőn a *Templom* kapuján ki-mentt a Kotsi, egynehány *Kegyelem! Kegyelem!* kiáltások hallatnak. Tíz óra után egy ferrállal a Revolútzio piatzához (a melly az előtt XVdik Lajos piartzának neveztetett) érkezének el. A Pelengért (*vesztő épületet*) arra az ofzlop' talpára tsinálták, a mellyen az előtt négy hólnapokkal Nagy-Attyának ofzlopa állott vala. Itt egynehány minútáig még a kotsiba maradott, azután gyóntató-Attyával abból ki-szállván, bátran mentt arra az épületre fel, a holott a *Guillotine*, (mesterféges fő-vévő szerszám) már el vala készítve. Fel-emeltt fejjel mentt annak az épületnek széléhez, 's mindenfelé tsendes-sen tekéngetvén, és a néphez fordúlván, fel-szóval így szólott: "Frantziák! én ártatlanul halok-meg. Erről a vesztő-épületről, ebben a szempillantásban, a mellyben kész vagyok az Isten előtt meg-jelenni, mondom tinéktek ezt az igazságot! de én meg-engedek ellenségeimnek, 's kívánom, hogy Frantzia ország" — — — Ek-

kor fok dobok kezdődtenek veret-
tetni, hogy a Királynak szava, és
a fok *Kegyelem* kiáltások ne hallat-
hassanak. Ez az (*Executio*) halálos
büntetés, egy minútáig alig tartott,
's alig végeződött - el a halálos tsá-
pás, mindjárt egy rettenetes (kétség
kívül a király gyilkosítól fizettetett)
kiáltás rámadott: „*Éljen a Nem-
zet! éljen a Közönséges-társaság!*”
A hóhér azután a még öletett Ki-
rálynak fejét elő vévén, azt a Nép-
nek meg-mutatá. A Királynak te-
fite pedig egy kosárba rétetett, 's a
Magdaléna Templomába vitetett.”

Illy gyalázatosfan (de az igazán
írélő világ szemei előtt inkább tisz-
tességeffen) hóltt-meg XVII dik Lajos,
életének 39 dik esztendejében, mi-
nekutánna 18. esztendőig, nemes-
sen, nagy méltósággal, és jámbor
életet élvén, uralkodott, 's népé-
nek bölcsőségán szünetlenül mun-
kálódott, a mellytől tiszteltetett, és
szerettetett is, mind addig, valamíg

ez a gonosz *Revolúzió* támadván,
a jó-erköltsöt, és hűléget fel-bon-
totta.

LVDovicVs XVI MortVVs
InnoCens.

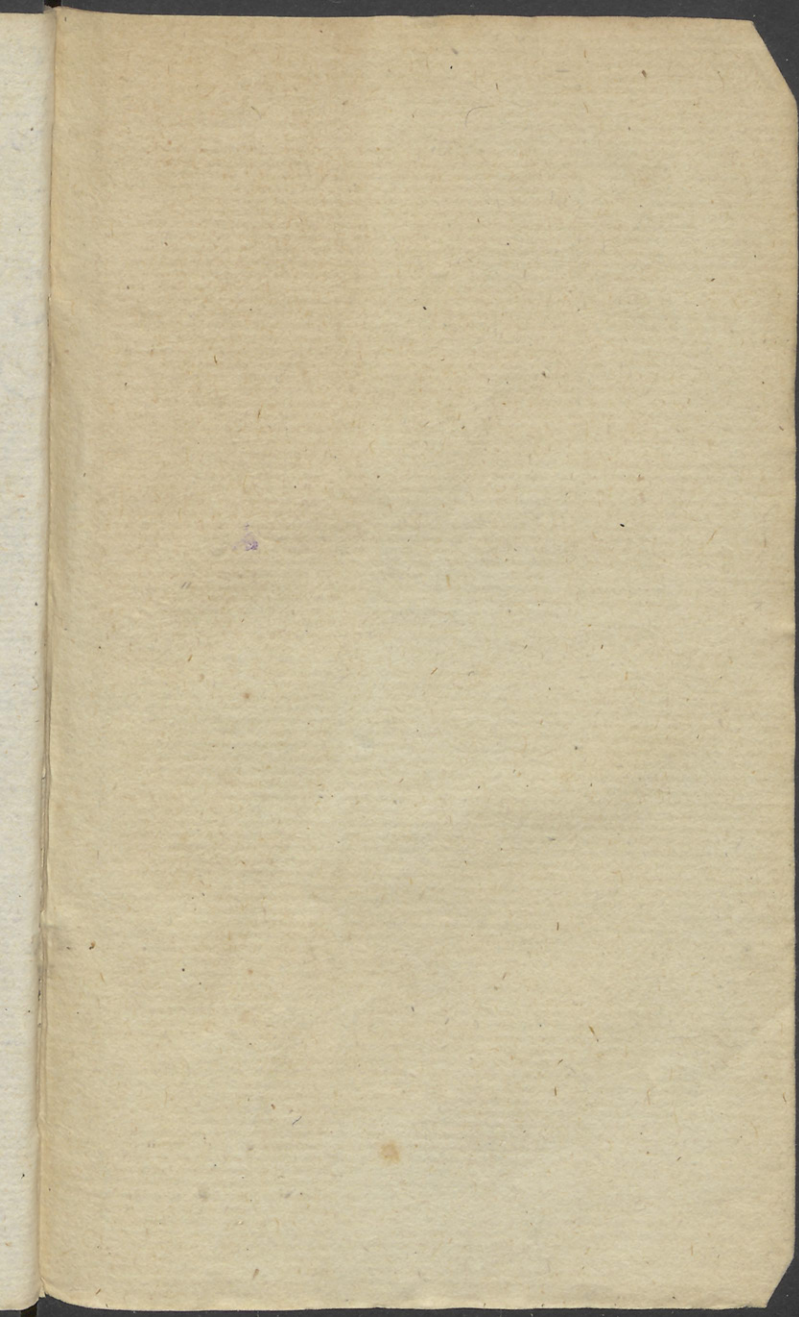

Anyómtatás hibát így igazíthatni-el.

<i>Lap. lin. hiba.</i>	<i>olvasd.</i>
2 6 hagygy - el	hagygya-el
4 4 1791.	1761.
9 8 atkalmatossági- val	alkalmatossági- val
11 23 sebefsítettett	sebefsítettett
19 18 gyógyíthaatták	gyógyíthatták
20 1 ászentó vetők lág	a szántó vetők leg
21 2 törölthefsék	törölhefsék
22 1 orszá guralko- dálaban	ország uralko- dálában
23 6 káráva	kárára
27 17 fogja	fogja
28 17 egyesütt	egygyesültt
45 18 Gyermék-ágya	Gyermek-ágya
46 18 muttata	mutatta
55 7 ágyúitól	ágyúitól
61 8 renléfével	rendelésével
76 2 fzinte	fzinte
79 1 Ámerikaik	Ámerikaiak'
81 14 éz	és
85 14 fegettégével	fegettségével
89 22 Társág	Társaság'
101 19 rofton	roftélyon
104 7 fofágba	fogfágba
105 11 szabagfágokat	szabadágokat
112 21 herzeg	hertzeg
131 11 alött	előtt
131 13 orfágban	országban
136 7 magá -	magára
149 19 Puskvillufok	Páskvillufok
149 20 é -	és

lap.	lin.	hiba.	olvasl.
163	25	fu ott	futott
168	13	eyggütt	egygyütt
170	4	irratatott	írattatott
181	15	gyönyörűféget	gyönyörűségét
181	27	ziv	szív
189	19	elmélgedő	elmélkedő
193	6	valotta	vallotta
194	9	szolgalto	szolgáltató
207	18	szendes	szendes
211	20	büntélt	büntetést
212	4	folytáfat	folytatását
213	11	kzzül	közzül
229	1	dolzg	dolog
229	27	szóllotam	szollottam
237	10	vágy	vagy
241	12	Etöl	Eőtől
263	23	fordították	fordították
265	26	tabodratik	tapodtatik
274	12	Delf'nt	Delfint
277	6	katarán	háján
278	12	tett	lett
285	16	Gyülekezetbn	Gyülekezetbe
291	1	fen-tartan	fen-tartani
311	1	istmét	istmét
320	17	illete	illette
328	19	Komiszárnfok	Komiszáriusok
331	1	szempillantásig	szempillantásáig
341	4	mindeneikére	mindenikére

757608

757608

[Blank label]

